

การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
: ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี
A STUDY OF BELIEF OF KAMMA IN BUDDHISM
OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS : A CASE STUDY ON STUDENTS
OF THE CHONBURI "SUKKHABOT" SCHOOL IN CHONBURI PROVINCE

นางชะบา อ่อนนาค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2548
ISBN 974-364-227-7

การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
: ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี

นางชะบา อ่อนนาค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2548
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF BELIEF OF KAMMA IN BUDDHISM
OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS : A CASE STUDY ON STUDENTS
OF THE CHONBURI "SUKKHABOT" SCHOOL IN CHONBURI PROVINCE

Mrs.CHABA ONNAK

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระเมธีรัตนดิลก)

.....กรรมการ

(พระสุธีวรญาณ)

.....กรรมการ

(ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

.....กรรมการ

(พ.อ.ดร.วีระ วงศ์สวรรค์)

.....กรรมการ

(ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีวรญาณ

ประธานกรรมการ

ผศ. ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ

กรรมการ

พ.อ. ดร. วีระ วงศ์สวรรค์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี
ผู้วิจัย	: นางชะบา อ่อนนาค
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระสุธีวรญาณ ป.ธ. 8, พธ.บ, พ.ม., ศศ.บ., M.A., Ph.D., รศ. ผ.ศ. ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ป.ธ. 9, พธ.บ., อ.ม., Ph.D. พ.อ. ดร. วีระ วงศ์สวรรค์ น.บ., กศ.บ., วท.บ. ศศ.บ. ค.ม. กศ.ด.
วันสำเร็จการศึกษา	: 11 มกราคม 2548

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาระดับความเชื่อ และความแตกต่างของความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่มีความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ ชั้นเรียน ผลการเรียน การศึกษาและอาชีพของผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมี จำนวน 430 คน เป็นตัวแทนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 ที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้มาโดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากตารางเลขสุ่มของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 30 ข้อ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง การวิเคราะห์ข้อมูล กระทำโดย การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าที (t – test) ทดสอบค่าเอฟ (F – test) และทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheff Method) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก

2. นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิง มีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย

3. นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านกายกรรมและด้านวจีกรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีความเชื่อมากกว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนด้านมโนกรรมมีความเชื่อไม่แตกต่างกัน

4. นักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน 3.00 – 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกับนักเรียนที่มีผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน 3.00 – 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมมากกว่า ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้าน ไม่แตกต่างกัน

5. นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน

6. นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน

Thesis Title : A Study of Belief of Kamma in Buddhism of the High School Students : A Case Study on Students of The Chonburi " Sukkhabot " School in Chonburi Province.

Researcher : Mrs. Chaba Onnak

Degree : Master of Arts (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee : Phra Sudhivorayan, Pali . VIII, B.A., M.A.,Ph.D.
: Asst. Prof. LT. Dr. Lieutenant Bunjob Bannaruji, Pali. IX , M.A.,Ph.D.
Col. Dr. Weera Wongsan B.A.,M.Ed Ed.D.

Date of Graduation :January 11, 2005

ABSTRACT

The aim of this research is to study the belief of Kamma in Buddhism held by the High School Students at Chonburi "Sukkhabot" School in Chonburi Province. It is to investigate the Kamma principles in Theravada Buddhism, and to study the degree and the differences of belief held by those high school students, using their different variables such as sex, class, school performances, and their parents' educational level and occupation. The 430 sampling sizes are drawn from the students who believed in Buddhism, at Chonburi "Sukkhabot" School, Grade 1 - 6, registered in the second semester of the academic year 2546, using Krejcie and Morgan sampling classification. The researcher also designed the questionnaires a rating - scale containing 30 questions. Data processing and data analysis are processed through the computer software for the desired statistic results such as percentage, mean, standard deviation, t - test, F- test and Scheff Method crosstab. The research findings can be summarized as follows:

1. High school students at Chonburi "Sukkhobot" school show their significant of belief of Kamma in Buddhism at high level.

2. Female students have the significantly higher degree of belief of Kamma in Buddhism at the 0.01 than the male students do.

3. Students at the junior high school have a significantly higher belief in bodily and verbal action than the senior higher school students at the level .05. However, there is no significant difference in terms of the mental action.

4. School performances also significantly affect the belief of Kamma in Buddhism in several aspects at the level of 0.01. The students with the GPA 3.00 - 4.00 show their higher degree of belief than those with lower GPA (< 3.00) at the level of 0.05. There are no significant differences in the degree of belief of those with GPA of less than 3.00.

5. The students whose parents have different levels of education do not have different belief of Kamma in Buddhism.

6. The students whose parents have different types of occupation do not have different belief of Kamma in Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ด้วยความเมตตาและช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน และหลายฝ่ายด้วยกัน

ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูตลอดจนให้การศึกษามีโอกาสได้มาศึกษาหลักคำสอนที่แท้จริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

กราบขอบพระคุณพระสุธีวรญาณ ประธานกรรมการ ที่เมตตาให้คำแนะนำและวิธีการทำงานวิจัยตลอดจนท่านให้คำแนะนำในการดำเนินงานวิจัยฉบับนี้ ไปประยุกต์ใช้ในการอบรมสั่งสอนนักเรียน กราบขอบพระคุณคณะกรรมการอันได้แก่ ผศ. รท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ผู้จุดประกาย ให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ท่านได้เมตตาให้คำแนะนำสั่งสอนหลักธรรมเรื่องกรรมอย่างละเอียด อันเป็นการปลูกฝังสัมมาทิฏฐิทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงให้กับผู้วิจัย และ กราบขอบพระคุณ พ.อ. ดร. วีระวงศ์ธรรม์ ที่ได้ให้ความเมตตาในการสอนเรื่องสถิติการวิจัยอย่างละเอียดจนผู้วิจัยมีความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียน

กราบขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการ อำนาจ เวียงพล ผู้อำนวยการโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" ที่มีเมตตาอนุญาติให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสลาศึกษาต่อ และให้ความอนุเคราะห์ในขณะที่ทำการวิจัยเรื่องนี้ กราบขอบพระคุณอาจารย์อักษร มากพูน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" อาจารย์สินาด ตรีสุคนธ์ และอาจารย์วันิดา จันทศรี ที่สนับสนุนและให้กำลังใจในการศึกษามาโดยตลอด ตลอดจนอาจารย์พูนลาภ เกตุทองแถม ที่ให้กำลังใจและติดต่อประสานงานในเรื่องต่าง ๆ กับทางโรงเรียนในระหว่างที่ผู้วิจัยลาศึกษาต่อ

กราบขอบพระคุณและขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุก ๆ ท่าน ที่ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกในการให้สัมภาษณ์วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องมาคืบค้ำ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารการทำวิจัย

ขอขอบคุณคุณกฤตดา มมตะขบ ที่มีน้ำใจช่วยแปลหนังสือภาษาอังกฤษที่ใช้ในการทำงานวิจัยและบทความเป็นภาษาอังกฤษให้ ขอขอบคุณนายสัตวแพทย์ต้นพงศ์ คำพลงาม ที่รับภาระช่วยดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงทั้งหมดในยามเจ็บป่วย ขอขอบคุณคุณวิไลลักษณ์ พุกษาภิรมย์ ที่ให้คำแนะนำและกำลังใจในการทำงานวิจัย ตลอดจนขอขอบคุณคุณพิบูลย์ ลีพานิชย์ ที่จัดหาและถ่ายเอกสารที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมส่งไปให้

กราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และเสียสละเวลาในการตรวจสอบ กราบขอบพระคุณพระวันชัย ธนวิไล (กัณหะกาญจนะ) ที่มีเมตตาให้คำปรึกษาและคำแนะนำการทำวิจัยเป็นอย่างดีแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด กราบขอบพระคุณพระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร) ที่ช่วยพิสูจน์อักษรและจัดรูปแบบทั้งหมด ตลอดจนขอกราบขอบพระคุณคณะสงฆ์วัดบางเป้ง ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ที่ให้ยืมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาศึกษาค้นคว้าทำให้ผู้วิจัยมีความสะดวกและคล่องตัวในการศึกษาและทำงานวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ท้ายสุดคือกำลังใจจากบุคคลในครอบครัวอันได้แก่ คุณแม่สุรางค์ วีระสกุล ผู้มารดา พันตรีสุนทร อ่อนนาค คู่ชีวิตและนางสาวพันธกานต์ อ่อนนาค บุตรีอันเป็นที่รักยิ่ง ที่สนับสนุนในและให้กำลังใจในการศึกษามาโดยตลอด

บุญกุศลที่ได้จากการทำงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมสักการะเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณ และกัลยาณมิตรทุก ๆ ท่าน

ชะบา อ่อนนาค

11 มกราคม 2548

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญแผนภูมิ	(12)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(13)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 สมมติฐานของการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5 คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 หลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา	6
2.2 ทศนะความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย	46
2.3 จิตวิทยาวัยรุ่น	57
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	75

บทที่ 3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	85
	3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	85
	3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	86
	3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	87
	3.4 การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ	87
	3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดกระทำข้อมูล	88
	3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	89
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	90
	4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	90
	4.2 การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	90
	4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	91
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	112
	5.1 สรุป	113
	5.2 อภิปรายผล	115
	5.3 ข้อเสนอแนะ	123
บรรณานุกรม		127
ภาคผนวก		135
	ผนวก ก 1. ตารางค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกเป็นรายข้อและโดยภาพรวม	136

2. ตารางค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถาม	
ความเชื่อเรื่องกรรมรายข้อ	139
3. ตารางค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถาม	
ความเชื่อเรื่องกรรมในแต่ละด้านและรวมทั้งฉบับ	140
ผนวก ข แบบสอบถาม	141
ผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์	147
ประวัติผู้วิจัย	157

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ และระดับชั้นเรียน	86
2. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครอง	92
3. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยภาพรวม	94
4. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศ	95
5. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับชั้นเรียน	96
6. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน	97
7. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง	99
8. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง	101
9. เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศ	103
10. เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับชั้นเรียน	104
11. เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน	105
12. ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน โดยภาพรวม	106

13. ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรม
ในพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน
ด้านกายกรรม 107
14. ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรม
ในพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน
ด้านวจีกรรม 108
15. ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรม
ในพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน
ด้านมโนกรรม 109
16. เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง 110
17. เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง 111
18. ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกเป็นรายข้อและโดยภาพรวม 136
19. ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามความเชื่อเรื่องกรรมทั้ง 3 ด้าน
ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม รายข้อ 139
20. ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามความเชื่อเรื่องกรรมในแต่ละด้าน
และรวมทั้งฉบับ 140

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1. แผนภูมิกรรมและกรรม 12	45
2. แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	84

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ใช้ในการทำวิจัยฉบับนี้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 โดยพระคัมภีร์ เล่มที่ ข้อที่ และหน้า เช่น ชุ.ธ. (ไทย) 25/160/40 หมายถึง คัมภีร์ ชุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 25 ข้อที่ 16 หน้า 45

ที.ปา.	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม.มู.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.ม.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.อุ.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สั.ส.	=	สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
อ.ง.ทุก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อ.ง.ติก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อ.ง.จตุก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต
อ.ง.ปญจก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
อ.ง.ฉก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต
ชุ.ธ.	=	สูตรตันตปิฎก ชุททกนิกาย ธรรมบท
ชุ.ชา.	=	สูตรตันตปิฎก ชุททกนิกาย ชาดก
อภิ.วิ.	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธา ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง วิถีแห่งชีวิต อันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life¹ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เรียกว่า ศรัทธา 4 ประกอบด้วย

1. กัมมัสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนิหรือนอนคตยโชค เป็นต้น
2. วิปากัสัทธา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ ว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว
3. กัมมัสมุทตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน
4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง²

จากหลักศรัทธา 4 เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรม และให้ความสำคัญหลักกรรมว่าเป็นหลักธรรมใหญ่และสำคัญ ทั้งนี้เพราะกรรมได้มีความสัมพันธ์กับ

¹ พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2533), หน้า 12.

² พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 164.

การดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ กรรมจึงเป็นหลักธรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม บุคคลจะมีชีวิตที่เจริญขึ้นหรือเสื่อมลง มีทุกข์หรือสุขนั้น มีผลมาจากกรรมของตนเองทั้งสิ้น มิใช่การกระทำของผู้อื่น พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของกรรมไว้ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”³ ดังนั้นกรรมจึงเกิดจากการกระทำของตัวเอง มิใช่มีใครมากำหนดการกระทำดี เรียกว่ากรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว ในการกระทำทุกอย่างย่อมมีผล เรียกว่า วิบาก ที่บุคคลผู้กระทำจะต้องเป็นผู้รับ

สังคมไทยแต่เดิมได้มีการปลูกฝังค่านิยมเรื่องกรรม ให้เชื่อในกฎแห่งกรรม จนมีสำนวนไทยว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และยกย่องคนดี คือ คนที่มีคุณธรรม แต่ปัจจุบันสังคมไทยได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญเรื่องกรรมมีน้อยลง สาเหตุเพราะสังคมไทยไปรับวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามา ยอมให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยในทุกเรื่อง จนส่งผลให้ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนไป เป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า

...สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนนิยมวัตถุหรือวัตถุนิยมมากไปมีกิเลสมากขึ้น และสิ่งที่ขาดคือ ศีลธรรม สภาสังคมที่ฟอนเฟะ เพราะรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก...⁴

จากค่านิยมเดิมที่ยกย่องคนดี คือ คนมีคุณธรรม และเชื่อในกฎแห่งกรรมตามสำนวนที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ในปัจจุบันได้จางหายไปกับคนไทยรุ่นใหม่ สังคมไทยได้เปลี่ยนค่านิยมไปยกย่องวัตถุ คนดี คือ คนที่มีเงินทอง มีอำนาจ และผลตอบแทนของการทำดีได้ดี “ดี” ในความหมายของคนรุ่นใหม่ คือ ได้วัตถุสิ่งของ เงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ ทั้ง ๆ ที่ผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นผู้ประพฤดิเสื่อมเสีย แต่สังคมไม่ได้ให้ความสนใจความประพฤดิหรือวิธีการที่ทำให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของเหล่านั้น เพียงแต่ขอให้ได้มาเป็นพอ จึงเกิดสำนวนที่นำมาใช้ในสังคมใหม่ว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยได้คลอนแคลน สังคมเกิดความเข้าใจเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงและไม่เชื่อ

³ อ.จ. ฎก. (ไทย) 22/334/422.

⁴ พุทธทาสภิกขุ, **ท่านพุทธทาสกับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬารังษิยา, 2545),

กฎแห่งกรรมว่ามีจริง ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรง และทางอ้อมอย่างมากกับเด็กและวัยรุ่นที่จะเป็นกำลังของชาติ ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องกรรม คลาดเคลื่อนและผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงและไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมว่ามีจริง สาเหตุมาจากเห็นการกระทำของผู้ใหญ่ที่กระทำตัวอย่างที่ไม่ดีไว้ และกฎแห่งกรรมก็ไม่ได้ลงโทษผู้กระทำผิดให้เห็นทันตา

นอกจากนี้วัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ยุคของการสื่อสารที่ไร้พรมแดน เครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ได้ช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการทางวัตถุ และบริโภคนิยมเพื่อสนองกิเลสอยู่ตลอดเวลา ความสุขเกิดจากการมีวัตถุ จึงต้องมีการแสวงหาด้านเดียว รวมถึงการห่างเหินจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลจากการมีความเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากเดิม ได้ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมปัจจุบัน เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอบายมุข ปัญหาอาชญากรรม และอื่น ๆ อีกมากมายนับประการ

จากการที่ผู้วิจัยมีอาชีพเป็นครู และสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้มาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เห็นว่าปัญหาวัยรุ่นไม่เชื่อเรื่องกรรมเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะจากความไม่เชื่อทำให้วัยรุ่นได้สร้างปัญหาต่าง ๆ ให้กับครอบครัว โรงเรียนและสังคมมากมาย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยถึงสาเหตุที่แท้จริงว่าทำไมวัยรุ่นจึงไม่เชื่อเรื่องกรรม ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาทำการแก้ไขปัญหาที่สาเหตุ และปรับปรุงพฤติกรรมของวัยรุ่นในด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อที่จะได้วัยรุ่นที่มีความประพฤติดี ถูกต้องสมควรเหมาะสม และได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นประชากรที่มีค่าของสังคมและประเทศชาติต่อไป อันเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาสังคมอีกทางหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

1.2.2 เพื่อศึกษาระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี

1.2.3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

1.3 สมมติฐานการวิจัย

นักเรียนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครองมีความเชื่อเรื่องกรรมที่แตกต่างกัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.4.1 มุ่งศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมและผลของกรรมในระดับการดำเนินชีวิตประจำวันที่จัดเป็นกฎแห่งศีลธรรมเท่านั้น

1.4.2 กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1) กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 2,590 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี จำนวน 430 คน ที่นับถือพระพุทธศาสนา

1.4.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง

2) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม 3 ด้าน คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม

1.5 คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจทำ เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจ เป็นคำกลาง ๆ ถ้าเป็นการกระทำดี เรียกว่ากรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว

บุญ หมายถึง กรรมดี

บาป หมายถึง กรรมชั่ว

วิบาก หมายถึง ผลแห่งกรรม

สวรรค์ หมายถึง สถานที่ไปเกิดและเสวยความสุขของสัตว์ผู้ทำกรรมดี

นรก หมายถึง สถานที่ไปเกิดและเสวยความทุกข์ของสัตว์ผู้ทำกรรมชั่ว

กิเลส หมายถึง ความชั่วร้ายที่แฝงอยู่ในใจ ทำให้ใจขุ่นมัว ไม่ผ่องใส

กฎแห่งกรรม หมายถึง เมื่อทำกรรมลงไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว ผู้กระทำต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ช้าก็เร็ว

ความเชื่อ หมายถึง ความเห็นด้วย

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี

วัยรุ่น หมายถึง ผู้ที่มีอายุประมาณ 12 – 25 ปี

จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรมหรือคุณธรรม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

1.6.2 ทำให้ทราบถึงระดับความเชื่อเรื่องกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี

1.6.3 ทำให้ทราบความแตกต่าง ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

1.6.4 นำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ในการพัฒนางานด้านจริยธรรมของโรงเรียน โดยทำการปรับปรุงแก้ไข และส่งเสริมพฤติกรรมด้านจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

ศรัทธา คือ ความเชื่อ¹ เป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ศรัทธาหรือความเชื่อ จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคม

พระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่ให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน แต่เป็นศรัทธาที่มีเหตุผล (Belief) ที่ผู้ศรัทธาสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักธรรมหนึ่งทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่มาจากศรัทธาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความคิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม อันนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคม

2.1.1 ความหมายของกรรม

“กรรม” แปลว่าการกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้สึกของคนไทยคำว่ากรรมมักหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดี

พระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพติกสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”²

พระพุทธพจน์นี้ นักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายความหมายของกรรมเพิ่มเติมไว้ดังนี้

พระญาณติโลกะ (Nyanatiloka) อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่มีพื้นฐานมาจากกุศลกับอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป เจตนาของกรรม

¹ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2543), หน้า 290.

² อัง. ฦก. (ไทย) 22 / 63 / 577.

คือ การแสดงออกของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลมีกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทาง พระพุทธศาสนา จึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือสังคมของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งทางตะวันตกมีความเข้าใจว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนด³

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม⁴

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ กรรมนี้เป็นคำ กลาง ๆ ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ท่านเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นการกระทำชั่ว ท่านเรียกว่า อกุศลกรรม⁵

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่า วจีกรรม ถ้าฟังความคิดเรียกว่า มโนกรรม กรรมที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ

แสวง จันทรงาม อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ (action) ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ (volition) อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้น กรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีตัวประกอบกรรม 3 เสมอ คือ มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น มีความตั้งใจหรือเจตนา มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว⁶

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น 3 ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม

³ Nyanatiloka, *Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*, (Kandy : Buddhist Publication Society, 1980) , P. 92.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 157.

⁵ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) , **กฎแห่งกรรม**, หน้า 2

⁶ แสวง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, หน้า 112.

(การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ-ความคิด) กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว⁷

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑูรณฺโณ) และพระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ตลอดจนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของกรรมดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย วาจา ใจ มีทั้งกรรมดี กรรมชั่วและส่งผลต่อผู้กระทำ

2.1.2 ความหมายความเชื่อเรื่องกรรม

“ความเชื่อเรื่องกรรม” มาจากภาษาบาลี คือ “กัมมสัทธา” ได้มีนักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน ได้อธิบายและให้แนวความคิดไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่อ่อนนอนหรือนอนคอยโชค⁸

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑูรณฺโณ) กล่าวไว้ว่า กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีมีจริง กรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกจะบันดาลให้ชีวิตของตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าสิ่งที่มาดลบันดาลชีวิตของตนมากที่สุดคือ กรรม⁹

⁷ บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปปาท**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, 2538), หน้า 76.

⁸ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 164.

⁹ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑูรณฺโณ), **กฎแห่งกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546) หน้า 140.

พระราชสุทธินิยามมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) กล่าวไว้ว่า กัมมัสัทธิ เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง หลักกรรมที่เราทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีจริง¹⁰

อวย เกตุสิงห์ กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาสอนว่า คนเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หากทำกรรมใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม ย่อมต้องรับผลของกรรมนั้น¹¹

แสง จันทร์งาม กล่าวไว้ว่า ชาวพุทธเชื่อในหลักปฏิกาย่อยต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หลักนี้สืบเนื่องมาจากหลักของกรรมนั่นเอง แต่อย่าให้ชัดเจนไปว่า กรรมดีก่อให้เกิดผลดี กรรมชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว¹²

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม เป็นคำแปลของกัมมัสัทธิ ปรากฏมีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความดีความชั่วมีจริง ผลของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง¹³

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และราชสุทธินิยามมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) ตลอดจนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้แสดงทัศนะความเชื่อเรื่องกรรมไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กัมมัสัทธิ หรือความเชื่อเรื่องกรรม คือ เชื่อว่า การกระทำมีทั้งดีและชั่ว ผู้กระทำย่อมเป็นผู้รับผล และการกระทำสิ่งใดจะสำเร็จก็ด้วยกรรมของตน มิใช่ด้วยอำนาจของสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

2.1.3 สาเหตุแห่งการเกิดกรรม

พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย ดังนั้น กรรมจึงมีสาเหตุแห่งการเกิดเช่นเดียวกัน

¹⁰ พระราชสุทธินิยามมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ**, เล่ม 10 , (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์ , 2539), หน้า 264.

¹¹ อ่างโนวคิน อินทสระ, **สวรรค์ นรก บุญ บาปในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 4 , (กรุงเทพมหานคร : เม็ดทราย, 2545), หน้า 49.

¹² แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, 2544), หน้า 88.

¹³ สัมภาษณ์ บรรจบ บรรณรุจิ, 20 พฤษภาคม 2547.

ในนิพนธ์พิภคสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า “ผัสสะ¹⁴ เป็นเหตุเกิดแห่งกรรม”¹⁵ และในนิทานสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุเกิดแห่งกรรม ซึ่งสรุปเหตุเกิดกรรมชั่ว คือ โลกะ โทสะ โมหะ เหตุที่เกิดกรรมดี คือ อโลกะ อโทสะ อโมหะ¹⁶

จากพระพุทธานุญาตนี้ได้เป็นพื้นฐานที่ทำให้มีการนำมาศึกษาและอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น 3 วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก หลักปัจจุสมุปบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งต้นแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า เมื่อมีกิเลสอันได้แก่ โภคะ โภคะ หลง ก็เป็นเหตุให้คนหรือสัตว์โลกต้องสร้างกรรม เป็นกรรมดีบ้าง เป็นกรรมชั่วบ้าง¹⁷

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กิเลสเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมตรงที่ว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรมไม่ดี คือ อกุศลกรรม ส่วนคุณธรรมเป็นเหตุให้ทำกรรมดีคือ กุศลกรรม¹⁸

แสง จันทรงาม กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า

กิเลสที่มีอยู่ประจำใจตลอดเวลา คือ อวิชชา กิเลสอื่น ๆ ในเวลาจิตใจปกติ อาจกล่าวได้ว่าไม่มี หรือยังไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อมีสิ่งเร้าใจถึงเกิดขึ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกิเลสก็คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น ใจ นั่นเอง ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี น่าใคร่ น่าพอใจ กิเลสฝ่ายสร้างสรรค์เกิดขึ้น ถ้าสิ่งเร้าไม่ดี ไม่น่าพอใจ กิเลสฝ่ายทำลายจะเกิดขึ้น การที่คนหลงพอใจและไม่พอใจต่อสิ่งเร้า ก็เพราะกิเลสประเภทสนับสนุน

¹⁴ ผัสสะ หรือ สัมผัส หมายถึง อากาโรที่จิต หรือวิญญาณถูกต้องหรือกระทบอารมณ์ คือสิ่งเร้าต่าง ๆ แล้วสำเร็จเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สึกเย็นร้อน และความนึกคิด เป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ (บรรจบ บรรณรุจิ, **ปัจจุสมุปบาท**, หน้า 53-54).

¹⁵ อ. ปยุตฺโต. (ไทย) 22/63/577.

¹⁶ อ. ต.ก. (ไทย) 20/34/186. , อ. ปยุตฺโต. (ไทย) 22/39/490.

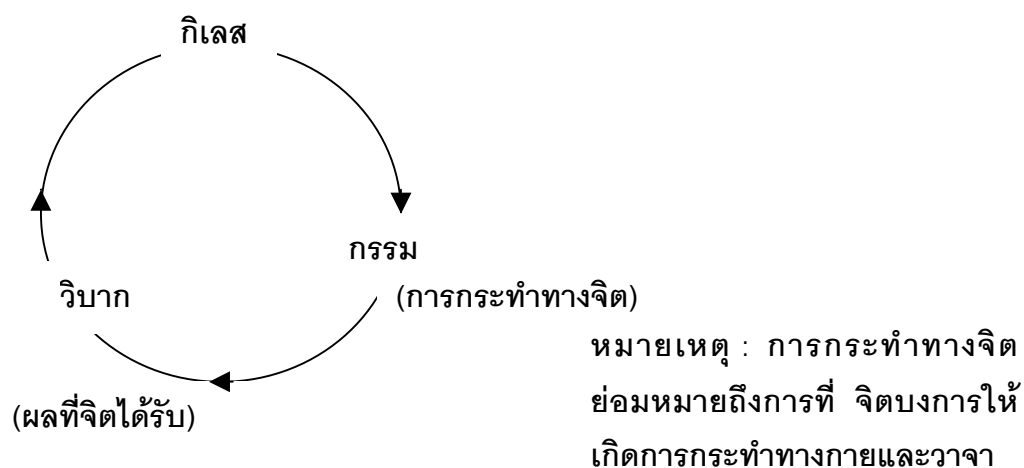
¹⁷ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **กฎแห่งกรรม**, หน้า 127.

¹⁸ พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, หน้า 41.

นั่นเอง กิเลสทุกประเภทเมื่อเกิดขึ้น จะทำให้ใจกระเพื่อม ทำให้จิตใจมีพลังงาน ส่วนเกินขึ้น ฉะนั้น กิเลสจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม¹⁹

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนต้องตกอยู่ในวงจรแห่งวัฏฏะ 3 คือ กิเลส กรรม วิบาก หมายความว่า มนุษย์ทุกคนมีกิเลส เมื่อมีกิเลส การกระทำของคนมีกิเลสทั้งดีและชั่วจัดเป็นกรรม และเมื่อทำกรรมก็ย่อมต้องมีวิบาก คือ ผลของกรรมนั้นด้วยเสมอ

อโนทัย อาตมา กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม ทำกรรมแล้วก็ได้รับผลกรรม (วิบาก) รับผลกรรมแล้วก็หล่อเลี้ยงกิเลสตามเดิม (ดังภาพ)²⁰

ตามที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานั้นได้อธิบายสาเหตุการเกิดกรรม สรุปได้ว่า จิตของคนเรามีวิชาเป็นกิเลสพื้นฐานนอนเนื่องติดตัวมาแต่เกิด เมื่อจิตถูกสิ่งเร้ากระทบทำให้กิเลสฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งจิตให้เกิดการรับรู้²¹ ต่อสิ่งเร้านั้น โดยเริ่มจากมโนกรรม แล้วทำกรรมต่อทางกายและใจ กิเลสที่ฟุ้งขึ้นมาหากเป็นโลภะ โทสะ โมหะ ก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หากเป็น อโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็จะเป็นสาเหตุให้ทำกุศลกรรม (กรรมดี) ผัสสะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมไม่ว่าชั่วหรือดี

¹⁹ แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, หน้า 112.

²⁰ อโนทัย อาตมา, **นิพพานประสาชาชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2544), หน้า 153.

²¹ การกระทำของคนจัดเป็นกรรมในขณะที่จิต ด้วยมีกิเลสประกอบอยู่ (บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจสุมุปาบท**, หน้า 29.)

ย่อมมีผล คือ วิบาก เมื่อรับผลเกิดความรู้สึกนึกคิดชอบไม่ชอบต่อผลนั้นตามแรงผลักดันของกิเลส แล้วลงมือกระทำกรรมต่อ ได้รับผลของกรรม (วิบาก) ทำให้เห็นได้ว่า ชีวิตของคนเรานั้นเวียนอยู่กับ การ คิด ทำ รับผล²² หรือ วัฏฏะ 3 อันหมายถึง กิเลส กรรม วิบาก ตลอดเวลา

2.1.4 ทางแห่งการทำความกรรม

ทางหรือทวารแห่งการทำความกรรม หรือสิ่งทำให้เกิดกรรม มีอยู่ 3 อย่าง คือ

- 1) กายกรรม การกระทำทางกาย
- 2) วจีกรรม การกระทำทางวาจา
- 3) มโนกรรม การกระทำทางใจ²³

ทางแห่งการทำความกรรม ของบุคคลมี 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ขณะที่บุคคลดำเนินชีวิตประจำวันได้ทำความกรรมทางใจตลอดเวลา

2.1.5 เกณฑ์การตัดสินกรรมดีกรรมชั่ว

การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมหรือไม่นั้น พระพุทธศาสนาให้ถือหลักของเจตนาเป็นหลัก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนการกระทำใดจัดเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น²⁴ พระพุทธเจ้าทรงให้เกณฑ์การตัดสินไว้ดังต่อไปนี้

1) พิจารณาตามสาเหตุการเกิดกรรม สรุปได้ว่า การกระทำที่มีเจตนามาจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกรรมดี การกระทำที่มีเจตนามาจาก โลภะ โทสะ โมหะ จัดเป็นกรรมชั่ว²⁵

2) พิจารณาตามผลของการกระทำว่า การกระทำที่ “บุคคลทำความกรรมใดแล้ว ย่อมไม่

²² ว. วชิรเมธี, DNA ทางวิญญาณ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), 2545), หน้า 37.

²³ “ตปัสสี เราบัญญัติในการทำชั่ว ในการประพฤตชั่วไว้ 3 ประการคือ (1) กายกรรม (2) วจีกรรม (3) มโนกรรม ... ตปัสสี กายกรรมก็อย่างหนึ่ง วจีกรรมก็อย่างหนึ่ง มโนกรรมก็อย่างหนึ่ง ...” ม.ม. (ไทย) 13/56/55.

²⁴ ความดี เรียกว่า “กุศลกรรม” บ้าง “สุจริตกรรม” บ้าง “บุญ” บ้าง ไทยแปลว่า “ทำความดี” กรรมชั่ว เรียกว่า “อกุศลกรรม” บ้าง “ทุจริต” บ้าง “บาป” บ้าง ไทยแปลว่า “ทำความชั่ว” (บรรจบ บรรณรุจิ) “เอกสารประกอบการสอนวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1,” กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545 (อัคราณา), หน้า 126).

²⁵ อุงติก. (ไทย) 20/112/353 - 354., อุง. อุกก. (ไทย) 22/39/490.

เดือดร้อนใจในภายหลัง อิ่มเอิบ ดีใจ เสวยผลกรรมอยู่กรรมนั้นชื่อว่า กรรมดี”²⁶ ส่วนการกระทำที่ “บุคคลกระทำความกรรมแล้ว ย่อมเดือดร้อนใจในภายหลัง ร้องไห้ น้ำตานองหน้า เสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมไม่ดี”²⁷

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้หลักเกณฑ์ร่วมเพื่อประกอบเกณฑ์การตัดสินกรรมดี กรรมชั่ว ไว้ดังต่อไปนี้

1. ใช้มโนกรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพ ตนหรือไม่
2. พิจารณา ความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ขึ้นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียนหรือไม่
3. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ
 - ต่อตนเอง
 - ต่อผู้อื่น
 - ก) เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่
 - ข) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น²⁸

สุนทร ฤ รัชชี อธิบายไว้ว่า กรรมดี กรรมชั่ว นอกจากจะกำหนดด้วยเจตนาในการกระทำแล้ว ยังกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ในบางกรณีกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ในบางกรณีกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น²⁹

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และอาจารย์สุนทร ฤ รัชชี ได้อธิบายเกณฑ์การตัดสินกรรมดี กรรมชั่วไว้ นั้น สรุปได้ว่า การกระทำที่จัดเป็นกรรมดี กรรมชั่วนั้น พิจารณาจากเจตนาที่กระทำ และผลของการกระทำที่มีผลกระทบต่อตนเอง หรือทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

²⁶ พุ. ๕.(ไทย) 25/68/48.

²⁷ อ้างแล้ว.

²⁸ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 181.

²⁹ สุนทร ฤ รัชชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543), หน้า 172-173.

2.1.6 ความสำคัญของกรรม

หลักกรรมมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมของหลักกรรมมี ดังนี้

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมงาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น
2. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำจึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายามไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการ อ้อนวอน เช่น สรวงต่อปัจจัยภายนอก
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ก็จะได้เว้นจากกรรมชั่วและรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการทำความดีต่อเขา
4. ให้ถือว่า บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหมได้ทุก ๆ คน
5. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถและความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทราชมหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชั้นวรรณะ
6. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยฟังโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริม ความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง
7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป³⁰

ตามที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความสำคัญของกรรมไว้ นั้น เห็นได้ว่า กรรมมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ด้วยผู้ที่เชื่อเรื่องกรรม จะเป็นผู้มีเหตุผลรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และปรับปรุงพัฒนาการกระทำของตนเองด้วยความเพียร โดยมีความหวังถึงอนาคตที่ดีรออยู่ข้างหน้า ตลอดจนยอมรับนับถือคุณค่าของคนที่มีคุณธรรม

³⁰ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 213-214.

2.1.7 กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแยกพิจารณาได้ 2 ประเด็น³¹ คือ

1) กฎแห่งกรรมในฐานะกฎธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตและไม่มีชีวิต ล้วนเป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ที่เรียกกันว่า กฎแห่งธรรมชาติ หรือนิยาม³² อันหมายถึง ความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีที่มา และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ทุกอย่างล้วนเป็นเหตุเป็นผลกันตามหลักของ อิทัปปัจจยตาที่กล่าวมา “สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและกัน ในฐานะสิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและสิ่งหนึ่งเป็นผล”³³ ทั้งนี้ สิ่งทั้งหลายทั้งปวง จึงมีเหตุปัจจัยเกิดจากกฎธรรมชาติมิใช่พระผู้เป็นเจ้าของ หรือผู้ใดมากำหนดไว้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาอเทวนิยม

กฎแห่งกรรม เป็นกฎแห่งเหตุผลที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างกรรมกับผลของกรรม อันเป็นกฎที่แน่นอนและตายตัว กรรมแต่ละประเภทถูกกำหนดไว้จากธรรมชาติแล้วว่า กรรมแบบไหน ให้ผลแบบไหน เปรียบเทียบได้กับผู้ที่ปลูกต้นมะม่วงย่อมได้ผลมะม่วงอย่างแน่นอน จะเป็นผลไม้ชนิดอื่นไม่ได้ กฎแห่งกรรม จึงเป็นกฎแห่งเหตุและผล หรือกฎธรรมชาติที่เรียกว่า กรรมนิยาม³⁴ อันเป็นกฎแห่งเหตุและผลที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์³⁵

³¹ สุนทร ฌ รัชชี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 164.

³² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า 152.

³³ สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 75.

³⁴ นิยาม 5 ที่นอกเหนือจากกรรมนิยามมีอีก 4 ประการคือ

1. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. พีชนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือพันธุกรรม
3. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต
4. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุและผลแก่

กันของสิ่งทั้งหลายหรือความเป็นธรรมแห่งเหตุปัจจัย เช่น สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา. พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า 152-153.

³⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2545), หน้า 54.

สรุปได้ว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผลมีความแน่นอนในการให้ผลของกรรม ซึ่งถูกกำหนดโดยกฎของธรรมชาติไว้แล้วว่า เมื่อทำกรรมแบบนี้จะได้รับผลตอบแทนแบบนี้ โดยทั้งหมดดำเนินไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา กฎแห่งกรรมจึงมีฐานะเป็นกฎแห่งธรรมชาติ

2) กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม

กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีความหมายเช่นเดียวกับประเด็นกฎธรรมชาติ คือเป็นกฎแห่งเหตุและผล ประเด็นกฎแห่งธรรมชาติครอบคลุมทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ประเด็นกฎแห่งศีลธรรมครอบคลุมเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่สามารถมีเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น³⁶ เพราะสามารถกำหนดพฤติกรรมเป็นดีหรือชั่ว ตามมาตรฐานทางศีลธรรมที่ใช้ในสังคมมนุษย์ ส่วนพฤติกรรมที่มาจากสัญชาตญาณไม่สามารถกำหนดด้วยคุณค่าทางศีลธรรมได้

กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติส่วนที่ทำหน้าที่ดูแลการกระทำที่แผ่กระจายคุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ กฎแห่งกรรมจะบันทึกการกระทำของบุคคลแต่ละคนและคอยโอกาสให้ผลตอบแทน³⁷

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”³⁸

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว เห็นได้ว่า มนุษย์ทุกคนมีกฎแห่งกรรม หรือกรรมนิยามกำกับ ดูแลพฤติกรรมที่มีคุณค่าทางศีลธรรม และรอคอยเวลาให้ผลตอบแทนตามคุณภาพของกรรม ตามเหตุและผลที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ถ้าเป็นกรรมดี ผลที่ได้รับเป็นความดี (สุข) ถ้าเป็นกรรมชั่ว ผลที่ได้รับเป็นความชั่ว (ทุกข์) เปรียบเทียบการให้ผลของกรรม เช่นเดียวกับการปลูกพืช ปลูกพืชชนิดใดได้ผลพืชชนิดนั้น ปลูกมะม่วงย่อมได้ผลมะม่วง จะเป็นผลทุเรียนหรือมังคุดนั้นเป็นไปไม่ได้ กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎศีลธรรม มีกฎเกณฑ์ตายตัวเหมือนกฎธรรมชาติข้ออื่น ๆ ดีเป็นดี ชั่วเป็นชั่ว ไม่มีการยกเว้นหรือยืดหยุ่น แต่เป็นการให้ผลทางด้านจิตใจเท่านั้น การให้ผลชั้นนอกต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ มาสนับสนุน

³⁶ สุนทร ฌ รัชชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 166.

³⁷ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา, หน้า 311-312.

³⁸ ชุ. ชา. (ไทย) 27/353/201.

สรุปได้ว่า มนุษย์ต้องรับผิดชอบการกระทำของตน โดยมีกฎแห่งกรรมในฐานะกฎศีลธรรมคอยกำกับดูแล มีกระบวนการให้ผลที่สัมพันธ์กับเหตุที่เป็นกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว ไม่มีข้อยกเว้น แต่เป็นผลระดับจิตใจ

2.1.8 การแบ่งประเภทของกรรม

กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยมีการแบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก
- 2) ประเภทของกรรมในอรรถกถา

1) ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกได้แบ่งประเภทของกรรมไว้หลายประเภทด้วยกัน โดยแบ่งตามคุณภาพหรือมูลเหตุที่เกิดกรรม แบ่งตามทางที่ทำการกรรมและแบ่งตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก

(ก) กรรมตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรม

กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรมนั้น พระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ในอกุศลมูลสูตร³⁹ สรุปได้ว่า

อกุศลมูล (รากเหง้าแห่งอกุศล) มี 3 อย่าง คือ โสภะ โทสะ โมหะ บุคคลทำกรรมเพราะมี โสภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นอกุศลกรรมและมีผลทำให้เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังการตายแล้ว ย่อมไปเกิดในทุคติ

กุศลมูล (รากเหง้าแห่งกุศล) มี 3 อย่าง คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ บุคคลทำกรรมโดยไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นกุศลกรรมและมีผลทำให้อยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในชาติปัจจุบัน

กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุการเกิดมี 2 อย่าง คือ 1. อกุศลกรรม หมายถึง กรรมชั่ว มีสาเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ 2. กุศลกรรม หมายถึง กรรมดี มีสาเหตุมาจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เรียกว่า กรรม 2⁴⁰

(ข) กรรมแบ่งตามทางที่ทำ

กรรมแบ่งตามทางที่ทำ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกรรมตามที่เกิด ไว้ในพระสูตรอุปาสิวัตสูตร ไว้ว่า

³⁹ อจ. ทฎ. (ไทย) 20/275/277.

⁴⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 4.

ตปัสสี่ เราบัญญัติในการทำชั่ว ในการประพฤติชั่วไว้ 3 ประการ คือ (1) กายกรรม (2) วจีกรรม (3) มโนกรรม... ตปัสสี่ กายกรรมก็อย่างหนึ่ง วจีกรรมก็อย่างหนึ่ง มโนกรรมก็อย่างหนึ่ง...ตปัสสี่ บรรดากรรมทั้ง 3 ประการ ที่จำแนกแยกออกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่าในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติชั่ว มิใช่ กายกรรมหรือวจีกรรม⁴¹

กรรมแบ่งตามทางที่ทำ หรือแสดงออกของกรรมจัดเป็น 3 ทาง คือ

1. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือกระทำทางกาย
2. วจีกรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา
3. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ⁴²

มโนกรรมหรือความคิดจัดเป็นกรรม เพราะทุกขณะจิตที่คิดของปุถุชนมีกิเลสเกิดขึ้น กำกับอยู่เสมอ และเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรม ที่มีผลสืบต่อไปให้กระทำกรรมทางกาย และทางวาจา ซึ่งพระพุทธศาสนาจัดว่า มโนกรรมเป็นกรรมที่สำคัญที่สุด มีโทษมากที่สุด มโนกรรมที่ให้โทษร้ายแรงที่สุด คือ มิจฉาทิฎฐิ และมโนกรรมที่เป็นความดีสูงสุดคือ สัมมาทิฎฐิ⁴³ อันเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม

เมื่อบุคคลทำกรรมตลอดเวลาที่ตื่นอยู่ ไม่ทางมโนกรรมก็ทางกายกรรม หรือวจีกรรม ซึ่งวจีกรรมนอกจากคำพูดแล้ว ยังหมายถึงผู้ที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำ⁴⁴ กรรมอย่างหนึ่ง อาจต้องใช้การกระทำมากกว่าหนึ่งทาง การจะตัดสินว่าเป็นกรรมทางใดให้ดูว่ากรรมนั้นสำเร็จบริบูรณ์ด้วยอะไร กาย วาจา หรือด้วยใจ ถ้าสำเร็จด้วยทวารใด ฟังถือว่าเป็นกรรมทวารนั้น⁴⁵ เช่น การฆ่าคนที่ไม่ได้ลงมือเอง แต่ใช้วาจาจ้างให้ผู้อื่นทำแทน จัดเป็นกายกรรม แต่ใช้วาจาประกอบ เพราะถือว่าจุดสมบุรณ์อยู่ที่กาย หรือการเขียนหนังสือโกหก ให้คนอ่านเชื่อ จัดเป็นการกระทำทางวจีกรรม เพราะเป็นเรื่องของภาษาการสื่อสาร

⁴¹ ม.ม. (ไทย) 13/56/55.

⁴² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า 160.

⁴³ บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปปาท**, หน้า 79.

⁴⁴ ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค 2**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 446.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 446.

กรรมที่แบ่งตามทางที่ทำ มี 3 อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เรียกว่า กรรม 3⁴⁶ และถ้านำไปรวมกับสาเหตุแห่งการเกิดกรรมจะได้กรรม 6 ประเภท คือ ฝ่ายกรรมชั่ว มี กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตและฝ่ายกรรมดี คือ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต

สรุปได้ว่า กรรมแบ่งตามทางที่ทำมี 3 อย่างคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ มี 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่วเรียก ทุจริต ฝ่ายดีเรียก สุจริต มโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรมทางกายและวาจา พระพุทธศาสนาจึงจัดว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด มโนกรรมที่มีโทษมากที่สุด คือ มิจฉาทิฎฐิ มีประโยชน์มากที่สุด คือ สัมมาทิฎฐิ

(ค) กรรมแบ่งตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก

การแบ่งกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก นอกจากการแบ่งกรรมตามสาเหตุและทางแห่งการกระทำแล้ว พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงกรรม 4⁴⁷ ไว้ในพระสูตรต่าง ๆ หลายพระสูตรด้วยกัน เช่น สังคีตสูตร⁴⁸ กุกกุรวติสูตร⁴⁹ และในหมวดกรรมวรรค⁵⁰ สรุปได้ว่า กรรม 4 มีดังนี้

1. **กรรมดำ มีวิบากดำ** คือ กรรมชั่ว ให้ผลชั่ว หมายถึง กรรมชั่วที่บุคคลทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นอกุศลกรรมบถ 10 เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้กระทำได้รับแต่ความทุกข์ ฝ่ายเดียวเหมือนสัตว์นรกที่ได้รับโทษทัณฑ์

2. **กรรมขาว มีวิบากขาว** คือ กรรมดี ให้ผลดี หมายถึง กรรมดีที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นกุศลกรรมบถ 10 มีผลไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ได้รับมีแต่ความสุขฝ่ายเดียว เหมือนอยู่บนสวรรค์ชั้นสุภากิณหะ

3. **กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว** คือ กรรมทั้งชั่วและทั้งดี ให้ผลทั้งชั่วและดี หมายถึง การที่บุคคลกระทำทั้งกรรมชั่วและกรรมดี ทางกาย วาจา ใจ มีผลเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ได้รับมีทั้งความทุกข์และความสุขสลับกัน เหมือนมนุษย์ เทวดาบางจำพวก และวินิปาติกะ⁵¹

⁴⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 98.

⁴⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/312/291.

⁴⁸ อ่างแล้ว.

⁴⁹ ม.ม. (ไทย) 13/78/75.

⁵⁰ อจ. จตุกก. (ไทย) 21/232-238, 345-355.

⁵¹ **วินิปาติกะ** หมายถึง เวมานิกเปรต ได้แก่ เปรตผู้อยู่ในวิมานเสวยสุขและทุกข์สลับกันไป บางตนข้างแรมเสวยสุข บางตนข้างแรมเสวยทุกข์ เวลาเสวยสุขอยู่ในวิมานมีร่างกายเป็นทิพย์สวยงาม แต่เวลาจะเสวยทุกข์ก็ต้องออกจากวิมานไป และร่างกายก็กลายเป็นร่างกายที่น่าเกลียด น่ากลัว. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 288.

4. **กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว** เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ กรรมไม่ชั่วและกรรมไม่ดี มีผลทั้งไม่ชั่วและไม่ดี เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนาละกรรมทั้ง 3 ดังกล่าวข้างต้น โดยปฏิบัติตามหลักธรรมโพชฌงค์ 7 หรือมรรคมีองค์ 8

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายกรรม 4 ไว้ว่า

1. **กรรมดำ มีวิบากดำ** ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียน ตัวอย่าง คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท และดื่มสุราเมรัย

2. **กรรมขาว มีวิบากขาว** ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ที่ไม่เบียดเบียน ตัวอย่าง คือ การประพฤติตามกุศลกรรมบถ 10

3. **กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำและขาว** ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง เช่น การกระทำของมนุษย์ทั่วไป

4. **กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว** เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่เจตนาเพื่อละกรรม ทั้งสามอย่างข้างต้น หรือว่าโดยองค์ธรรม ได้แก่ โพชฌงค์ 7 หรือ มรรคมีองค์ 8⁵²

กรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก ประเภทที่ 1 กรรมดำมีวิบากดำ และ ประเภทที่ 2 กรรมขาวมีวิบากขาว เป็นการให้ผลที่ตรงกับเหตุ แต่ในการดำเนินชีวิตของปุถุชนจะทำกรรมดี หรือ กรรมชั่ว เพียงอย่างเดียวตลอดชีวิตเป็นไปได้ กรรมประเภทที่ 3 จึงเป็นกรรมที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่มีการทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ปะปนกันไป เพียงแต่กรรมประเภทไหนจะมากกว่ากัน เป็นผลทำให้ได้รับทั้งผลดี (สุข) ผลชั่ว (ทุกข์) สลับกัน

กรรมประเภทที่ 4 คือ กรรมไม่ชั่วและกรรมไม่ดี มีผลไม่ชั่วและไม่ดี เป็นไปเพื่อละกิเลส หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนา กระทำกรรมลงไปเพื่อละกิเลสและกรรมทั้งหลาย เพื่อบรรลุพระนิพพาน ด้วยองค์ธรรมอันมีโพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8

⁵² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 160.

พระไตรปิฎก ได้แบ่งประเภทของกรรมไว้ตามสาเหตุการเกิด ตามทางแห่งการทำกรรม และตามความสัมพันธ์กันของกรรมและวิบาก ซึ่งเมื่อสรุปแล้ว อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ให้วิบาก (ผล) ชั่ว หรือทุกข์ และเกิดจากกุศลกรรม (กรรมดี) ให้วิบาก (ผล) ดีหรือสุข โดยทั้งกรรมชั่วและกรรมดี มีทางกระทำกรรมทางกาย วาจา ใจ ผลที่ได้รับระดับชั้นใน คือ จิตใจเป็นความทุกข์ หรือสุขใจ

2) ประเภทของกรรมในอรรถกถา

ในพระไตรปิฎก ได้แบ่งกรรมไว้เป็นประเภทต่าง ๆ แล้ว ยังได้แบ่งระยะเวลาการให้ผลของกรรม ไว้ในนิพเพติกสูตร ว่า “วิบากแห่งกรรมเป็นอย่างไร คือ เรากล่าววิบากแห่งกรรมว่ามี 3 ประเภท คือ 1. กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน 2. กรรมที่พึงเสวยในชาติถัดไป 3. กรรมที่พึงเสวยในชาติต่อ ๆ ไป”⁵³ การแบ่งระยะเวลาการให้ผลของกรรมนั้นมี 3 ระยะ กล่าวโดยสรุป คือ ชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป ไม่ได้กล่าวถึงอโหสิกรรม ซึ่งมีการแบ่งกรรมออกเป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน

กรรมนอกจากปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีกรรม 12 ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งจัดเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นอรรถกถา แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ได้รวบรวมกรรมในพระไตรปิฎก โดยยึดพระพุทธพจน์เป็นหลัก จัดแบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามผลของกรรมที่ได้รับ มี 3 ประเภท ประเภทละ 4 อย่าง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้⁵⁴

(ก) **กรรมประเภทที่ 1** กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี 4 อย่าง คือ

1. **ชนกกรรม** กรรมส่งผลให้เกิด
2. **อุปถัมภกกรรม** กรรมสนับสนุนส่งเสริม
3. **อุปปีฬกกรรม** กรรมเบียดเบียน
4. **อุปฆาตกรรม** กรรมทำหน้าที่ตัดรอน

กรรมให้ผลตามหน้าที่ หมายถึง กรรมที่ทำไปนั้น ทั้งดีและไม่ดี ย่อมทำหน้าที่ให้ผลเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเราดังนี้

⁵³ อ่างแล้ว.

⁵⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, 2546), หน้า 969-171.

1. **ชนกกรรม กรรมส่งผลให้เกิด** หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ ส่งผลให้เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ถ้าเป็นกรรมดีส่งผลไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นกรรมชั่วส่งผลไปเกิดในทุคติ⁵⁵ และยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิตใหม่ให้ดำรงอยู่ และดำเนินกิจกรรมตามสภาพของกรรมจนครบอายุขัย⁵⁶ ขณะที่ชนกกรรมทำหน้าที่ปฏิสนธิ กรรมอื่นจะแทรกแซงไม่ได้เลย ชนกกรรมเปรียบเหมือนมารดาคลอดบุตร จะมีใครมาแย่งหน้าที่เป็นผู้คลอดร่วมไม่ได้⁵⁷

2. **อุปถัมภ์ภกกรรม กรรมสนับสนุนส่งเสริม** หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมชนกกรรมที่ไม่มีโอกาสให้ผลให้ได้ผล และชนกกรรมที่กำลังให้ผลให้ได้ผลเต็มที่ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้ให้เจริญเติบโต และดำรงอยู่ได้นาน⁵⁸ ดังนั้น อุปถัมภ์ภกกรรมต้องเป็นกรรมประเภทเดียวกันกับชนกกรรม เช่น ชนกกรรมนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปถัมภ์ภกกรรมฝ่ายกุศลจะมาสับสนุน ให้เด็กคนนั้นมีความสุขสมบูรณ์ตลอดไป

3. **อุปปีฬกรรม กรรมเบียดเบียน** หมายถึง กรรมที่เบียดเบียนชนกกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนกำลังลง เบียดเบียนชนกกรรมที่กำลังจะให้ผล ให้ผลไม่เต็มที่ ตลอดจนเบียดเบียนชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้ ไม่ให้เป็นไปตามสภาพของกรรมนั้น อุปปีฬกรรมจะตรงกันข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรม คอยบั่นทอนผลของกรรมทั้งสองให้ลึกลง ถ้ามีความสุข ก็จะไม่สุขไม่นาน ถ้ามีความทุกข์ก็จะทุกข์ไม่มากและไม่นาน เช่น เกิดเป็นลูกเศรษฐีมีความสุขสบาย แต่ต่อ ๆ มาฐานะตกต่ำลง

4. **อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน** หมายถึง กรรมที่ตัดรอนชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้มิให้ให้ผลและสูญสิ้นไป ตลอดจนตัดรอนชนกกรรมอื่น ๆ ไม่ให้มีโอกาสให้ผล อุปฆาตกรรมเป็นกรรมที่สนับสนุนอุปปีฬกรรม และตรงกันข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรม เช่น ถ้าชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรมเป็นฝ่ายกุศล อุปปีฬกรรมจะเป็นฝ่ายอกุศลและอุปฆาตกรรมจะเป็นฝ่ายอกุศลเช่นเดียวกับอุปปีฬกรรม กรรมชนิดนี้ เมื่อให้ผลจะตัดรอน

⁵⁵ **ทุคติ** หรือ อบายภูมิ มี 4 ภูมิ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน สุคติ หมายถึง โลกมนุษย์ และสวรรค์. พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทีปนี**, เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า), หน้า 523.

⁵⁶ บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**, หน้า 127.

⁵⁷ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทีปนี**, เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า), หน้า 26.

⁵⁸ บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**, หน้า 127.

ชนกกรรมและให้ผลแทนที่ทันที เช่น ชนกกรรมฝ่ายกุศลนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุตัมภกกรรมส่งเสริมให้มีความสุข สมบูรณ์ มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง เมื่ออุปฆาตกรรมตามมา ทำให้เกิดอุบัติเหตุ เสียชีวิต ทั้งที่อยู่ในวัยไม่สมควรตาย หรือชนกกรรมนำไปให้เกิดเป็นเปรตประเภทปรทัตตูปชีวิกเปรต อุตัมภกกรรมเข้าสนับสนุนชนกกรรม ทำให้เปรตนั้นได้รับความทุกข์ตามสภาพของเปรตวิสัย ญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ได้ทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ ถ้าบุญกุศลที่ญาติทำแล้วอุทิศไปให้นี้มีกำลังแรงมาก เปรตนั้นได้รับส่วนกุศลนั้นแล้ว ก็พ้นจากภาวะของเปรต จุตไปเกิดในสุคติเป็นมนุษย์หรือเทวดา บุญกุศลในกรณีนี้ คือ อุปฆาตกรรมที่เข้าไปให้ผลัดรอนผลของชนกกรรมและอุตัมภกกรรม⁵⁹

เห็นได้ว่า อุปฆาตกรรมไม่ใช่กรรมที่หักล้างหรือลบล้างกรรมอื่น เพราะกรรมแต่ละประเภทให้ผลของตนเอง ลบล้างกรรมอื่นไม่ได้ การให้ผลของกรรมมีเงื่อนไขที่ว่า กรรมมีกำลังให้ผล เกิดอ่อนกำลังลง กรรมอื่นที่กำลัแรงกว่าก็จะให้ผลแทนที่ เปรียบเหมือนกับนักกีฬาวิ่งแข่งกัน นักกีฬาคนใดวิ่งเร็วจะแซงนักกีฬาคนอื่นที่วิ่งนำหน้าได้ และเป็นผู้นำ⁶⁰

(ข) **กรรมประเภทที่** กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง (กรรมให้ผลตามลำดับ) มี 4 อย่าง

1. **ครุกรรม** กรรมหนัก
2. **อาสันนกรรม** กรรมใกล้ตาย หรือกรรมใกล้ดับจิต
3. **อาจิณณกรรม** กรรมที่ทำจนชิน
4. **กตัตตากรรม** กรรมดีกว่าทำ

กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง หมายถึง กรรมที่ทำไปทั้งดีและไม่ดี ย่อมมีผลให้ไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับกรรมหนักหรือกรรมเบา กรรมที่เป็นกรรมหนักจะมีกำลังมากกว่าและให้ผลก่อน

1. **ครุกรรม กรรมหนัก** หมายถึง กรรมที่ทำแล้วให้ผลเป็นตัวกำหนดชีวิตหลังความตายได้แน่นอน ให้ผลแก่เจ้าของกรรมในชาติที่ 2 หรือชาติหน้า ไม่มีกรรมใดมีอำนาจกั้นการให้ผลได้ นอกจากครุกรรมด้วยกันที่แรงกว่า ครุกรรมที่กำลัอ่อนกว่าจะเป็นเพียงกรรมที่ช่วยอุดหนุนในฐานะอุตัมภกกรรมเท่านั้น⁶¹

⁵⁹ สุนทร ฌ รัชชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 202.

⁶⁰ วิชระ งามจิตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 120.

⁶¹ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, เล่ม 1, หน้า 117.

ครุกรรมฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศลจะนำเจ้าของกรรมให้ไปเกิดในทุคติหรือสุคติในชาติหน้าทันที โดยไม่มีอำนาจใดมาเป็นอุปสรรคขัดขวางได้

ครุกรรม กรรมหนักฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก ได้แก่

ก. **นิยตมิจฉาทิฐิ** ความเห็นผิดอันดิ่งลงไปแก้ไม่ได้ ได้แก่ ความเห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงการบูชาไม่มีผล ผลของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี โลกนี้โลกหน้าไม่มี บิдамารดาไม่มี สัตว์ผู้อุปปาติกะไม่มี (สัตว์ผู้ผูกเกิดเองไม่มี)

ข. **อนันตริยกรรม** ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก มีอำนาจให้ผลในชาติหน้าตามลำดับ มี 5 ประการ คือ

1. **มาตุฆาต** ฆ่ามารดา
2. **ปิตุฆาต** ฆ่าบิดา
3. **อรหัตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์
4. **โลหิตุปบาท** ทำร้ายพระพุทธรูปเจ้าจนถึงยังโลหิตให้ห้อขึ้นไป
5. **สังฆเภท** ยังสงฆ์ให้แตกกัน

ครุกรรมฝ่ายกุศล หรืออนันตริยกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ รูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4 เรียกว่า สมาบัติ 8 สมาบัติหรือฌานเพียงขั้นใดขั้นหนึ่ง เช่น รูปฌานที่ 1 เป็นต้น

ครุกรรมฝ่ายกุศล ถ้าผู้ที่ได้ฌานสมาบัติอยู่แล้วเสื่อมลงสามารถทำได้ใหม่ แต่ผู้ที่ทำอนันตริยกรรมฝ่ายอกุศลจะติดตัวอยู่ตลอดเวลาไม่มีการเสื่อมแบบฝ่ายกุศล แม้ผู้ทำจะสำนึกผิดแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถใช้ความเพียรพยายามเจริญสมาธิให้เกิดฌานได้ เพราะกำลังกรรมของอนันตริยกรรมฝ่ายอกุศลจะเป็นนิเวศน์ปิดกั้นจิตไม่ให้อบรมของค์ฌานได้ ดังนั้น จึงมีคำกล่าวว่ อนันตริยกรรมฝ่ายอกุศล ย่อมห้ามทั้งสวรรค์และมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน⁶²

2. **อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย** หรือกรรมใกล้ดับจิต หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในเวลาใกล้ตาย กรรมดีหรือกรรมชั่วที่จิตระลึกถึงเมื่อคราวกำลังจะตาย บางที่เป็นกรรมที่ทำไว้นานแล้ว ต่อมาระลึกถึงเมื่อตอนใกล้ตาย แต่ไม่ใช่กรรมที่เป็นครุกรรม ถ้าไม่มีครุกรรมอาสันนกรรม ให้ผลก่อน อาสันนกรรมถึงจะเป็นกรรมที่มีพลังสูงกว่ากรรมอื่นไม่ได้ แต่สามารถให้ผลของกรรมได้ก่อนกรรมอื่น เปรียบเทียบอาสันนกรรมได้กับโคที่แอด้อยู่ในคอก มีโคแก่อยู่ปากคอก เมื่อเปิดคอก โคแก่สามารถออกจากคอกได้ก่อนโคที่แข็งแรงที่อยู่ข้างใน⁶³ อาสันนกรรม

⁶² สุนทร ฌ รั้งชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 218.

⁶³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริจเจทที่ 2, หน้า 128.

จะทำหน้าที่นำบุคคลไปเกิดตามกรรมที่ทำ ถ้าเป็นอกุศลกรรมจะนำไปเกิดในทุคติ ถ้าเป็น กุศลกรรมจะนำไปเกิดในสุคติ⁶⁴ อาสันนกรรม หมายถึง ชนกกรรม ในประเภทของกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่

เห็นได้ว่า อาสันนกรรมเป็นกรรมเพียงเล็กน้อย ไม่มีความรุนแรงมากก็ตาม แต่บุคคลไม่ควรประมาทในการทำกรรม ควรรักษาจิตให้ผ่องใสคุ้นเคยกับความดีเอาไว้ เพราะผลของกรรมที่บุคคลทำไว้นั้นแม้เป็นความชั่วเพียงเล็กน้อย ก็สามารถทำจิตให้เศร้าหมอง ส่งผลให้ไปเกิดในทุคติได้ อาสันนกรรมอาจหมายถึง ชนกกรรมก็ได้

3. อาจิณณกรรม กรรมที่ทำเป็นประจำ หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำเป็นประจำ สม่ำเสมอ ส่งผลให้กลายเป็นนิสัย แม้ว่ากรรมชนิดนี้จะเป็นกรรมที่ทำเพียงครั้งละเล็กน้อย แต่เมื่อทำมากเข้า ก็กลายเป็นกรรมที่มากเปรียบได้กับน้ำที่หยดลงตุ่มทีละหยด บ่อย ๆ เข้า น้ำก็เต็มตุ่มได้ อาจิณณกรรมจึงเรียกได้อีกอย่างว่า พหุลกรรม อาจิณณกรรม อาจหมายถึง กรรมบางอย่างที่ทำด้วยเจตนาอย่างแรงกล้า ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำ แต่เป็นกรรมที่ทำไว้เพียงครั้งเดียวและนานมาแล้ว และผู้ทำไม่ได้คิดถึงกรรมนั้นบ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน เมื่อทำเสร็จแล้ว ผู้ทำไม่ได้คิดถึงการทำนั้นบ่อย ๆ ทุกครั้งที่คิดถึงกรรมนั้น ถ้าเป็นกรรมดีก็จะมีความรู้สึก สุข ปิติ และถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะรู้สึกเป็นทุกข์ เศร้าหมอง อาจิณณกรรมจะเป็นตัวกำหนดคติชีวิตที่ไปหลังความตาย ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า กรรมฝ่ายกุศลหรืออกุศลจะมีมากกว่ากัน จึงเปรียบเทียบ อาจิณณกรรม ทั้ง 2 ฝ่าย เหมือนนักมวยปล้ำต่อสู้กัน นักมวยปล้ำคนใดมีกำลังมากกว่าจะทำให้คู่ต่อสู้ล้มลงพ่ายแพ้ได้⁶⁵

4. กัตตตากกรรม กรรมสักว่าทำ หมายถึง กรรมดีหรือชั่วที่ทำด้วยเจตนา หรือความตั้งใจไม่แรง เพราะไม่มีเจตนาที่ตั้งใจไว้ก่อน หากไม่มีครุกรรม อาสันนกรรม กรรมนี้จึงจะให้ผลเป็นตัวกำหนดคติชีวิตหลังความตาย ไปเกิดในทุคติหรือสุคติตามกรรมที่ทำ

กรรมประเภทที่ 2 เป็นกรรมที่จัดตามลำดับการให้ผลก่อนหรือหลัง ตามความหนักเบา ของกรรม ยกเว้นอาสันนกรรมที่ไม่อยู่ในเงื่อนไขนี้ ด้วยเป็นกรรมที่ทำในวาระสุดท้ายของจิต ส่งผลให้เกิดในทุคติหรือสุคติ จึงเป็นกรรมที่ให้ผลในชาติที่ 2

⁶⁴ สุนทร ณ รั้งษ์ , พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 219.

⁶⁵ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) , กรรมที่ปณี , เล่ม 1 , หน้า 190.

(ค) **กรรมประเภทที่ 3** กรรมให้ผลตามระยะเวลา มี 4 อย่างคือ

1. **ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม** กรรมให้ผลในชาตินี้
2. **อุปปีชชเวทนียกรรม** กรรมให้ผลในชาติหน้า
3. **อปราปรียเวทนียกรรม** กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป
4. **อโหสิกรรม** กรรมไม่ให้ผล

กรรมให้ผลตามระยะเวลา หมายถึง กรรมที่ได้ทำไปแล้ว เป็นกรรมทั้งในส่วนที่ดีและไม่ดี ย่อมมีระยะเวลาในการให้ผลต่างกัน กล่าวคือกรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาตินี้ กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาติหน้า กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป จากชาติหน้า

1. **ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้** หมายถึง กรรมดี กรรมชั่ว ที่กระทำในชาตินี้ ให้ผลในชาตินี้เลย เป็นกรรมแรงจึงให้ผลทันตาเห็น⁶⁶ กรรมดีให้ผลเป็น ลาภยศ สรรเสริญ กรรมชั่วให้ผลเป็น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา⁶⁷ มี 2 อย่าง คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ให้ผลภายใน 7 วัน และให้ผลภายในชาตินี้ กรรมประเภทนี้จะกลายเป็นอโหสิกรรมต่อเมื่อให้ผลแล้วและผู้ที่จะรับผลตายจะไม่มีกรรมให้ผลข้ามชาติ ดังนั้น จึงต้องเป็นกรรมที่ทำด้วยเจตนาดีแรงกล้า กระทำกับผู้มีคุณวิเศษ มีบุญคุณ หรือมีความดีอย่างมาก⁶⁸ ทิฏฐธัมมเวทนียกรรมจะให้ผลในชาตินี้ได้เลยนั้น ต้องไม่ถูกทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายตรงข้ามเข้าเบียดเบียน และต้องมีปัจจัยสำคัญเกื้อหนุน 4 ประการ คือ คติ กาล อุปธิ และปโยค ถ้าเกื้อหนุนทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายกุศล เรียกว่าสมบัติ 4 และถ้าเกื้อหนุนทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายอกุศลเรียกว่า วิบัติ 4 กรรมประเภทนี้จึงเปรียบได้กับนายพรานเนื้อ ยิ่งลูกธนูไปยังเนื้อ ถ้าถูกเนื้อ เนื้อก็ตาย ถ้าไม่ถูกเนื้อย่อมวิ่งหนีไม่กลับมาให้ยิงอีก นายพรานจึงเปรียบเหมือนผลของกรรม เนื้อคือ ผู้ทำกรรมที่ต้องรับผลของกรรมนั้น⁶⁹

2. **อุปปีชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้า** หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ แต่ยังไม่ให้ผล จะให้ผลในชาติถัดไป กรรมประเภทนี้ กลายเป็นอโหสิกรรมต่อเมื่อให้ผลแล้ว หรือผู้ทำกรรมตายลงก่อนได้รับผล จะไม่ข้ามไปผลในชาติต่อ ๆ ไป

⁶⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2**, หน้า 126.

⁶⁷ บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**, หน้า 129.

⁶⁸ อ้างแล้ว.

⁶⁹ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทีปนิ**, เล่ม 1, หน้า 254.

3. อปราชัยเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ถัดจากชาติหน้า หมายถึง กรรมดี หรือกรรมชั่ว ที่ทำในชาตินี้ แล้วจะให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ถัดจากชาติหน้า ชาติใดชาติหนึ่งเมื่อสบโอกาส เปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อไล่ตามเนื้อทันเข้าในทีใด ย่อมเข้ากัดในทีนั้น⁷⁰ ดังนั้น กรรมประเภทนี้จึงน่ากลัวกว่ากรรมประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 ด้วยว่าผลของกรรมจะติดตามผู้กระทำไปตลอดการเวียนว่ายตายเกิด จนกว่าจะให้ผลหมดจึงจะกลายเป็น อโหสิกรรม ดังนั้น การให้ผลของกรรม ประเภทที่ 2 และประเภทที่ 3 ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องผลของกรรม ที่มีความซับซ้อนส่งผลข้ามภพข้ามชาติ

4. อโหสิกรรม กรรมที่ให้ผลสำเร็จแล้ว หรือกรรมไม่มีผล หมายถึง กรรมดี หรือกรรมชั่วที่ทำไว้ ให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อไม่มีโอกาสให้ผลในเวลาที่ให้ผล ด้วยถูกกรรมชนิดอื่น ตัดหน้าให้ผลไปก่อน จึงอ่อนกำลังให้ผลไม่ทัน และเลิกให้ผลในที่สุด หรือเพราะผู้กระทำกรรม นั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นิพพานในชาตินี้แล้ว ก็ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป จึงไม่มีตัวตนที่จะต้องมารับผลของกรรม เปรียบเหมือนพืชสิ้นยางแล้วเพาะไม่ขึ้น⁷¹ ดังนั้น อโหสิกรรม จึงหมายถึงการกระทำความดีต่าง ๆ ของพระอรหันต์ด้วย ย่อมไม่มีผลเป็นกรรมดี เพราะท่านทำความดีด้วยจิตที่ปราศจากความยึดมั่น ถීමัน⁷² ไม่คิดทำดีเพื่อหวังผลตอบแทนชั้นนอก รวมทั้งไม่คิดทำดีเพื่อละกิเลส เพราะกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว แต่ยังทำดีต่อไปอย่างต่อเนื่อง การทำดีของท่านจึงจัดเป็นเพียงกิริยา ไม่จัดเป็นกรรม และไม่มีวิบาก⁷³

กรรม 12 เป็นความรู้เรื่องการทำผลในส่วนของ ลาก ยศ สรรเสริญ และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทาเป็นการกล่าวถึงผลของกรรมโดยเฉพาะที่กล่าวถึงการให้ผลชั้นนอกเท่านั้น คือ ให้ผลเป็นโลกธรรม ไม่ได้กล่าวถึงการให้ผลชั้นใน คือ ให้ผลทางด้านจิตใจ ตลอดจนเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมเก่าในอดีตชาติกับกรรมใหม่ในชาติปัจจุบัน เช่น กรรมเก่าในอดีตชาติทำหน้าที่เป็นชนกกรรม แล้วกรรมเก่าในอดีตชาติอย่างอื่นหรือกรรมใหม่ในชาติปัจจุบัน อาจทำหน้าที่เป็นอุปถัมภ์ภกกรรม อุปปีฬกรรม และอุปฆาตกรรมก็ได้⁷⁴ และทำกรรมเพียง

⁷⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาคปริจเฉทที่ 2**, หน้า 126.

⁷¹ อ่างแล้ว.

⁷² บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**, หน้า 130.

⁷³ บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, หน้า 201.

⁷⁴ บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**, หน้า 131.

ประเภทเดียว อาจเป็นกรรมได้ถึง 3 ประเภท พร้อม ๆ กัน เช่น ถ้าเราฆ่าบิดาเป็นทั้งกรรม เป็นทั้งปฏิกรรมมเวทนียกรรมและเป็นทั้งอุปฆาตกรรม⁷⁵

สรุปได้ว่า กรรม 12 เป็นมติของอรรถกถาจารย์ ที่กล่าวไว้ในอรรถกถา โดยมี วัตถุประสงค์รวบรวมคำสอนเรื่องกรรมจากพระไตรปิฎก แล้วจัดแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามทาง ให้ผลของกรรม คือ 1. กรรมให้ผลตามหน้าที่ 2. กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง 3. กรรมให้ผลตาม ระยะเวลา อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับกรรมและผลของกรรมที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ผู้ที่ศึกษา เรื่องกรรม 12 จนเข้าใจ จะเป็นผู้ยอมรับเงื่อนไขของการให้ผลของกรรมชั้นนอก ที่มีความซับซ้อน ได้ โดยไม่สงสัยการให้ผลของกรรมอีกต่อไป

2.1.10 การให้ผลของกรรม

สุนทร ฦ รังษี ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้ว่า มี 2 ระดับ คือ

1. **ผลชั้นในของกรรม** ได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นในทันทีที่ทำกรรมนั้นสิ้นสุดลง เราทำชั่ว เมื่อไหร่ ผลที่เกิดเราเป็นคนชั่วเมื่อนั้น เป็นการเพิ่มกิเลสให้มีมากขึ้น เราทำความดีเมื่อไหร่เป็นคนดีทันที ซึ่งเป็นการเพิ่มบารมีให้มีมากขึ้น

2. **ผลชั้นนอกของกรรม** ได้แก่ ผลที่เป็นความสุขหรือความทุกข์ ความเจริญ หรือความเสื่อม สมบัติหรือวิบัติ ที่เกิดขึ้นภายหลังสืบเนื่องมาจากกรรมนั้น ๆ ผลของกรรมชั้นนอกให้ผลเมื่อไหร่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัย หลายอย่าง⁷⁶

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้ว่า

ผลของกรรมท่านเรียกว่า “เมล็ดผล” กรรมที่ทำแล้วยอมให้ผล 2 ชั้น คือ **ชั้นที่ 1 ให้ผลชั้นใน** หมายถึง ให้ผลทางใจโดยตรง คือ ให้ผลเป็น ความรู้สึกนึกคิด เช่น ทำดีก็ให้ผลเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ดี ทำชั่วก็ให้ผลเป็น ความรู้สึกนึกคิดที่ชั่ว ความรู้สึกนึกคิดที่ดีหรือความรู้สึกนึกคิดที่ชั่วจะเป็นวิบาก ตกค้างอยู่ในจิตใจ และรอวันแสดงตัวออกมาอีกผลกรรมชั้นนี้เราเรียกว่า “นิสัย” หรือ “อุปนิสัย” ก็ได้

⁷⁵ แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า 115.

⁷⁶ สุนทร ฦ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 174-175.

ขั้นที่ 2 ให้ผลชั้นนอก หมายถึง ให้ผลออกมาเป็นให้ผู้ที่ทำได้รับสิ่งที่ดี คือ ได้รับ ลาภ ยศ คำสรรเสริญ ได้รับสิ่งที่ไม่ดีก็คือ ได้รับความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ คำนินทา

การให้ผล 2 ขั้นนี้ ต่างกันตรงที่ว่า การให้ผลขั้นที่ 1 นั้น ให้ผลทันทีหลังจากการทำความผิดลง ส่วนการให้ผลขั้นที่ 2 นั้น จะให้ผลทันทีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ กาล คติ อุปธิ และปโยค⁷⁷

ตามที่สุนทร ฤ รังษี และบรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้นั้นสรุปได้ว่า การให้ผลของกรรมมี 2 ขั้น คือ 1. ผลชั้นใน ส่งผลต่อจิตใจ ให้ผลทันทีที่ทำความเสร็จ เป็นความรู้สึกดีหรือชั่วแล้วสะสมในจิต แสดงออกมาเป็นอุปนิสัย เป็นคนดีหรือคนชั่ว 2. ผลชั้นนอก กรรมดีให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ กรรมชั่ว ให้ผลเป็น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา การที่กรรมจะให้ผลชั้นนอกได้ ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง จึงทำให้บุคคลทั่วไปที่หวังผลของกรรมในขั้นนี้ เกิดความเข้าใจเรื่องผลของกรรมคลาดเคลื่อนไป จึงเห็นได้ว่า ผลของกรรมที่ให้ทั้งผลชั้นในและผลชั้นนอกเป็นเรื่องของโลกกรรม 8 โดยตรง

1) การให้ผลของกรรมในมหากัมมวิงคสุต

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ ถึงการแบ่งบุคคลไว้ 4 ประเภทตามกรรมและผลของกรรมที่ส่งไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ไว้ในมหากัมมวิงคสุต⁷⁸ สรุปสาระสำคัญได้ว่า

บุคคลประเภทที่ 1 บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบอกุศลกรรม มีมิจชาติวิญญู เมื่อตายไปแล้วย่อมไปเกิดในอบายภูมิ⁷⁹ ทั้งนี้ เพราะเขาทำกรรมชั่วตั้งแต่ชาติก่อนต่อเนื่องถึงชาติปัจจุบัน หรือมีความคิดเป็นมิจชาติวิญญูในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ 2 บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ประกอบอกุศลกรรมไว้มาก เป็น

⁷⁷ บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์, หน้า 126-127.

⁷⁸ ม.อ. (ไทย) 14/298-303/357-367.

⁷⁹ **อบายภูมิ** หมายถึง ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มี 4 อย่างคือ 1. นิรยะ นรก 2. ตีรัจฉานโยนิ กำเนิดตีรัจฉาน 3. ปีตติวิสัย ภูมิแห่งเปรต 4. อสุรกาย พวกอสุรกาย. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 377.

มิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปเกิดในสุคติ⁸⁰ ทั้งนี้ เพราะผลของกรรมดีที่ทำไว้ในชาติก่อนให้ผลอยู่ หรือมีความคิดเป็นสัมมาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ 3 บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบกุศลกรรม มีสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติ ทั้งนี้เพราะเขาทำกรรมดีตั้งแต่ชาติก่อนต่อเนื่องถึงปัจจุบัน หรือมีความคิดเป็นสัมมาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ 4 บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบกุศลกรรม มีสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบายภูมิ ทั้งนี้เพราะเขาทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อน และให้ผลอยู่ หรือมีความคิดเป็นมิจฉาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

การทำกรรมและให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ 1 เรียกว่า ทำชั่วได้ชั่ว บุคคลประเภทที่ 2 เรียกว่า ทำชั่วได้ดี บุคคลประเภทที่ 3 เรียกว่า ทำดีได้ดี บุคคลประเภทที่ 4 เรียกว่า ทำดีได้ชั่ว⁸¹

การให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ 1 และ ประเภทที่ 3 เป็นการให้ผลของกรรมที่ขอบด้วยเหตุผล แต่การให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ 2 และประเภทที่ 4 เป็นการให้ผลที่เริ่มซับซ้อนขึ้น เกินวิสัยของบุคคลทั่วไปจะเข้าใจสาเหตุได้ ด้วยมีสาเหตุ 2 ประการคือ 1. เป็นระยะเวลาที่กรรมในชาติก่อนให้ผล จึงขัดขวางผลของกรรมในชาตินี้และ 2. คุณภาพของจิตในเวลาใกล้ตาย ซึ่งพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับมโนกรรมมากที่สุด ดังนั้น จิตใกล้ตายที่มีสภาพผ่องใส หรือเศร้าหมอง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้ไปเกิดในสุคติ หรืออบายภูมิในชาติต่อไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในวัฏฏปมสูตร ว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองทุกคติ ก็เป็นอันหวังได้ เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติ ก็เป็นอันหวังได้ฉันนั้น เหมือนกัน”⁸²

การให้ผลของกรรมในมหากัมมวิงคสุตตร เป็นการให้ผลของกรรมชั้นนอกซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องสถานที่ที่ไปเกิด (คติ) บุคคลที่ทำกรรมดีไว้มากแต่ไปเกิดในอบายภูมิ หรือผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ไปเกิดในสุคติ ผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่เขากระทำไว้ซึ่งยังไม่ได้ให้ผล ไม่ได้สูญหายไปไหนยังรอคอยเขาอยู่ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในทุตติยาปุตตกสุตตรว่า “ก็บุคคลทำกรรมใดด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของ ๆ เขา และเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตน” ฉะนั้น มโนกรรมในขณะจิตใกล้

⁸⁰ **สุคติ** หมายถึง สถานที่ที่ดีที่สัตว์โลกซึ่งทำกรรมดีตายแล้วไปเกิด ได้แก่ มนุสย์และเทพ. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 344.

⁸¹ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมที่ปณี**, เล่ม 1, หน้า 495-499.

⁸² ม.ม. (ไทย) 12/70/62-63.

ดับ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะเกี่ยวพันไปเกิดในอบายภูมิ หรือในสุคติ การรับผลของกรรมจึงอาจจะไม่เป็นไปตามที่ปุถุชนสัมผัสได้จากอายตนะภายใน⁸³ ดังนั้น บุคคลจึงไม่ควรประมาทที่จะทำจิตให้ผ่องใสและคุ้นเคยอยู่กับกรรมดีตลอดเวลา

2) การให้ผลของกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตร

การให้ผลของกรรมทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันไป กรรมในอดีตมีผลต่อชาติปัจจุบัน และการกระทำในชาติปัจจุบันย่อมส่งผลในชาติต่อไป ดังมีปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก จุฬามณีวิภังคสูตร⁸⁴ ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภมานพ โตทยะบุตร ถึงสาเหตุการกระทำกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอายุสั้น	เพราะชอบฆ่าสัตว์ ฆ่าความกรุณา
เหตุที่บุคคลเกิดมามีอายุยืน	เพราะเว้นจากการฆ่าสัตว์ และมีความเอ็นดู
2. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคมาก	เพราะมีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์
เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคน้อย	เพราะไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์
3. เหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณทราม	เพราะเป็นคนมักโกรธมีความพยาบาทปองร้าย
เหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณงาม	เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มีความพยาบาทไม่ปองร้าย
4. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจน้อย	เพราะมีจิตริษยา
เหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจมาก	เพราะมีจิตไม่ริษยา
5. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์น้อย	เพราะไม่ทำทานแก่สมณะหรือพราหมณ์
เหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์มาก	เพราะให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์
6. เหตุที่เกิดมาในตระกูลต่ำ	เพราะเป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่อ่อนน้อม
เหตุที่เกิดมาในตระกูลสูง	เพราะเป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง อ่อนน้อมถ่อมตน

⁸³ อายตนะ หมายถึง เครื่องรับรู้มี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 411.

⁸⁴ ม. อ. (ไทย) 14/289-297/349-357.

7. เหตุที่เกิดมาเป็นคนโง่	เพราะไม่ชอบแสวงหาความรู้หรือเมื่อไม่รู้สิ่งใดก็ไม่เข้าไปสอบถามจากผู้รู้
เหตุที่เกิดมาเป็นคนฉลาด	เพราะเป็นคนชอบแสวงหาความรู้ เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็สอบถามจากผู้รู้

จุฬกัมมวิภังคสูตร เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมที่มีกระบวนการให้ผลอย่างแน่นอนเป็นรูปธรรม บุคคลแตกต่างกันเพราะทำกรรมที่ต่างกัน กรรมในอดีตย่อมมีผลต่อปัจจุบัน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสุตตันตปิฎก ว่า “สัตว์ที่มีกรรมเป็นของ ๆ ตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”⁸⁵ ดังนั้น ในชาติปัจจุบัน บุคคลมีรูปสมบัติ คุณสมบัติ และฐานะอย่างไร ย่อมเป็นกระจกสะท้อน ให้เห็นถึงกรรมเก่าที่ทำเอาไว้ และไม่สามารถที่จะแก้ไขได้นอกจากเริ่มต้นทำกรรมใหม่ อันเป็นกรรมปัจจุบันให้ดี

ในจุฬกัมมวิภังคสูตร แสดงให้เห็นได้ว่า มนุษย์ทุกคน เลือกที่จะเป็นและมีได้ เช่น เลือกที่จะเป็นคนสวย (หล่อ) ฉลาด ร่ำรวย ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อายุยืน และมีอำนาจในตน ต้องเลือกทำกรรมปัจจุบัน ที่ให้ผลตามที่ตนเองต้องการด้วยความพากเพียร จนกลายเป็นอุปนิสัย ผลของกรรมบางอย่าง สามารถให้ผลในชาตินี้ได้ทันที เช่น ความฉลาด ความร่ำรวย ส่วนผลอย่างอื่นอาจปรากฏในชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป

จากการศึกษากรรมในมหากัมมวิภังคสูตรและจุฬกัมมวิภังคสูตรทำให้เห็นว่า มนุษย์สามารถกำหนดอนาคตของตนเอง ด้วยการเลือกสถานที่เกิด เลือกมีคุณสมบัติและรูปสมบัติให้กับอนาคตของตนเองได้

3) องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมไว้ในกัมมวิปากฎาณ⁸⁶ สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สนับสนุนให้กรรมดีได้ส่งผล ปิดกั้นและขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่ว เรียกว่า สมบัติ 4 และองค์ประกอบที่สนับสนุนให้กรรมชั่วส่งผล และขัดขวางการให้ผลของกรรมดี เรียกว่า วิบัติ 4 ซึ่งมีปัจจัยอยู่ 4 อย่าง คือ

⁸⁵ อจ. ปญจก. (ไทย) 22/57/100.

⁸⁶ อภ. วิ. (ไทย). 35/810/523-524.

1. คติ คือ ที่ไป
2. อุปธิ คือ รูปร่าง
3. กาล คือ ยุคสมัยที่เกิด
4. ปโยคะ คือ ความเพียรหรือความพยายาม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายสมบัติ 4 และวิบัติ 4 ไว้ว่า

สมบัติ หมายถึง ความพร้อมพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาส ให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล สมบัติมี 4 อย่าง คือ

1. **คติสมบัติ** สมบัติแห่งคติ หรือ คติให้เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่นประเทศ ที่เจริญ เหมาะหรือเกื้อกูล ตลอดจนระยะสั้น คือ ดำเนินชีวิตหรือไปในถิ่นที่อำนวย

2. **อุปธิสมบัติ** สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย หรือ รูปร่างให้ เช่น มีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างาม หน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง

3. **กาลสมบัติ** สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือ กาลให้เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือ ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ

4. **ปโยคสมบัติ** สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยประกอบกิจ หรือ กิจการให้ เช่น ทำเรื่องตรงกับที่เขาคือต้องการ ทำกิจตรงกับความถนัดและความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือ ตามอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือ เหยาะเหยยะ หรือ ไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ

วิบัติ หมายถึง ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มี 4 อย่าง คือ

1. **คติวิบัติ** วิบัติแห่งคติ หรือ คติเสีย คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่นประเทศ สภาพ แวดล้อมที่ไม่เจริญ ไม่เหมาะสม ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นที่ไปไม่อำนวย

2. **อุปถิวิบัติ** วิบัติแห่งร่างกาย หรือ รูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิกลพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กริยาท่าทางน่าเกลียด ไม่ชวนชม ตลอดจนสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคมาก

3. **กาลวิบัติ** วิบัติแห่งกาล หรือ กาลเสีย คือ เกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติ ไม่สงบเรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม ด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว บีบบังคับคนดี ตลอดจนทำอะไร ไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ

4. **ปโยควิบัติ** วิบัติแห่งการประกอบ หรือ กิจการเสีย เช่น ผักใฝ่ในกิจการ หรือ เรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงกับความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นต้น⁸⁷

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายถึง สมบัติ 4 และวิบัติ 4 ไว้ว่า

กรรมให้ผลในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในชาติที่แล้วให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญหรือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ในชาตินี้ กับที่มีปัจจัยเกื้อหนุน คือ หากเป็นกรรมดีต้องประกอบด้วย สมบัติ (ความพร้อม) 4 อย่าง ได้แก่

ก. **กาลสมบัติ** ความพร้อมด้วยกาลเวลา หมายถึง อยู่ในยุคสมัยที่คนนิยมความดีอย่างแท้จริง เป็นยุคที่ความดีเห็นผลได้ง่าย

ข. **คติสมบัติ** ความพร้อมด้วยคติ หมายถึง เกิดในภูมิที่เหมาะสม ถิ่นที่อยู่และตำแหน่งหน้าที่การงานเกื้อหนุนให้กรรมดีให้ผล

ค. **อุปถิสสมบัติ** ความพร้อมด้านร่างกาย หมายถึง ผู้ทำความดี มีร่างกายและการดำเนินชีวิตพร้อมที่จะรับผลแห่งความดีนั้นได้

ง. **ปโยคสมบัติ** ความพร้อมด้านความเพียร หมายถึง ผู้ทำความดีมีความเพียรทำความดีอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

หากเป็นกรรมชั่วต้องประกอบด้วยวิบัติ (ความบกพร่อง ความไม่พร้อม) 4 อย่าง ได้แก่

ก. **กาลวิบัติ** ความบกพร่องด้านกาลเวลา หมายถึง อยู่ในยุคสมัยที่ความชั่วเห็นผล

⁸⁷ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 191.

ข. คติวิบัติ ความบกพร่องด้านคติ หมายถึง ไม่เกิดในภพภูมิที่เหมาะสม มีถิ่นที่อยู่และตำแหน่งหน้าที่การงาน เกื้อหนุนให้กรรมชั่วให้ผล

ค. อุปวิบัติ ความบกพร่องด้านร่างกาย หมายถึง ผู้ทำความชั่ว มีร่างกาย และการดำเนินดำเนินชีวิตพร้อมที่ความชั่วนั้นให้ผลง่าย

ง. ปโยควิบัติ ความบกพร่องด้านความเพียร หมายถึง ผู้ทำความชั่วขาดความเพียรที่จะทำความดี แต่ยังมีความเพียร ทำความชั่วอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่เลิกจากการทำความชั่วนั้น⁸⁸

เห็นได้ว่า การที่ผลของกรรมดีและกรรมชั่วในชาตินี้ จะปรากฏได้ ต้องอาศัยปัจจัยอันมีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ กาล คติ อุปวิ และปโยคะ ในฝ่ายพร้อมให้การสนับสนุนกรรมดีเรียกว่า สมบัติ 4 ในฝ่ายขัดขวางกรรมดี เรียกว่า วิบัติ 4 ซึ่งการทำกรรมดีเพื่อหวังผลในระดับนี้ จึงต้องใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเพื่อที่จะทำให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่และสภาพแวดล้อม (คติสมบัติ) ถูกต้องตามกาลเทศะ หรือเวลา (กาลสมบัติ) และมีการจัดการที่ดี มีความเพียรพยายามอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง (ปโยคสมบัติ) หรือที่เรียกว่า ทำดีถูกต้อง ทำดีถูกเวลา และทำดีให้พอดี อุปวิบัติจึงไม่สามารถขัดขวางองค์ประกอบดังกล่าวได้

สมบัติ 4 และวิบัติ 4 เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในระดับผลขั้นนอกเท่านั้น ถึงแม้ว่าผลของกรรมบางอย่างได้ถูกขัดขวาง ไม่ให้ปรากฏผล แต่ผลกรรมนั้นยังคงอยู่ และรอคอยเวลาให้ผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สัตว์ผู้จะต้องตายไปในโลกนี้ ทำกรรมอันใด คือ บุญ และบาปทั้งสองประการ บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำเอาบุญและบาปนั้นไปได้ อนึ่งบุญและบาปย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น”⁸⁹ ส่วนผลของกรรมในระดับผลขั้นใน จะได้รับผลที่จิตใจ ทันทีกการกระทำนั้นสิ้นสุดลง ผลที่ได้รับเป็นไปตามคุณภาพของกรรมที่ทำ และเป็นนามธรรม

เห็นได้ว่า สมบัติ 4 และวิบัติ 4 เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) นอกจากจะศึกษาให้เข้าใจถึงการให้ผลของกรรมแล้วเรายังสามารถนำมาใช้แก้ไขข้อบกพร่อง(วิบัติ) ในตนเองได้ เมื่อนำไปแก้ไข ปรับปรุงแล้วจะทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานประสบผลสำเร็จได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

⁸⁸ บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์, หน้า 129

⁸⁹ ส. ส. (ไทย) 15/115/132.

2.1.11 ความซับซ้อนในการให้ผลของกรรม

กฎแห่งกรรม เป็นกฎข้อหนึ่งของกฎธรรมชาติ จึงมีการให้ผลที่แน่นอน เป็นระบบระเบียบ สม่ำเสมอและตายตัว ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้น ในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”⁹⁰ เห็นได้ว่า บุคคลทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน และทันทีที่ทำกรรมนั้นเสร็จ แต่เป็นผลของกรรมในระดับชั้นในหรือจิตใจเท่านั้น ส่วนผลของกรรมชั้นนอก กรรมบางอย่างไม่สามารถให้ผลได้ทันทีต้องอาศัยจังหวะเวลาที่เหมาะสมจึงให้ผลเปรียบได้กับการปลูกไม้ยืนต้น เช่นทุเรียน เมื่อลงมือปลูกจะให้ผลทันทีไม่ได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ความสมบูรณ์ของดิน น้ำ อากาศ และระยะเวลา และเมื่อออกผลต้องเป็นผลทุเรียนอย่างแน่นอน จะเป็นผลไม้ชนิดอื่นนั้นเป็นไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่ผู้ทำกรรมจะได้รับผลของกรรมตรงข้ามกับที่ตนกระทำ

การให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอก เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นสิ่งที่ปุถุชนทั่วไปปรารถนา และมีค่านิยมว่า คือ ผลของกรรมดี และไม่ปรารถนาเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ด้วยเห็นว่าเป็นผลของกรรมชั่ว การยอมรับการให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอกเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยมากขึ้น ด้วยคนบางคน สังคมรับรู้ว่าเป็นคนคดโกง แต่กลับได้รับการยกย่องเชิดชู ดังนั้น กรรมบางอย่างจึงให้ผลไม่ตรงกับเหตุในปัจจุบัน

ในมหากัมมวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการให้ผลของกรรมที่ไม่เป็นไปตามที่บุคคลทั่วไปสัมผัสได้ด้วยอายตนะทั้ง 5 การให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอก จึงเป็นเรื่อง ซับซ้อน และต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง นอกจากนี้ ยังมีปรากฏหลักฐานในพระสูตรอื่น ๆ ในพระไตรปิฎกอีก เช่น ในโลณผลสูตร ได้กล่าวถึงกรรมอย่างเดียวกัน แต่บุคคลที่กระทำมีคุณธรรมต่างกัน ผลของกรรมที่ให้ย่อมต่างกันด้วย เพราะเจตนาที่กระทำกรรมมีความรุนแรงต่างกัน ทำให้กรรมมีน้ำหนักที่ต่างกันและให้ผลต่างกัน⁹¹ ในนิพเพธิกสูตร⁹² ได้กล่าวถึงระยะเวลาที่กรรมให้ผล มีทั้งชาติปัจจุบัน (ทิฐฐุธรรมเวทนียกรรม) ชาติหน้า (อุปปัชชเวทนียกรรม) และชาติต่อ ๆ

⁹⁰ อ่างแล้ว.

⁹¹ อจ. ติก. (ไทย) 20/101/336-338.

⁹² อ่างแล้ว.

ไป (อปรายปริยเวทเนียกรรม)⁹³ ในวัฏฏุปมสูตร ได้กล่าวถึงมโนกรรมสุดท้ายของผู้ใกล้ตาย จิตเกาะเกี่ยวกับกรรมใดจะกลายเป็นอาสันนกรรม ให้ผลในชาติต่อไปทันที⁹⁴

การให้ผลของกรรมชั้นนอก ถึงจะเป็นเรื่องซับซ้อน แต่กรรมในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติและกฎศีลธรรม ย่อมให้ผลต่อผู้กระทำอย่างแน่นอนและสมเหตุสมผล และผู้ทำกรรมต้องรับผิดชอบต่อตนเองถึงกรรมที่ได้กระทำลงไป ผลยังไม่ปรากฏ แต่ผลไม่ได้สูญหายไปไหน ยังรอระยะเวลาที่จะทำหน้าที่ให้ผลตามน้ำหนักของกรรม แม้ว่า การให้ผลของกรรมในระดับนี้จะเป็นเรื่องซับซ้อน และผู้ทำกรรมไม่สามารถแก้ไขกรรมในอดีตได้ แต่เราสามารถสร้างกรรมปัจจุบันให้เป็นกรรมดี เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้กรรมดีทั้งในอดีตและปัจจุบันให้ผลตลอดเวลา และขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่ว ด้วยการอาศัยเงื่อนไขที่ทำให้ผลของกรรมชั่วนั้นกลายเป็นอโหสิกรรมได้

สรุปได้ว่า การให้ผลของกรรมจะซับซ้อนแค่ไหนก็ตาม แต่ถ้าบุคคลมีความเชื่อมั่นเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรม ตามคำสอนของพระพุทธองค์ สามารถเลือกและกำหนดชีวิตของตนเองได้ ด้วยการทำกรรมที่ให้ผลตามเงื่อนไขที่ตนต้องการ ด้วยความเพียรและความสม่ำเสมอ จนกลายเป็นอุปนิสัย และเมื่อต้องการผลชั้นนอกให้นำองค์ประกอบเรื่อง กาล คติ อุบัติ และปัจจัย มาปฏิบัติ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ทิวฏฐิธรรมเวทเนียกรรม ให้ผลในชาติปัจจุบันได้อย่างเต็มที่

2.1.12 การสิ้นกรรม

ทัศนะทางพระพุทธศาสนาเชื่อเรื่องการสิ้นกรรม ชีวิตปุถุชนทำกรรมอยู่เสมอ สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำกรรม คือ กิเลส เมื่อทำกรรมย่อมได้รับผล คือ วิบาก เมื่อหมดกิเลสก็ไม่ทำกรรมจึงไม่มีผลของกรรมส่วนนั้นที่จะต้องรับ กฎแห่งกรรมก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เช่นเดียวกับธรรมอื่นที่มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัย ทางดับกรรมจึงต้องดูที่สาเหตุการเกิด และดับที่สาเหตุการเกิด

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในนิพเพธิกสูตร สรุปได้ว่า ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดกรรม... เมื่อผัสสะดับกรรมจึงดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงการดับกรรม ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 ...⁹⁵ และใน

⁹³ อ่างแก้ว.

⁹⁴ สุทธธ ฌ รัชชี .พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า 219.

⁹⁵ อ่างแก้ว.

นิทานสูตร⁹⁶ ได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดกรรมชั่ว คือ โลกะ โทสะ โมหะ หรือ อกุศลกรรม เหตุที่
เกิดกรรมดี คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือกุศลกรรม โดยกุศลกรรมเกิดจากอกุศลกรรม เมื่อละ
อกุศลกรรมได้ กรรมเป็นอันสิ้นสุดหรือดับลง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า

ทำอย่างไรจะหมดกรรม การที่จะหมดกรรมก็ คือ ไม่ทำกรรมชั่ว
ทำกรรมดี และทำกรรมดีให้ยิ่งขึ้น คือ แม้แต่กรรมดีก็เปลี่ยนให้ดีขึ้นจากระดับ
หนึ่งไปอีกระดับหนึ่ง... กรรมไม่หมดด้วยการชดใช้กรรม แต่หมดด้วยการ
พัฒนากรรม คือ ปรับปรุงตัวให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้น ๆ จนพ้นขั้นของกรรมไปถึง
ขั้นทำแต่ไม่เป็นกรรม คือ ทำด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกครอบงำหรือชักจูง
ด้วย โลกะ โทสะ โมหะ จึงจะเรียกว่า พ้นกรรม⁹⁷

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้อธิบายถึงความสิ้นไปแห่งกรรม สรุปได้ว่า
กรรมอันทำให้สัตว์โลกเวียนว่ายตายเกิดมีสองประการ คือ กุศลกรรม และ อกุศลกรรม กุศลกรรม
มีสาเหตุมาจากอกุศลกรรม หมายถึง สัตว์โลกทำความดีต่าง ๆ เพื่อเลิกอกุศลกรรม ดังนั้น
เมื่อทำลายอกุศลกรรมให้สิ้นไป กุศลกรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยอกุศลกรรมเป็นปัจจัย จึงสิ้นไป
ไปด้วย⁹⁸

บวรจบ บวรณรุจิ ได้อธิบายการดับผัสสะไว้ว่า

ดับผัสสะ คือ ดับการกระทบถูกต้องต่าง ๆ ได้แก่ ดับการกระทบถูกต้อง
ทางตา ดับการกระทบถูกต้องทางหู ดับการกระทบถูกต้องทางจมูก ดับการ
กระทบถูกต้องทางลิ้น ดับการกระทบถูกต้องทางกาย ดับการกระทบถูกต้อง
ทางใจ “ดับการกระทบถูกต้อง” นั้นไม่ได้หมายถึงว่า ดับตามิให้กระทบกับ
รูป... ทว่าการกระทบถูกต้องต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเพียงกิริยา ไม่เป็นปัจจัยให้
กิเลสเกิดขึ้น⁹⁹

⁹⁶ อ่างแล้ว.

⁹⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม**, หน้า 116.

⁹⁸ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมที่ปณี**, เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร
: ดอกหญ้า, 2545), หน้า 396.

⁹⁹ บวรจบ บวรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปปาท**, หน้า 204-205.

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) และบรรจบ บรรณรุจิ อธิบายถึงการดับกรรม สรุปได้ว่า การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุการเกิดกรรม คือ ดับผัสสะ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น ไม่ประกอบกรรมชั่วและกรรมดีได้อีก โดยปฏิบัติตามหลักของมรรคมีองค์ 8 การกระทำที่ปราศจากกิเลส จึงไม่จัดเป็นกรรม เป็นเพียงกิริยาและไม่มีวิบาก การดับกรรม การสิ้นกรรม และการพ้นกรรม จึงมีความหมายเดียวกัน

กรรมเป็นตัวการให้เกิดกรรมวิบาก กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี กรรมชั่ว ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นทุกข์ เดือดร้อน ทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นสุขทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน เวรัญชกสูตร¹⁰⁰ สรุปได้ว่า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ 10 คือ ประพฤติทางกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับความทุกข์ในชาตินี้ และไปเกิดในทุคติในชาติหน้า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ 10 คือ ประพฤติดี ทางกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับความสุขในชาตินี้และไปเกิดในสุคติในชาติหน้า

1) อกุศลกรรมบถ 10

อกุศลกรรมบถ 10 หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุคติ อกุศลกรรมบถ 10 แบ่งตามทางที่ทำกรรมมี 3 ประการ คือ กายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 และมโนทุจริต 3

กายทุจริต มี 3 ประเภทคือ

1. ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
2. อทินนาทาน คือ การถือเอาสิ่งของเขามีได้ให้
3. กาเมสุมิฉฉาจาร คือ การประพฤติผิดในกาม

วจีทุจริต มี 4 ประเภท คือ

1. มุสาวาท คือ การกล่าวคำเท็จ
2. ปิสุณาวาจา คือ การกล่าวคำส่อเสียด
3. ผรุสวาท คือ การกล่าวคำหยาบ
4. สัมผัปปลาปะ คือ การกล่าวคำเพ้อเจ้อ

¹⁰⁰ ม.ม. (ไทย) 12/489-490/374-377.

มโนทุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. อภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งทรัพย์อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความโลภ
2. พยาบาท คือ ความผูกอาฆาตจองเวรผู้อื่นด้วยอำนาจแห่งความโกรธ
3. มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม¹⁰¹

2) กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ 10 หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี กรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ¹⁰² มี 10 ประการ แบ่งตามทางที่ทำความกรรม มี 3 ประการ คือ กายสุจริต 3 วชิสุจริต 4 และมโนสุจริต 3

กายสุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. ปาณาติปาตวิริติ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการให้ชีวิตสัตว์
2. อทินนาทานวิริติ คือ การงดเว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของผู้อื่น รวมถึงการบริจาคน
3. กาเมสุมิฉฉาจารวิริติ คือ การงดเว้นจากการประพฤติผิดทางกาม รวมถึงสำรวมระวังในกาม

วจีสุจริต มี 4 ประเภท คือ

1. มุสาวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเท็จ
2. ปิสุณาวาจาวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด
3. ผรุสวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ
4. สัมผัปปลาปวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. อนภิชฌา คือ ความไม่คิดโลภอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น
2. อพยาบาท คือ ไม่คิดพยาบาทปองร้าย (ไม่คิดร้าย)
3. สัมมาทิฎฐิ คือ ไม่มีความคิดเห็นผิดทำนองคลองธรรม¹⁰³

¹⁰¹ มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นทรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มีผล โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดาไม่มี มารดาไม่มี สัตว์ผู้อุปปาติกะไม่มี. พระพรหมโมลี (เวลาดาญญวโร), **กรรมทีปนี**, เล่ม 1, หน้า 520.

¹⁰² พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 277.

¹⁰³ มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วผล การเช่นทรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบากกรรมที่ทำดีทำชั่วมีผล โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นอุปปาติกะมีอยู่. พระพรหมโมลี (เวลาดาญญวโร), **กรรมทีปนี**, เล่ม 1, หน้า 602.

อกุศลกรรมบถ 10 เป็นทางแห่งการทำความชั่ว อันมีสาเหตุมาจากกิเลสโลภะ โทสะ และโมหะ ทำให้ประกอบกรรมชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ อกุศลกรรมบถ 10 เป็นทางแห่งการทำความดี อันมีสาเหตุมาจากกิเลส อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ทำให้ประกอบกรรมดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมทั้ง 2 เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์และสัตว์บนโลกนี้มีความแตกต่างกัน และต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่จบสิ้น การดับกรรมจึงต้องทำด้วยการละอกุศลกรรม อันเป็นเหตุให้อกุศลกรรมดับไปด้วย โดยใช้หลักการปฏิบัติตามมรรคมือองค์ 8

3) มรรคมือองค์ 8

มรรคเป็นเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ของการปฏิบัติ อันนำไปสู่การดับทุกข์ ที่อยู่ตรงกลางระหว่าง การหมกมุ่นตนเองอยู่ในกามสุข (กามสุขัลลิกานุโยค) และการทรมานตนเองให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน (อัตตทกิลมณานุโยค)

มรรค คือ ระบบความคิดและการกระทำสายกลาง หรือ การดำเนินชีวิตตรงจุดที่พอเหมาะพอดีให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมาย คือ การดับทุกข์¹⁰⁴ มือองค์ประกอบ 8 ประการ คือ

1. สัมมาทิฏฐิ	เห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ	ดำริชอบ
3. สัมมาวาจา	เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ	กระทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ	พยายามชอบ
7. สัมมาสติ	ระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ	ตั้งจิตมั่นชอบ ¹⁰⁵

ในสังขวิภังคสูตร¹⁰⁶ ได้อธิบายรายละเอียดของมรรคมือองค์ 8 ไว้ มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

สัมมาทิฏฐิ คือ ความรู้ในความทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

¹⁰⁴ พระธรรมปิฎก , (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า 583.

¹⁰⁵ ม.ม. (ไทย) 12/33/31-32, ม.อ. (ไทย) 14/323/392.

¹⁰⁶ ม.อ. (ไทย) 14/375/421-424.

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท และความดำริในการไม่เบียดเบียน

สัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเสียดสี เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า

สัมมากัมมันตะ คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

สัมมาอาชีวะ คือ ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ คือ เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรพยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น เพียรพยายามสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรพยายามรักษาและส่งเสริมกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมหายไป

สัมมาสติ คือ มีสติ สัมปชัญญะ พิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และพิจารณาเห็นธรรมในธรรม เพื่อกำจัดอกิขณาและโทมนัส

สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบคือ สมาธิที่เจริญตามแนวของฌาน 4

มรรคมีองค์ 8 จัดเป็นประเภทได้ 3 ประเภท เรียกว่า ไตรสิกขา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิ มรรคมีองค์ 8 จึงหมายถึง พรหมจรรย์¹⁰⁷ อันเป็นหลักทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อันเป็นทางปฏิบัติของพระอริยบุคคล

การดำเนินชีวิตตามแนวทางมรรคมีองค์ 8 จึงเป็นการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ที่สามารถพัฒนากกรรมของตนไปสู่ความสิ้นกรรม คือ นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

2.1.13 สรุป

กรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ทำได้ด้วยเจตนา อันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำกรรม

สาเหตุแห่งการเกิดกรรมเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่า มโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำกรรมต่อทางกาย และทางวาจา ผลของการกระทำ ไม่ว่าจะกรรมดี

¹⁰⁷ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : ปริชาตธรรมมิก จำกัด, 2547), หน้า 55.

หรือ กรรมชั่วจะถูกจะสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสให้ผลแก่เจ้าของกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใด เป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ โดยให้ดูที่สาเหตุแห่ง การทำกรรมและผลของกรรม ว่ามีผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือ ทั้งตนเองและผู้อื่น หรือไม่ กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ตามคุณภาพของกรรมมี 2 อย่าง คือ กรรม ชั่ว (อกุศลกรรม) และกรรมดี (กุศลกรรม) 2. ตามทางแห่งการทำกรรมมี 3 อย่าง คือ ทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม 3. ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก มี 4 อย่าง คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำ และขาวมีวิบากทั้งดำและขาว กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อ ความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาเพื่อ จะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำและขาว

ในอรรถกถา เรียกว่า กรรม 12 ซึ่งได้มีการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ผลของกรรมทำให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น มีกรรมตามหน้าที่ กรรมตามให้ผลตามลำดับ และกรรมที่รอเวลา ในการให้ผลของกรรม

การให้ผลของกรรมแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ผลชั้นใน หมายถึง จิตใจ ให้ผลทันที ที่ทำกรรมเสร็จ เป็นความรู้สึกที่ดีหรือชั่ว สะสมเป็นวิบากตกค้างในใจ รอวันแสดงตัวออกมาเป็น อุปนิสัย ผลชั้นนอกให้ผลเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา การให้ผลใน ชั้นนี้ต้องมีองค์ประกอบเรื่อง กาล คติ อุบัติ และปโยคะ มาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง การให้ผลของ กรรมทั้ง 3 ประเภทในพระไตรปิฎกดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องของการให้ผลชั้นใน ส่วนการให้ผล ของกรรม 12 เป็นการให้ผลชั้นนอก

กฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติที่มีการให้ผลที่แน่นอนและตายตัว ไม่มีข้อยกเว้น และจึงเป็นกฎศีลธรรม ที่ดูแลควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และให้ผล มนุษย์ทุกคนต้องรับผิดชอบ ต่อการกระทำของตน ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าการใช้เวลาปัจจุบันและเงื่อนไขของ อหิสกรรมทำให้มนุษย์สามารถเลือกสถานที่เกิด พร้อมทั้งรูปสมบัติคุณสมบัตินี้ได้ กล่าว คือ ทำแต่ กรรมดีอันมีเงื่อนไขไปสู่ผลที่ต้องการอย่างพากเพียร และปฏิบัติจนกลายเป็นอุปนิสัย ผลของ กรรมย่อมส่งผลในชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป และผลของกรรมบางอย่างสามารถส่งผลได้ใน ชาตินี้ได้เลย เช่น ความร่ำรวยหรือความฉลาด นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังให้ความสำคัญกับ มโนกรรมของจิตที่ใกล้ชิด ซึ่งมีผลต่อคติที่ไปในชาติหน้า

การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุ คือ ผัสสะ พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้มนุษย์ทำกรรมดี เพื่อติดอยู่แต่ความสุขและความดี แต่สอนให้มนุษย์ทำกรรมเพื่อละทิ้งกรรมดีและกรรมชั่วเพื่อไป

สู่การสิ้นกรรม ด้วยวิธีการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 และพัฒนาตนเองด้วย หลักไตรสิกขา ซึ่งสามารถพัฒนากรรมของตนหลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นกรรมหรือดับกรรม

การกระทำที่ไม่มีกิเลส ไม่จัดเป็นกรรมเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จึงไม่มีวิบากให้รับผล ทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือหลุดพ้นจากวัฏฏะ 3 คือ กิเลส กรรม วิบาก บรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

2.2 ทศนะความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย

กรรมเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ที่พระมหากษัตริย์ราชธานีไทย ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยใช้อบรม และปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนในการทำกรรมดีละเว้นกรรมชั่วและมีความเกรงกลัวละอายต่อบาป เกิดเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยในเรื่องการทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล มีความกตัญญู ยกย่องและเกรงใจผู้มีอาวุโส มีใจเมตตากรุณา ยกย่องคนดี ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การปลูกฝังหลักธรรมเรื่องกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้นำมาใช้ในชีวิตรประจำวัน ทำให้เกิดปรัชญาการศึกษาไทยในสมัยนี้ และใช้สืบทอดมาถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ ความรู้คือคุณธรรม¹⁰⁸ นอกจากนี้ไตรภูมิพระร่วงได้รับการถ่ายทอดเป็นรูปธรรมด้วยการวาดภาพเป็นจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์และวิหารเป็นสื่อปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมได้ชัดเจนขึ้น

เห็นได้ว่าในสังคมสุโขทัย พระพุทธศาสนามีความสำคัญในการสร้างความสงบสุขและมั่นคงแก่อาณาจักร หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สร้างไว้อย่างเป็นระบบในสมัยพระมหากษัตริย์ราชธานีไทย ได้รับถ่ายทอดมาสู่สังคมสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

สมัยอยุธยาความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตรประจำวัน ผู้ที่ทำความดีมีเป้าหมายของชีวิตที่ดีในชาติต่อ ๆ ไป และการดับทุกข์ละกิเลส บรรลุพระนิพพาน หรือปรารถนาการถึงความเป็นพระพุทธเจ้า¹⁰⁹ ดังมีหลักฐานปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ เช่น ลิลิตพระลอ พระมัลลย์คำหลวง และมหาชาติคำหลวง เรื่อง พระมัลลย์คำหลวง เป็นวรรณคดีที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับนรกสวรรค์ มีอิทธิพลต่อการความรู้สึกรักของคนไทยในเรื่องบาป บุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับไตรภูมิพระร่วง นอกจากนี้ วรรณคดีที่มีหลักธรรมคำสอนเรื่องกรรมเป็นคติประจำใจ อีกหลายเรื่อง เช่นในเรื่องลิลิตพระลอ ได้กล่าวถึงกรรมที่เป็นคติเตือนใจไว้ว่า

¹⁰⁸ อ่างใน สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง** (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า 45.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 50.

“ไดไดในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่หนา
ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา” ¹¹⁰

ต่อมาสังคมไทยได้รับความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับหลักกรรมความเชื่อเดิมในพระพุทธศาสนา เพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยมีการผสมผสานอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้าไปในหลักกรรม เกิดการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนอยุธยามีการค้าขายกับชาวต่างชาติ ทั้งชาติตะวันตกและตะวันออก ทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ขุนนางและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ามีฐานะดีขึ้น ได้รับการยอมรับและยกย่องตลอดจนการเลื่อนชั้นทางสังคม เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ทางวัตถุ ความเชื่อเรื่องกรรมเริ่มเปลี่ยนไป “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ดีจึงเริ่มหมายถึงผลที่ออกมาเป็นวัตถุ มิใช่ผลที่จิตใจ

สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ 1 - 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนำไตรภูมิพระร่วงมาเป็นแนวทางในการสอนหลักกรรมเรื่องกรรม เพื่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป เป็นการควบคุมประพฤติกรรมของประชาชนให้อยู่ในศีลธรรม เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย อยุธยา และในสมัยรัชกาลที่ 2 “กรรม” ได้นำมาใช้ในความหมาย ที่หมายถึงผลของการกระทำที่เป็นการกระทำที่ไม่ดี และทำไว้ในอดีตชาติ เช่น “ตามกรรมที่ทำไว้” “กรรมสิ่งใดเลยชดมาให้” และ “ชะรอยกรรมเวรตามมาทัน” ดังที่มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์¹¹¹

สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้นำหลักกรรมเรื่องกรรม และผลของกรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสังคม เช่นเดียวกับสมัยก่อน ๆ จากการรับวิทยาการทางตะวันตกสมัยใหม่ที่เข้ามา จึงไม่ยอมรับเรื่องไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ทำให้เกิดการปฏิเสธไตรภูมิพระร่วงในสาระทางด้านภูมิศาสตร์ แต่ยังคงยอมรับสาระเรื่องเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ให้ผลในชาตินี้และชาติหน้า โดยให้ความ

¹¹⁰ อ่างแล้ว.

¹¹¹ อ่างใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, หน้า 94.

สำคัญของกรรมในชาติปัจจุบันนี้มากที่สุด โดยผลของบุญหรือบาปนั้นอยู่ที่ใจของผู้กระทำ ดังที่ รัชกาลที่ 4 ตรัสไว้ว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ"¹¹² ชีวิตในชาตินี้จะสุขหรือทุกข์ ขึ้นอยู่กับ เหตุและผลของชาตินี้เป็นสำคัญ การทำกรรมดีจะสามารถนำตนไปสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าหมาย ของชีวิต 3 ระดับ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในชาติหน้า คือ สัมปรายิกัตถะ และประโยชน์สูงสุด คือ นิพพาน การปฏิเสธไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ มี ผลทำให้ผู้ที่ไม่ได้แยกความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงออกเป็นสองส่วน เกิดความเคลือบแคลงใจผล ของกรรมในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

รัชกาลที่ 5 ได้นำหลักกรรมมาเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ในลักษณะเดียวกับสมัย รัชกาลที่ 4 หลักกรรมเรื่องกรรมในสมัยนี้จะถูกนำมาสอนในลักษณะผลของกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ความสุข และความทุกข์ของบุคคลและสังคมในชาติปัจจุบัน ยอมรับกรรมที่เป็นกระแสการ เวียนว่ายตายเกิดอันเป็นความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย และในสมัยนี้มีการขยายตัวทางการ ศึกษา เพื่อพัฒนาสังคมและชาติตามกระแสวิทยาการตะวันตก ด้วยการปรับโครงสร้างทาง สังคม และขยายตัวทางการศึกษา ทำให้มีคนเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก จึงมีผลให้มีการ เลื่อนขั้นทางสังคม หลักกรรมเรื่องกรรมได้ถูกนำมาสอนเพื่อให้เกิดสำนึกในฐานะและหน้าที่ของ ตนที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคม และในความหมายที่บุคคลจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ได้เพราะการ กระทำของตนเอง ไม่ได้มุ่งหวังในการสอนเพื่อปิดกั้นความเจริญก้าวหน้าของบุคคล ในสมัยรัชกาล ที่ 5 นี้ เกิดปรัชญาทางการศึกษาไทยขึ้นใหม่ตามรูปแบบตะวันตก คือ "ความรู้คู่คุณธรรม" แทน "ความรู้คือคุณธรรม" ซึ่งเป็นการแยกพระพุทธานุศาสน์ออกจากการศึกษา มีผลให้สถาบัน ศาสนาขาดความมั่นคงจนถึงปัจจุบัน หลักกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธานุศาสน์รวมทั้งเรื่องกรรม ได้ ถูกนำมาสอนให้ปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคม ดังนั้น "ทำดีได้ดี" จึงหมายถึง ผล ของกรรมในชาตินี้ ที่ให้ผลความสำเร็จด้านวัตถุ และสามารถมองเห็น สัมผัส ได้จากความสำเร็จ ของชีวิต เช่น หน้าที่การงาน ความมีฐานะดี เป็นต้น

รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ได้นำหลักกรรมเรื่องกรรมมาสอนตามแนวทาง และมี จุดมุ่งหมายเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ดังที่กล่าวมาแล้ว สภาพสังคมไทยในระยะ นี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและรวดเร็ว แต่เป็นการพัฒนาด้านวัตถุ ตลอดจนกระแสวัตถุ นิยมตามรูปแบบตะวันตก การอธิบายหลักกรรมเรื่องกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้รับความทุกข์หรือความ สุขนั้นมาจากการประพจน์ชั่ว และการประพจน์ดีของตนเองจึงไม่เพียงพอความขัดแย้งกับหลักคำ

¹¹² เรื่องเดียวกัน. หน้า 106.

สอนในสิ่งที่คนไทยพบเห็นตามความเป็นจริงในสังคม ทำให้คนไทยบางส่วนไม่เชื่อ อกฎแห่งกรรม ผลที่ตามมาสังคมเกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย ด้วยผู้คนไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาปทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของตน ตลอดจนการศึกษาไทยในปรัชญาใหม่ ไม่มีการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน คนไทยรุ่นใหม่ห่างไกลจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นสาเหตุให้รัชกาลที่ 7 ทรงห่วงใยเด็กไทย ดังเห็นได้จากพระราชดำรัสที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

...การสอนเด็กต้องนับว่าบกพร่องที่สุด เมื่อแต่ก่อนนี้ยายแก่หรือพี่เลี้ยงในบ้านก็ได้พยายามสอนบ้างอย่าง ฐ ๆ ปลา ๆ ครั้นมาบัดนี้ ต้องนับว่ากลับซูดซิมลงไปอีก เพราะการสอนในบ้านก็เกือบไม่มี การสอนตามวัดก็น้อยลง เพราะมีโรงเรียนอื่น ๆ แทนพระสอนหนังสือ ตามโรงเรียนก็หาได้สอนศาสนาอย่างจริงจังไม่ เด็กที่สวดมนต์ได้มีน้อยและไหว้พระไม่เพนก็มี ผู้ที่จะเล่าเรียนมักเป็นคนอายุมากที่บวชบ้างที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาบ้าง แต่เรียนจริงนับว่าน้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนพลเมืองทั้งหมด

การสอนเด็กยังพร่องอยู่นั้น น่าจะแก้ไขยากนัก และเป็นของที่ควรพยายามแก้อย่างยิ่ง จริงอยู่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ลึกซึ้งสอนให้เด็กเข้าใจยาก แต่ก็มีธรรมที่สอนได้มากมาย เช่น เรื่องกรรมและอื่น ๆ อีกที่หยิบเลือกได้...¹¹³

พระองค์ทรงส่งเสริมให้มีการแต่งหนังสือวรรณกรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก และได้จัดประกวด เมื่อ พ.ศ. 2472 พระราชทานรางวัลแก่ผู้แต่งหนังสือชนะการประกวดหนังสือที่ชนะการประกวดได้รับการพิมพ์เผยแพร่ พระราชทานเนื่องในโอกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา และนอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรม ที่ควรได้รับการสอนและปลูกฝังให้กับเด็กไทย ดังที่พระองค์กล่าวไว้ว่า

... สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งที่เราควรสอนให้เข้าใจ และให้เชื่อมั่นเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว คือ สิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นคือวิภูฏสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด และกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากวิภูฏสงสาร อันเป็นความทุกข์แต่สิ่งที่ดี

¹¹³ เรื่องเดียวกัน. หน้า.162.

ประเสริฐยิ่งนั้น คือ ความเชื่อในกรรม แต่จะสอนเฉพาะเรื่องกรรมอย่างเดียว ไม่สอนเรื่องวิภูฏสงสารด้วยก็ไม่สมบูรณ์ความเชื่อในเรื่องกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นของประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีขึ้นในใจของคนทุกคนและถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นในกรรมแล้วมนุษย์ในโลกหวังผลที่ดี เรื่องวิภูฏสงสารและกรรมนี้เป็นของ ต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่ออีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าคนเราเชื่อกรรมจริง ๆ แล้ว ควรจะมีความสุขไม่น้อยโดยที่ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอย แต่อย่างไรข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรพยายามสอนเด็กให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นในกรรมเสียแต่ต้นทีเดียว ยิ่งให้เชื่อได้มากเท่าไรยิ่งดี ควรให้ฝังเป็นนิสัยทีเดียว ¹¹⁴

เห็นได้ว่าหลักกรรมเรื่องกรรม ในฐานะเป็นหลักทางศีลธรรมได้คลาดเคลื่อนไปจากหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบันนั้น มีสาเหตุหลายประการด้วยกันเช่น จาก การยอมรับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาผสมผสานกับพระพุทธศาสนา การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมมากขึ้น การยอมรับระบบการศึกษาของชาติตะวันตก ทำให้เกิดปรัชญาการศึกษาใหม่ คือ "ความรู้คือคุณธรรม" แทนปรัชญาการศึกษาเดิม "ความรู้คือคุณธรรม" เป็นการแยกหลักกรรมกับความรู้เพื่อประกอบอาชีพออกจากกัน ความเชื่อไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ได้รับการปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และการให้ผลของกรรมตามคำสอนในไตรภูมิพระร่วงได้รับการกระทบกระเทือนไปด้วย สาระสำคัญของไตรภูมิพระร่วงที่เป็นรากฐานของคำสอนเรื่องกรรมที่ให้ความเกรงกลัวความชั่วและละอายต่อบาปจากไตรภูมิพระร่วง ได้หมดบทบาทในสังคมไทย กลายเป็นเพียงภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนกระแสวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมตะวันตกที่รุนแรงขึ้น ทำให้หลักกรรมเรื่องกรรม ที่นำมาสอนโดยเน้นถึงการกระทำ และผลของการกระทำที่เป็นสุขในชีวิตประจำวัน ไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะทำให้คนไทยส่วนหนึ่งเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมได้อีกต่อไป

ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรม และบริโภคนิยมตามอย่างชาติตะวันตก เมื่อหลักกรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมในพระพุทธศาสนา "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่

¹¹⁴ วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ 12, หน้า 5.

ที่ปกติสุขของสังคมส่วนรวม ดังที่นักปราชญ์และนักวิชาการในพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า "...ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เงามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกาย จะไปที่อกนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม"¹¹⁵

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ประยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

...หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่ว่าเป็นหลักกรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อ ๆ กันมา เพราะฉะนั้นต้องทำความเข้าใจเรื่องกรรมนอกจากจะทำความเข้าใจในตัวเองแล้วยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือ จะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย... ความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า ประการแรกคนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล ประการต่อไปเราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอา แง่ชั่ว แง่ไม่ดี... นอกจากนั้นมุ่งไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติหน้าเป็นสำคัญพูดง่าย ๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของกรรม ในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ...¹¹⁶ และค่านิยมของสังคมที่ยกย่องวัตถุมากกระทบกระเทือนต่อหลักกรรม เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คนส่วนมากนึกถึงค่านิยมที่เป็นวัตถุ¹¹⁷

อาจารย์วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า "คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนาในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐาน วัดความดี คือ ความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุข ความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความชั่วต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แน่เสมอไป"¹¹⁸

¹¹⁵ พุทธทาสภิกขุ , **กรรมและการอยู่เหนือกรรม** , (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2539), หน้า 20.

¹¹⁶ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ประยุตโต), **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม**, หน้า 5 - 6.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 34

¹¹⁸ วศิน อินทสระ , **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, พิมพ์ครั้งที่ 12, หน้า 46 -45.

ตามที่ พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) และวคิน อินทสระ ได้อธิบายไว้ นั้น เห็นได้ว่าปัจจุบันคนไทยมีความเชื่อเรื่องกรรม ที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ นำคำว่า "กรรม" มาใช้ใน ความหมายของกรรม หมายถึง ผลของการกระทำไม่ดีของบุคคล ที่ทำไว้ในชาติก่อน ส่งผลในชาติปัจจุบัน และผลของกรรมดี ไม่ใช่ความดีที่จิตใจสัมผัสได้ แต่มุ่งถึงผลของการกระทำภายนอก อันเป็นผลที่ตนเองและผู้อื่นมองเห็นได้ง่าย เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข ส่วนผลของกรรมชั่ว คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ทุกข์

2.2.1 ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในพระพุทธศาสนา

นอกจากสังคมไทยเข้าใจหลักกรรมเรื่องกรรม คลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้นำความเชื่อเรื่องกรรมในศาสนาอื่นมาปะปน จนเข้าใจว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน ติตถายตนสูตร สรุปได้ว่า

1. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนทั้งสิ้น เป็นเหตุ เรียกว่า ปุพเพกตเหตุวาท
2. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากการเนรมิตของพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เรียกว่า อิศสรนิมมานเหตุวาท
3. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น เรียกว่า อเหตุปัจจัยวาท¹¹⁹

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลของความเชื่อดังกล่าว ทำให้สัตว์เร่ร่อนไปเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นความเชื่อที่จัดอยู่ในหลักอภิรยะวาทะ อันหมายถึงการกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว¹²⁰ ความเชื่อดังกล่าวเป็นการปฏิเสธหลักกรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าสุขทุกข์ทั้งปวงเกิดขึ้นเพราะกรรม คือ การกระทำอันประกอบด้วยเจตนา ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าทั้งหมด ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะพระผู้เป็นเจ้าบันดาล และไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุและปัจจัย การเชื่อตามลัทธิทั้ง 3 จะทำให้เป็นผู้ที่ขาดฉันทะ และความเพียร¹²¹ เมื่อผสมผสานกับความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมใน

¹¹⁹ อจ. ติก. 20 / 62 / 238.

¹²⁰ อ้างแล้ว.

¹²¹ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), **เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม** หน้า 17.

พระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรม ว่ากรรมดีให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ และประกอบกับสังคมยกย่องคนดี คือ คนที่มีร่ำรวย มีเกียรติ และชื่อเสียง ทำให้เกิดความแสวงหาสิ่งเหล่านี้ ด้วยการทำทุกวิถีทางที่ให้ได้มา ดังนั้นการเข้าใจ และเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนา นั้น ในขั้นแรกมีผลต่อตนเองเป็นอย่างมาก เพราะผู้ที่เชื่อแบบผิด ๆ จะมีการกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป ส่งผลให้ต้องทุกข์ทรมานเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้น ในขั้นต่อไปการกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป จะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยตรงทำให้ปัญหาสังคมน่านับการ

การที่สังคมจะพัฒนาให้เจริญขึ้น หรือเสื่อมลง ขึ้นอยู่กับค่านิยมส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้น ค่านิยมเกิดจากความเชื่อ หรือมโนกรรมที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีสาเหตุมาจากความเชื่อเรื่องกรรมที่คลาดเคลื่อนจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะสมในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน และมีผู้ที่เชื่อตามเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อความเชื่อที่คลาดเคลื่อนนี้ได้เกิดกับวัยรุ่นอันเป็นวัยที่จะเป็นอนาคตของประเทศชาติ ปัญหาสังคมต่าง ๆ จึงมากขึ้นและก่อคดีที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกที จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมและความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาให้กับพวกเขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาเรื่องกรรม สรุปได้ว่า เป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องกรรมเป็นปัญหาใหญ่ เป็นเรื่องคุณค่าทางนามธรรมที่มองเห็นเข้าใจได้ยาก การศึกษาต้องใช้สติปัญญาอันมีชั้นนอย การที่จะให้ได้ผลต้องปฏิบัติกันอย่างจริงจังในระยะยาว และอบรมปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้มีค่านิยมเห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตใจมากกว่าวัตถุเงินเป็นนิสัย และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนจนเคยชินถ้าไม่ทำอย่างนี้จะได้ผลยากแก้ไข¹²²

ดังนั้นการแก้ปัญหาก็ต้องแก้ที่สาเหตุของจุดเริ่มต้นของปัญหา คือ มโนกรรมหรือความเชื่อ ด้วยการสอนเรื่องกรรมและผลกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การปลูกฝังให้เชื่อการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและโรงเรียน เพราะพ่อแม่และครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดวัยรุ่นมากที่สุด การแก้ไข และปลูกฝังค่านิยมเรื่องนี้ให้กับวัยรุ่นให้ได้ผลนั้นพ่อแม่ ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะ

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

ต้องเข้าใจพัฒนาการของวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมชาติในวัยของวัยรุ่นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการต่อต้าน และความขัดแย้งที่ตามมา จึงจะเป็นการแก้ปัญหาของสังคมและของชาติได้สำเร็จ

ปัจจุบันปัญหาวัยรุ่นกำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย เนื่องจากมีวัยรุ่นส่วนหนึ่งได้มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคมมาก ก่อคดีอาชญากรรมที่สะท้อนขวัญมีการกระทำต่อเหยื่ออย่างรุนแรงมากในขณะที่อายุของผู้กระทำผิดกับอายุน้อยลง สาเหตุมาจากการไม่เชื่อเรื่องกรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบทุนนิยม ดังเห็นได้จาก นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา กล่าวถึงสาเหตุการเกิดปัญหาของวัยรุ่นสรุปได้ว่า เกิดจาก กระแสของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งถือกันว่าเป็นกระแสวัฒนธรรมโลก ได้เข้ามามีบทบาทกลืนความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งกระแสวัฒนธรรมตะวันตกให้ความสำคัญกับเรื่องของบริโภคนิยม วัตถุนิยม ตลอดจนกระแสปัญญาเจกชนนิยม แต่วัฒนธรรมไทยจะให้ความสำคัญมนุษย์มากกว่าวัตถุ ให้ความสำคัญด้านจิตใจ และความดีต่อสังคม เมื่อกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมากกระทบกับฐานความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทย ทำให้เกิดความสั่นคลอนเรื่องความถูกต้อง และมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป¹²³ จากทัศนะดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับสถิติ คดีสูงสุด 5 อันดับแรก ที่ขึ้นสู่การพิจารณาในคดีแพ่งและอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 - 2544 พบว่า คดีแพ่งที่มาลำดับ 1 ของทุกปี คือ คดีฟ้องหย่าและคดีอาญา คือ คดีพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ¹²⁴ แสดงให้เห็นของความถูกต้องในสังคมปัจจุบัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมผันแปรไป

ศิริชัย จันทรสว่าง รองอธิบดีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ ได้อธิบายสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหารูปร่าง สรุปลงได้ว่า ปัจจุบันวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 18 ปี กระทำ ความผิดรุนแรงมากขึ้น ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจเพราะเด็ก 1 คนสามารถก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมได้มาก ถ้าเด็กทำผิดในขณะที่อายุน้อย และไม่สามารถฟื้นฟู ให้เป็นคนดีได้จะก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมตลอดอายุขัยของเขา ทำความผิดที่มีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ความเคยชิน ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้มองปัญหาแบบวิทยาศาสตร์

¹²³จรัส สุวรรณเวลา, “ความเครียดกำลังทำลายสังคมไทย?” การประชุมวิชาการครั้งที่ 2 วิฤตความเครียด ของสังคมไทย, 29 พฤศจิกายน 2545 : หน้า 6 – 7.

¹²⁴ “สถิติคดีสูงสุด 5 อันดับแรกที่ขึ้นสู่การพิจารณาในคดีแพ่งและอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 - 2544” , 2545 (อ้างสำเนา).

เหตุมาซึ่งผล เด็กเป็นแบบนี้เพราะสังคม สังคมจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันและฟื้นฟูให้เด็กที่ทำผิด ให้เป็นคนดี (ต้องเฝ้าระวัง) จะใช้กฎหมายแก้ไขอย่างเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือและการประสานงานจากหลาย ๆ ฝ่ายช่วยกัน เช่น ด้านแพทย์ จิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ครู ตำรวจ (สหวิชาชีพ) และควรปรามก่อนที่จะปราบ¹²⁵ นอกจากนี้ วิชา มหาคุณ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค 2 ยังได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า วัยรุ่นที่มีปัญหา และก่อความยุ่งยากเป็นผลผลิตของสังคมที่บูดเบี้ยว สังคมที่ครอบครัวยุคใหม่ เด็กและวัยรุ่นให้อยู่กันตามลำพัง ไม่ช่วยกันใส่ใจดูแล เด็กคนใดทำผิดก็ปล่อยปละละเลย ในที่สุดเด็กคนนั้นจะทำความผิดที่รุนแรงขึ้น เพราะความเคยชินและไม่รู้สึกผิดด้วยไม่มีใครตักเตือน เด็กคนนั้นก็กลับมาทำร้ายสังคมที่เขาอยู่เป็นการตอบแทน เพราะไม่มีความผูกพัน เด็กที่ถูกทอดทิ้งจะมีความรู้สึกอิจฉาเด็กที่มีครอบครัวอบอุ่น และเมื่อมีโอกาสก็จะทำร้าย เด็กและวัยรุ่นจึงเป็นเหยื่อของครอบครัว และสังคม¹²⁶

จากทัศนะของนักวิชาการด้านจิตวิทยาวัยรุ่นเห็นได้ว่า ปัญหาของวัยรุ่นเกิดจากการถูกทอดทิ้งจากครอบครัว และสังคม ปัญหาการกระทำผิดของวัยรุ่นเป็นปัญหาที่สำคัญ เนื่องจากวัยรุ่นใดกระทำผิดตั้งแต่อายุน้อย จึงสามารถทำผิดได้ตลอดชีวิตของเขาซึ่งจะทำให้สังคมเดือดร้อน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกด้านต้องช่วยกันฟื้นฟูให้วัยรุ่นทำผิดเป็นคนดีให้ได้ วัยรุ่นที่ทำผิดทำเพราะความเคยชินเพราะไม่มีใครตักเตือนและที่สุดจะทำร้ายผู้อื่นที่มีครอบครัวอบอุ่นด้วยความอิจฉา

นอกจากนี้ได้มีงานวิจัยหลายเรื่องได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย เช่น อมรวิรัช นาคกรทรรพ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้วิจัยวัยรุ่นในพื้นที่ 12 จังหวัด เรื่อง “ไซด์ วอทซ์” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันเว็บไซต์ (Web Site) ทั่วโลกมีประมาณ 7 ล้านเว็บไซต์ เป็นเว็บไซต์ไป ถึง 2 ล้านเว็บไซต์ บางอำเภอในประเทศไทยมีสถานบันเทิง (Discotheque) ถึง 1,200 แห่ง มีห้องสมุดเพียง 10 แห่ง ในขณะที่เด็กจำนวน 60 - 70 เปอร์เซ็นต์ ไปเที่ยวดิสโก้เทค (Discotheque) ถึง 2 - 3 ครั้งต่อสัปดาห์ และเด็กจำนวน 60-70 เปอร์เซ็นต์ ไม่เคยเข้าวัด ไม่เคยใส่บาตร 40 เปอร์เซ็นต์ ไม่เคยใช้เวลากับครอบครัว วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ตามห้างสรรพสินค้า แม้แต่เด็กในต่างจังหวัด 60

¹²⁵ ศิริชัย จันทร์สว่าง, รองอธิบดีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ, รายการ “ถึงลูกถึงคน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9, วันที่ 18 มิถุนายน 2547, เวลา 23.00 - 24.00 น.

¹²⁶ วิชา มหาคุณ, ประธานศาลอุทธรณ์ภาค 2, รายการ “ถึงลูกถึงคน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9, วันที่ 18 มิถุนายน 2547, เวลา 23.00 - 24.00 น.

เปอร์เซ็นต์ เคยชินกับการเข้าห้างสรรพสินค้า ดูหนัง กินอาหารฟาสต์ฟู้ด (Fast Food) เป็นกิจวัตร ต้องมีโทรศัพท์มือถือไว้ติดต่อกัน ชอบเล่นแชต (Chat) และเล่นเกมทางอินเทอร์เน็ตซึ่งตัวเลขดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพื้นที่แห่งความดีกับพื้นที่แห่งความชั่วมีปริมาณต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยได้สรุปไว้ว่า สิ่งที่กำลังรุกรานโลกของเด็กไทยในขณะนี้ มี ๗ ประการ คือ 1. การเก็บกดจากภาวะครอบครัวที่แตก 2. ศาสนาอ่อนแอไม่เป็นหลักยึดเหนี่ยว 3. การเข้าถึงสื่อลามกและรุนแรง 4. กระแสบริโภคนิยมที่สร้างลักษณะตัวกูของกู 5. การศึกษาที่เน้นการแข่งขัน 6. วิธีคิดแบบสุดขั้ว 7. การถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่แห่งความชั่ว¹²⁷

จากงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่า วัยรุ่นไทยถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่ของความชั่วมากกว่าความดี มีการดำเนินชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยม มีการใช้ชีวิตและเวลาส่วนใหญ่ตามห้างสรรพสินค้าและเที่ยวเตร่มากกว่าไปวัดและอยู่กับครอบครัว

จากสถิติการทำผิดของเด็กและวัยรุ่นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย แนวความคิดทัศนคติ ของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศให้เจริญตามอย่างอารยธรรมตะวันตก พัฒนาเทคโนโลยีให้เจริญก้าวหน้าทันสมัย เพื่อรับข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ หรือโลกไร้พรมแดน ที่มีเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมนั้น ได้นำความเจริญเพียงด้านวัตถุเท่านั้นแต่จิตใจไม่ได้มีการปลูกฝังและพัฒนาให้มีศีลธรรมคุณธรรม ทั้งนี้เพราะทุกสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่ความมั่งคั่ง ร่ำรวย เพื่อนำไปสู่การเป็นมีอำนาจและเป็นเจ้าของวัตถุ โดยไม่สนใจมาตรฐานศีลธรรมและความถูกต้อง (Moral) และผู้ที่กระทำได้สำเร็จได้รับการยกย่องจากสังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งของสังคมในเรื่องมาตรฐานศีลธรรมและความถูกต้อง วัยรุ่นมีธรรมชาติของวัยที่มีการเลียนแบบ จึงเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ทำผิด การใช้กฎหมายลงโทษไม่ได้ผลเพราะความเยาว์วัยทางความคิด การตัดสินใจ การควบคุมตนเองตลอดจนประสบการณ์ในชีวิตวัยรุ่นไม่สามารถแยกแยะได้ จึงง่ายต่อการชักจูงไปในทางเสียหาย ทำให้ตกเป็นเหยื่อของครอบครัว สังคม และสื่อมวลชน ในระบบทุนนิยม จนกลายเป็นอาชญากรเด็กในที่สุด

ปัญหาวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นกำลังของประเทศในวันข้างหน้า ที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลง ปัญหาวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาที่ผู้ใหญ่ทุกคนต้องร่วมมือกันแก้ไข ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ สถาบันหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น การศึกษาจิตวิทยาวัยรุ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญ

¹²⁷ ชัยรินทร์ ไชยวัฒน์. "ประเทศไทยไม่ใช่ของเรา ฆาตกรเด็ก ผลผลิตจากทุนนิยมชาตาน"

และจำเป็นกับทุกคนที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เพื่อที่จะได้แก้ปัญหาวัยรุ่นได้ถูกต้องด้วยการสร้างค่านิยมความเชื่อในเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่วัยรุ่นอย่างถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อของสังคม

2.3 จิตวิทยาวัยรุ่น

จิตวิทยาวัยรุ่น หมายถึง การศึกษาพัฒนาการของวัยรุ่นในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม ศึกษาเพื่อที่เข้าใจ และยอมรับธรรมชาติของวัยรุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัยรุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนส่งเสริมวัยรุ่น ให้พัฒนาเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ¹²⁸

2.3.1 ความหมายของวัยรุ่น

วัยรุ่น มาจากภาษาอังกฤษคำว่า Adolescence ที่มีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาละติน คำว่า adolescere แปลว่า การเจริญเติบโตเพื่อไปสู่วุฒิภาวะ

นักจิตวิทยาและนักวิชาการได้ให้ความหมายของวัยรุ่น ไว้ดังต่อไปนี้

จี สแตนเลย์ ฮอลล์ (G. Stanley Hall 1844 - 1924) “บิดาแห่งจิตวิทยาวัยรุ่น” ได้ให้ความหมายของวัยรุ่น ไว้ว่าหมายถึง อายุ 12 หรือ 13 ปี ถึง 22 ปี หรือ 25 ปี¹²⁹

ศรีแก้ว แก้วกังวาล วัยรุ่น หมายถึง ผู้ที่มีอายุประมาณ 12 - 18 ปี ปัจจุบันวัยรุ่นได้ขยายออกไปถึง 12-25 ปี แบ่งออกเป็น 3 ช่วง อายุประมาณ 12 - 15 ปี เป็นช่วงวัยแรกรุ่น ช่วงอายุ 16 - 17 ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนกลาง ช่วงอายุ 18 - 25 ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนปลาย¹³⁰

สุโท เจริญสุข วัยรุ่น หมายถึง ผู้ที่อยู่ในอายุระหว่าง 13 - 19 ปี แบ่งออกได้ตามขั้นและเพศ คือ วัยรุ่นตอนต้น หญิง 13 - 15 ปี ชาย 15 - 17 ปี วัยรุ่นตอนกลาง หญิง 15 - 18 ปี ชาย 17 - 19 ปี วัยรุ่นตอนหลัง หญิง 18 - 21 ปี ชาย 19 - 21 ปี¹³¹

¹²⁸ ทศนีย์ ลิ้มมันคง, จิตวิทยาวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : รามคำแหง, 2535), หน้า 3.

¹²⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ, เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 285.

¹³⁰ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ, เล่ม 2, หน้า 329.

¹³¹ สุโท เจริญสุข, จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์ 2520), หน้า 50.

สุพัตรา สุภาพ วัยรุ่น หมายถึง ผู้มีอายุ 10 - 25 ปี แบ่งออกเป็น วัยรุ่นตอนต้น อายุ 10 - 14 ปี ตอนกลางอายุ 15 - 20 ปี ตอนปลายอายุ 21 - 25 ปี¹³²

สรุปได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง ช่วงระยะเวลาของเด็กที่ต่อเนื่องเข้าสู่ผู้ใหญ่ มีอายุเริ่ม 12 - 25 ปี แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ วัยรุ่นตอนต้นอายุ 12 - 14 ปี วัยรุ่นตอนกลางอายุ 15- 17 ปีและวัยรุ่นตอนปลายอายุ 18 - 25 ปี สาเหตุที่มีการยืดอายุวัยรุ่นยาวถึง 25 ปี อาจเป็นเพราะว่าปัจจุบันเป็นวัยที่อยู่ในสถาบันการศึกษา และการเริ่มต้นตลอดจนสิ้นสุดวัยรุ่นไม่เหมือนกันนั้นอาจขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปัจจัยทางสังคมอีกด้วย

2.3.2 ลักษณะที่สำคัญของวัยรุ่น

ลักษณะของวัยรุ่นเป็นวัยที่มีลักษณะแตกต่างจากวัยอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ลักษณะที่สำคัญของวัยรุ่นมีดังต่อไปนี้

1) เป็นวัยแห่งการสร้างเสริม (Period of reconstruction) ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและค่อย ๆ ซ้ำลงในบั้นปลาย

2) เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (Period of transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตวัยรุ่นอย่างมากมาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและความรู้สึกนึกคิด

3) เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (Period of independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเอง อยากเรียนอยากรู้ความผิดพลาดด้วยตนเองมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำสั่งสอน ชอบโต้เถียง ถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรง มักมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและหาทางออกในทางผิด เช่น หนีออกจากบ้าน

4) เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (Period of problems) โดยวัยนี้เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่เรียกว่าวัยวิกฤต (Critical - Period) ปัญหาต่าง ๆ ในการปรับตัวมักเกิดขึ้นเสมอ การตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ภูมิต้านทานทางด้านอารมณ์อย่างรุนแรง โดยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นวัยพายุพายุแควม (Storm and Stress)

¹³² สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 18, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด 2545), หน้า 30.

เห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยของการสร้างเสริม และมีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสลับใจอย่างรวดเร็ว ไม่ชอบรับคำสั่ง มีความคิดอยากเป็นอิสระ และมักพบปัญหาความยุ่งยากจากการปรับตัว อันเกิดจากสาเหตุตัดสินใจว่าความจริงเรียกว่าวัยพายุบูแคม หรือวัยอลวน

2.3.4 พัฒนาการวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ตามมา จึงเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อเชื่อมโยงระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ บั้นปลายของชีวิตจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับพัฒนาการในวัยรุ่น วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อชีวิต การเจริญเติบโตของวัยรุ่นในระยะนี้จะเป็นไปทุก ๆ ด้าน คือพัฒนาการทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญาและทางจริยธรรม

1) พัฒนาการทางกาย

พัฒนาการทางกาย ลักษณะเฉพาะของการพัฒนาทางกายของเด็กวัยรุ่นที่มีลักษณะเด่น คือ มีการเจริญเติบโตถึงขีดสมบูรณ์ มีอัตราเพิ่มอย่างช้าๆ เรียกว่า “พรอดพรวด” ของส่วนสูงและน้ำหนัก เพื่อทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่าง ส่วนสัดของร่างกาย ฯลฯ วัยรุ่นจะมีอัตราความสูงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ความสูงของตอนต้นปี และตอนปลายปีจะแตกต่างกันมาก เรียกอัตราการเพิ่มแบบนี้ว่า “พุ่งขึ้น” (Growth spurt) การสะสมไขมันในร่างกายจะมีมากกว่าวัยเด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง ที่มีรูปร่างผอมอาจอ้วนขึ้น จึงเรียกระยะนี้ว่าช่วงสะสมไขมัน (Fat period) ฮอรโมนจะกระตุ้นระบบกระดูก ระบบกล้ามเนื้อ และระบบต่าง ๆ ในร่างกายมีลักษณะเพศที่ปรากฏเด่นชัด ในเพศหญิง เริ่มมีประจำเดือน เป็นระยะวัยกำลังกินกำลังนอนกล้ามเนื้อของเด็กชายเจริญขึ้นมาก ตอนต้น ๆ ของวัยรุ่น ร่างกายของเด็กไม่ได้สัดส่วน เด็กรู้สึกอึดอัดแสบก้าง รู้สึกอ่อนไหวง่าย เกี่ยวกับสัดส่วนอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย การทำงานของกล้ามเนื้อกับประสาทสัมผัสต่าง ๆ ยังไม่เข้ารูปรอย จึงเล่นกีฬาหรือทำงานที่ใช้ความสามารถทางกล้ามเนื้อไม่ได้นัก การปรับตัวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของเด็กวัยรุ่น เกิดขึ้นกับร่างกายอย่างรวดเร็ว วัยรุ่นจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่ ด้วยการออกกำลังกาย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายเพื่อช่วยในการพัฒนาการเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ วัยรุ่นต้องการพักผ่อนมากกว่าในวัยผู้ใหญ่ ตลอดจนเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะของตนเอง ซึ่งจะทำให้สามารถปรับตัวได้ และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของร่างกายได้

สรุปได้ว่าวัยรุ่นเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งภายนอกและภายในของร่างกายอย่างรวดเร็วมีผลกระทบต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพ วัยรุ่นจึงควรศึกษา

พัฒนาการทางกายในวัยนี้ ตลอดจนผู้ใหญ่มีส่วนในการพัฒนาบุคลิกภาพของวัยรุ่นด้วยการจัดหาอาหารที่มีประโยชน์ต่อบุตรหลานที่เป็นวัยรุ่น และเอาใจใส่และให้คำแนะนำและปรึกษาเมื่อวัยรุ่นเกิดความกังวลต่อรูปร่างของตนอย่าให้เกิดเป็นปมด้อย

2) พัฒนาการทางอารมณ์

อารมณ์เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อร่างกายถูกสิ่งอื่นมากระทบ สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จี. สแตนเลย์ ฮอลล์ (George Stanley Hall) ได้กล่าวถึงอารมณ์ของวัยรุ่นเป็นเรียกว่าวัย “พายุบุแคม” เป็นอารมณ์ที่อ่อนไหวและเปลี่ยนแปลงง่ายอาจเปลี่ยนแปลงจากอารมณ์หนึ่งไปสู่อารมณ์หนึ่งอย่างรวดเร็วและฉับพลัน¹³³ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้อธิบายถึงสาเหตุของอารมณ์รุนแรงเดียวของวัยรุ่นว่ามาจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ ทำให้เกิดผลต่ออารมณ์เมื่อเด็กวัยรุ่นเกิดความวิตกกังวลขึ้น จะมีการสร้างพฤติกรรมขึ้นมาเพื่อปกป้องตนเอง ให้รอดพ้นจากความวิตกกังวล เรียกว่า พฤติกรรมกลไกป้องกัน (Defense Mechanism) เช่น การเก็บกด การทดแทน หรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน ฌ็อง-ฌัก รูสโซ (Rousseau) ได้อธิบายถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของวัยรุ่นว่า อายุ 12 - 15 ปี จะมีการพัฒนาทางด้านการใช้เหตุผลและการควบคุมตนเอง เป็นระยะที่มีการพัฒนาทางด้านร่างกายและพลังทำให้เด็กอยากรู้ อยากเห็นตั้งแต่ อายุ 15 - 20 ปี วุฒิภาวะทางอารมณ์เริ่มดีขึ้นที่ละน้อย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การมีศรัทธาและคิดถึงสังคม

การเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย และต่อมต่าง ๆ ทำให้วัยรุ่นต้องปรับตัว และเกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ไม่ปลอดภัยวิตกกังวลเป็นสาเหตุให้วัยรุ่นมีอารมณ์ที่รุนแรงและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความอยากรู้ อยากเห็น ไม่ชอบรับคำสั่งและมักขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ตัดสินใจด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ทำให้ง่ายต่อการชักจูงไปในทางที่ผิด ๆ การที่วัยรุ่นมีอารมณ์วู่วาม ตัดสินใจด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ส่งผลต่ออนาคตหรือชีวิตทั้งชีวิตของเขาได้ การที่วัยรุ่นมีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรุนแรงนั้น มีสาเหตุจาก การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือช้ากว่าผู้อื่น และสาเหตุทางสภาพแวดล้อม ตลอดจนปัญหาการอบรมเลี้ยงดู สภาพเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

อารมณ์ของวัยรุ่นแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ อารมณ์ทุกข์ หรืออารมณ์ลบ ได้แก่ อารมณ์โกรธ อารมณ์เศร้า เป็นต้น อารมณ์เหล่านี้เกิดจากความรู้สึกไปในทางไม่พึงพอใจ และอารมณ์สุขหรืออารมณ์ฝ่ายบวก ได้แก่ อารมณ์ร่าเริง สนุกสนาน ความชื่นชมยินดี เป็นต้น การ

¹³³ อ้างถึงใน สมร ทองดี, พฤติกรรมวัยรุ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี : สุโขทัยธรรมนิเวศ, 2534), หน้า 146.

ที่วัยรุ่นมีความร่าเริงสนุกสนาน เกิดจากการปรับตัวได้ดี มีความรู้สึกที่ตน “เหนือ” กว่าผู้อื่น และการยอมรับในเอกลักษณ์ของตน อันได้แก่ การยอมรับทั้งข้อดี และข้อบกพร่องของตน ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่น่าเชื่อถือตนเอง รู้จักใช้ความสามารถของตนเต็มตามความสามารถ และเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

สรุปได้ว่าลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่น เป็นอารมณ์ที่รุนแรงอ่อนไหว ควบคุมการแสดงออกไม่ดี และมีอารมณ์ค้าง มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสภาพแวดล้อม เริ่มมีพัฒนาการเข้าสู่วุฒิภาวะทางอารมณ์เมื่อ อายุ 15 - 20 ปี และเริ่มเปลี่ยนจากการยึดตัวเองเป็นหลัก เป็นมีศรัทธาและคิดถึงส่วนรวม ธรรมชาติทางอารมณ์ของวัยรุ่นตัดสินใจรวดเร็ว อยากรู้ อยากเห็น ไม่ชอบรับคำสั่งและขัดแย้งกับผู้ใหญ่ จึงทำให้ถูกชักจูงได้ง่าย ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออนาคตวันข้างหน้า ดังนั้นพัฒนาการทางอารมณ์ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลการอบรมเลี้ยงดู วุฒิภาวะ และการเรียนรู้จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ

3) พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น หมายถึง ปฏิภาณสนองตอบของบุคคลที่มีต่อกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมได้ดี¹³⁴

การที่วัยรุ่นจะสามารถปรับตัวได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในวัยเด็ก และการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต พัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว ต้องการอิสระในการคบเพื่อน แต่ในขณะเดียวกันยังต้องการความรักความอบอุ่นจากครอบครัว การคบเพื่อนจะเริ่มมีการคบเพื่อนต่างเพศและเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ การที่วัยรุ่นได้รับการยอมรับว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นที่รักของกลุ่มจะทำให้ตนเป็นสุขการเลือกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ได้มีกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ตายตัว การคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้จะทำให้ความกดดันและความสับสนทั้งตัววัยรุ่นและพ่อแม่

เอริก บี อีริกสัน (Erik B. Erikson) นักจิตวิทยา ได้กล่าวไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่บุคคลแสวงหาเอกลักษณ์ (Identity) ที่เป็นของตนเอง เป็นวัยที่จะพัฒนามโนภาพของตนเอง และจะยึดถือต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ วัยรุ่นจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาวะความเป็นอยู่ในครอบครัวด้วยวัยรุ่นต้องการอิสระและเป็นตัวของตัวเองชอบอยู่ตามลำพัง การจัดห้องให้เด็กอยู่ตามลำพังจะช่วย

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 162

พัฒนาทางสังคมให้ได้ใช้ความคิดอย่างอิสระ ซึ่งจะช่วยให้มากในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความต้องการอย่างรุนแรงในการที่จะทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับนั้นของเพื่อนและบุคคลในสังคมด้วยการพยายามทำทุกอย่างจนสุดความสามารถเพื่อการยอมรับ โดยสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรม การแต่งกายพิถีพิถันเป็นพิเศษ เอาใจใส่ในกิริยาของตนเองและของบุคคลในครอบครัวตลอดจนรวมกลุ่มเพื่อน

ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและเพื่อนต่างเพศถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการทางสังคม การรวมกลุ่มของวัยรุ่นจะเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตกลุ่มที่แท้จริง (Gang age) และชอบทำตามอย่างกลุ่มเพื่อน ช่วงวัยรุ่นตอนต้น การคบเพื่อนจะเป็นการคบเพื่อนหมู่คณะ (peer) ที่มีความสนใจเหมือนกัน ความสัมพันธ์จะอยู่ในรูปของการมีกิจกรรมร่วมกัน ต้องการเพื่อนที่เข้ากันได้ทำอะไร ๆ ด้วยกันได้และวัยรุ่นเพศหญิงเริ่มมีความสนใจเพศชาย

ช่วงวัยรุ่นตอนกลางสัมพันธ์ภาพของเพื่อนจะเป็นเชิงการมีความสัมพันธ์มากกว่าการทำกิจกรรมร่วมกัน การคบเพื่อนเป็นแบบเพื่อนสนิท ประมาณ 4 - 5 คน (intimate friend) โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นเพศหญิง ความสัมพันธ์แนบแน่นทางจิตวิทยาจะเกิดในกลุ่มเพื่อนมากกว่าในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนจะแตกต่างกันระหว่างชายกับหญิง วัยรุ่นชายจะมีแนวโน้มที่ยังคงทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ในขณะที่วัยรุ่นหญิงจะเริ่มมีความเข้มงวดทางความสัมพันธ์ในด้านการไว้น้ำใจเชื่อใจ และความแน่วแน่ทางอารมณ์ วัยรุ่นเพศชายเริ่มสนใจเพศหญิง

ช่วงวัยรุ่นตอนปลาย มีการคบเพื่อนแบบคู่หู (Pal) สัมพันธ์ภาพเริ่มจะมั่นคงและราบเรียบขึ้น เพราะเด็กวัยรุ่นจะมีวุฒิภาวะมากขึ้น เด็กวัยรุ่นจะเรียนรู้ที่จะเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลและลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละคน มีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามด้วยการจับเป็นคู่

การจัดกิจกรรมหรือชมรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กในด้านการเข้ากลุ่มและเรียนรู้พฤติกรรมสังคม เด็กที่ไม่เข้ากลุ่มย่อมเสียโอกาสการเรียนรู้พฤติกรรมสังคมหลายอย่าง จะมีการพัฒนาไม่สมตามวัย และถ้าบกพร่องข้อนี้รุนแรงมาก ๆ อาจแสดงผลออกมาในรูปการประชดประชันชีวิตและสังคม หรือแสดงออกในรูปข้างคิดฝัน ไม่กล้าเผชิญความเป็นจริงของสังคมและชีวิตก็ได้ วัยรุ่นบางคนอาจมีกลุ่มเพื่อนมากกว่าหนึ่งกลุ่ม ขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมของเขา วัยรุ่นใช้เหตุผลและความคิดนี้ในการเข้ากลุ่มมากกว่า ความสัมพันธ์ในกลุ่มค่อนข้างยั่งยืน และในบางชนิดของความสัมพันธ์อาจยั่งยืนไปจนเป็นผู้ใหญ่ การรวมกลุ่มทำให้เด็กวัยรุ่นมีความผูกพันกับบุคคลต่างวัยทั้งเด็กเล็กและผู้ใหญ่น้อยลง การเข้ากลุ่มนอกจากเป็นช่องทางให้เด็กได้รับการตอบสนอง ความต้องการขั้นพื้นฐานทางสังคมในแง่

ต่าง ๆ เช่น ฐานะ ตำแหน่ง ค่ายกย่อง มีเพื่อนผู้เข้าใจและร่วมทุกข์ร่วมสุขแล้วยังเปิดโอกาสให้เด็กชายและหญิงได้รู้จักมักคุ้น เข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ รู้จักประพฤติตนตามบทบาททางเพศ รู้จักปฏิบัติตนต่อเพื่อนร่วมเพศและต่างเพศ สัมพันธภาพของชายและหญิงบางคู่อาจพ้นขีดของความสัมพันธ์อันเพื่อนไปสู่ความสัมพันธ์อันคู่รักและอาจลงเอยด้วยการแต่งงานในวัยผู้ใหญ่ แต่มารายไม่ได้แต่งงานกัน เพราะความรักใคร่ผูกพันในช่วงนี้เป็นแบบยังไม่จริงจังมากนัก (Puppy love) ตามปกติเด็กหญิงมักนิยมเพื่อนชายที่มีอายุมากกว่าตน เพราะผู้หญิงมีกระบวนการพัฒนาการเร็วกว่าชายวัยเดียวกันประมาณ 2 ปี ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจตั้งแต่ในวัยเด็กเป็นต้นมาจนถึงสิ้นสุดวัยรุ่น

เห็นได้ว่าพัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น ความสุขของวัยรุ่นอยู่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะจากกลุ่มเพื่อนจะมีความหมายต่อชีวิตของวัยรุ่นมาก วัยรุ่นเพศหญิงจะมีความสนใจตรงข้ามในช่วงอายุ 13 - 14 ปี วัยรุ่นชาย สนใจเพศตรงข้ามอายุ 16 - 17 ปี เนื่องจากเพศหญิงจะโตเร็วกว่าเพศชาย 2 ปี และมีความสัมพันธ์แบบคู่รักแต่ไม่จริงจัง วัยรุ่นที่มีการเข้ากลุ่มเพื่อนและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จะมีการพัฒนาการทางสังคมได้ดี ส่วนวัยรุ่นที่ไม่เข้ากลุ่มเพื่อนและร่วมกิจกรรมจะมีการพัฒนาการไม่สมวัย ซึ่งจะมีผลทำแสดงออกในรูปร่างคิดช่างฝันและไม่กล้าเผชิญกับความเป็นจริงของชีวิต และสังคม

4) การพัฒนาทางสติปัญญา

การพัฒนาของสติปัญญาหรือการรู้คิดของบุคคล หมายถึง การเจริญเติบโตและขีดความสามารถในการคิดอ่าน ในระยะต่าง ๆ ของชีวิต คือ วัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ การพัฒนาทางสติปัญญาหรือการรู้คิดจัดเป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดรู้จักหรือเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่นภาษาพูด การท่องจำ ฯลฯ ซึ่งเป็นการแสดงถึงกิจกรรมการรู้คิด เรื่องของสติปัญญาและเชาวน์ของวัยรุ่นจัดเป็นความสามารถฝ่ายสมองของบุคคล ที่เป็นเรื่องของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยเสริมอยู่บ้าง

ดังนั้นในช่วงวัยรุ่นอายุ 17 - 18 ปี จะมีการพัฒนาความคิดเป็นรูปแบบที่ชัด มีสมรรถภาพในการคิดเห็นเป็นแบบเหตุผลมากขึ้น จะทำให้วัยรุ่นลดความอ่อนไหว หรือสนใจต่อคำตำหนิตชมของผู้อื่นที่มีต่อตัวเขาน้อยลง เริ่มเข้าใจตัวเองอย่างมีเหตุผล ยอมรับโลกแห่งความเป็นจริง สำหรับการรู้จักตนเองนั้น คือการพยายามดูตัวเองและรู้จักวิจารณ์ตนเองแต่ไม่บ่อยนัก การพัฒนาด้านสติปัญญาในวัยรุ่น เริ่มตั้งแต่วัยรุ่นตอนต้นอายุ 12-15 ปี เด็กวัยรุ่นจะมีการ

พัฒนาด้านการใช้เหตุผลและควบคุมตนเอง พัฒนาการเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก และพัฒนาการจะเจริญถึงขีดสุดเมื่ออายุประมาณ 16 ปี แล้วค่อย ๆ ลดลงหลังอายุ 19 – 20 ปี¹³⁵

พัฒนาการด้านสติปัญญาของวัยรุ่นมีการพัฒนาการเป็นไปอย่างรวดเร็วมากและการพัฒนาจะเจริญถึงขีดสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 16 ปีแล้วค่อย ๆ ลดลงหลังจากอายุ 19 – 20 ปี แล้วลักษณะพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่น จะมีลักษณะ มีความจำดี และมีสมาธิ แต่มักไม่ค่อยใช้ความจำของตนเองให้เป็นประโยชน์ ในวัยนี้จะพยายามคิดตัดสินใจว่าสิ่งใดดีกว่า และสิ่งใดที่ควรจะเป็นและควรเกิดขึ้นในสังคม มีความคิดแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถของตัว รักสวยรักงาม มีจินตนาการมาก มักชอบนั่งคิดฝันสร้างวิมานในอากาศอยู่คนเดียวเป็นเวลานาน ๆ การฝันกลางวันของวัยรุ่นมักเกี่ยวกับเรื่อง เพื่อนต่างเพศ ความรัก และเรื่องเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จในชีวิตในอนาคตของตนเองโดยอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตลอดจนมีความเชื่อมั่นสูงไม่เชื่อสิ่งใดง่าย ๆ สิ่งเหล่านี้นับว่ามีทั้งประโยชน์และโทษ เพราะถ้าเด็กวัยรุ่นเชื่อมั่นไปในเรื่องที่ดีย่อมเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก แต่ถ้าไปหลงเชื่อมั่นในสิ่งที่ไม่ดีแล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังจะเห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ซึ่งจะกลายเป็นอาชญากรต่อไป เพราะนิสัยใจคอต่าง ๆ ที่ก่อสร้างขึ้นในวัยนี้จะเป็นชนวนของการเกิดพฤติกรรมครั้งต่อไป

สรุปได้ว่านักจิตวิทยาเชื่อว่าพัฒนาการทางสมองจะเจริญสูงสุดเมื่อ อายุ 16 ปี เริ่มค่อย ๆ ลดลงจากอายุ 19 - 20 ปี วัยรุ่นจะมีความจำที่ดีมากแต่ไม่ได้นำมาใช้ทางการแสดงความคิดเห็นมากกว่าด้านการเรียน มีสมาธิดี มีความอดทน สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมได้ มีการจินตนาการที่เรียกว่า “ฝันกลางวัน” และมีความเชื่อในสิ่งใดจะปักใจเชื่ออย่างรุนแรง ซึ่งเป็นทั้งคุณและโทษต่อวัยรุ่น ถ้าไปเชื่อในสิ่งผิด อาจก่อให้เกิดความเสียหาย เพราะวัยรุ่นเป็นวัยเริ่มก่ออาชญากร

5) การพัฒนาด้านจริยธรรม

จริยธรรมของประชาชนในประเทศเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกประเทศต้องคำนึงถึง ไม่ว่าจะประเทศนั้นจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสูง หรือปานกลางก็ตาม การที่ประชาชนในประเทศมีจริยธรรมสูงจะเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่า สังคมนั้นอยู่กันอย่างมีความสุข แต่ถ้าประเทศใด

¹³⁵ สุรางค์ จันทรโธม, จิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 62-63.

มีจริยธรรมต่ำ แสดงให้เห็นว่าประเทศนั้นมีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ยุ่งเหยิง ปัญหาทางสังคมมีมาก หากความสงบสุขได้ยาก

จริยธรรม (Morality) เป็นคำกว้าง ๆ หมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม เว้นจากการประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ ซึ่งส่วนมากมาจากศีลธรรม หรือหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเป็นคนดี มีความประพฤติดี ละเว้นชั่ว¹³⁶

ระยะวัยรุ่นเป็นระยะที่กำลังสร้างรูปแบบของค่านิยมเรื่องศีลธรรมจริยธรรมเฉพาะตน และของสังคม โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ในทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมของ Kohlberg¹³⁷

ขั้นตอนที่ 1 (อายุประมาณ 4-10ปี)	ก่อนการมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม (preconventional morality) ขั้นที่ 1 - เชื้อพึง ทำตามกฎเกณฑ์เพราะกลัวถูกทำโทษ ขั้นที่ 2 - ทำตามกฎเกณฑ์เพื่อหวังว่าจะได้รับรางวัลหรือได้รับการแลกเปลี่ยนที่สมน้ำสมเนื้อ
ขั้นตอนที่ 2 (วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่)	ขั้นมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี (conventional morality) ขั้นที่ 3 - ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเพราะ อยากเป็นเด็กดีหรืออยากได้รับความนิยชมชื่น ขั้นที่ 4 - ทำตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ขั้นหลังมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี
ขั้นตอนที่ 3 (วัยผู้ใหญ่)	(post conventional morality) ขั้นที่ 5 - ตระหนักว่ากฎระเบียบประเพณีนิยมขึ้นกับกลุ่มที่ตั้งสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา และยินดีที่จะปฏิบัติตาม

¹³⁶ สุพัตตรา สุภาพ, ปัญหาสังคมไทย, หน้า 33.

¹³⁷ อังโน ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ, เล่ม 2, หน้า 354.

ขั้นที่ 6 - เข้าใจและทำตามกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เป็นสากลเช่น ไม่
 ลักษณะโมยของที่เจ้าของเขาไม่ให้เลือกศีลธรรม ค่านิยม เพื่อ
 ปฏิบัติตามที่ตนเห็นเหมาะสม

โคลเบอร์ก (Kohlberg) อธิบายว่าขั้นตอนการพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมของเขา
 เขามีความเป็นสากลในด้านขั้นตอน แต่ต่างไปในด้านระยะอายุและรูปแบบของศีลธรรมจริยธรรม
 อยู่บ้าง ขั้นตอนที่ 1 อยู่ในระยะวัยเด็กตอนต้นและตอนกลาง ขั้นตอนที่ 3 และ 4 อยู่ในระยะวัยรุ่น
 วัยรุ่นและผู้ใหญ่ส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรม ถึงขั้น 3 และ 4 หมายถึง การ
 เลือกกฎระเบียบและศีลธรรมจรรยาอัน เกิดจากความต้องการความรักและความเอื้ออาทรจากผู้
 อื่น หรือทำตามกฎหมายบังคับ เด็กวัยรุ่นตอนปลายบางคนพัฒนาศีลธรรมจรรยาก้าวหน้าไปอีก
 1 ขั้น โดยการแสวงหาเหตุผลแห่งกฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎระเบียบทางจรรยาประเพณี และ
 อาจยกเลิกไม่ทำตามกฎเกณฑ์ ประเพณีนิยม ค่านิยมทางศีลธรรมจรรยาที่ตนเห็นว่าไม่มีเหตุผล
 หรือล้าสมัย ถ้าหากบุคคลใด ๆ ได้พัฒนาทางศีลธรรมจรรยาถึงขั้นที่ 6 เขาจะแสวงหาเหตุผลใน
 เรื่องความยุติธรรม สิทธิและความเสมอภาคการนับถือการเป็นมนุษย์ของบุคคลและเขาจะเลือก
 ทำตามเหตุผลทางนามธรรมเหล่านี้ถูกต้องเหมาะสมมีค่า

เพ็ญแข ประจวบจันท์ ได้อธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่น สรุปได้ว่า
 พัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นจะอยู่ขั้นตอนที่ 2 ในขั้นที่ 3 ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียม
 ประเพณี เพราะอยากได้รับการยอมรับจากกลุ่มพวกของตนและในอายุ 13- 16 ปีนั้นพัฒนาการ
 ทางจริยธรรมพร้อมที่จะปฏิบัติตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี หรือตามหน้าที่และบทบาท
 ของตนในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การแสดงออกนี้เช่นการพยายามมีส่วนร่วมในกิจ
 กรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การบำเพ็ญประโยชน์หรือการช่วยเหลือชุมชนซึ่งในหลักความจริง
 วัยรุ่น อายุ 13 - 16 ปี ยังไม่ได้มีสำนึกอย่างแท้จริงในเรื่องการเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมาก
 กว่าส่วนตัว การที่วัยรุ่นปฏิบัติตนคล้อยตามสังคม หรือพยายามปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีนั้นเป็น
 เพียงแต่ความพยายามทำตนให้เหมือนคนส่วนใหญ่ของสังคมเท่านั้น

วัยรุ่นบางคนอาจมีการพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นสูง ในระดับเหนือเกณฑ์ คือ มอง
 เห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความสำนึกในเรื่องของส่วนรวมหรือในเรื่องที่
 เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ของสังคม และในขั้นที่สูงกว่านี้ คือ ในขั้นการมีอุดมคติสากล ความ
 แตกต่างกันของระดับจริยธรรมในวัยรุ่น เกิดจากปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญที่สุดคือเศรษฐกิจ
 และสังคมของครอบครัว การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะต่างกันมี

ความแตกต่างกัน เด็กที่มาจากฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำมีการพัฒนาทางจริยธรรมช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูงและใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่ำกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นมีความแตกต่างของระดับจริยธรรม คือ การอบรมเลี้ยงดู แบบอย่างของการอบรมเลี้ยงดูมี 3 แบบ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลและการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดซึ่งการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจะสามารถพัฒนาทางจริยธรรมไปได้ถึงระดับขั้นสูง¹³⁸

สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องการประพฤติปฏิบัติในเรื่องความดี ความชั่ว การประพฤติในเรื่องดีมีมากในสังคมจะทำให้สังคมมีความสุขน่าอยู่ วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่สำคัญที่จะปลูกฝังและส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางจริยธรรม การแบ่งระดับขั้นตอนทางจริยธรรมให้ทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรมของโคลท์เบอร์ก มี 3 ขั้นตอน วัยรุ่นอายุ 13-16 ปี ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับขั้นตอนที่ 2 คือ ทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มและวัยรุ่นเป็นวัยชอบทำตามเพื่อนอยู่แล้ว พัฒนาการทางจริยธรรมที่แตกต่างกันมีปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว รองลงมา คือ แบบอย่างของการอบรมเลี้ยงดู วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน จะมีการพัฒนาการด้านจริยธรรมได้เร็ว และให้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูงกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและต่ำ ดังนั้นการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อให้วัยรุ่นมีการพัฒนาทางจริยธรรมจึงมาจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เริ่มจากบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุดคือพ่อแม่ และยังเป็นกลุ่มอื่น ๆ เช่นกลุ่มเพื่อนในโรงเรียน กลุ่มครู อาจารย์ กลุ่มเพื่อนสมาชิกในชมรมหรือองค์กรต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ เป็นต้น วัยรุ่นที่ไม่เข้ากลุ่ม ไม่เข้าสังคมจะเป็นผู้ที่พัฒนาการทางด้านจริยธรรมไปได้ช้า

6) ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการของวัยรุ่นเป็นแรงผลักดันให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมที่พยายามไปสู่เป้าหมายของตน ตามความต้องการของวัยรุ่นขึ้นอยู่กับค่านิยมของกลุ่มที่วัยรุ่นเป็นสมาชิกอยู่ ส่วนใหญ่วัยรุ่นจะมีความต้องการในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ความต้องการทางเพศ เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กวัยรุ่นมักพยายามดิ้นรนที่จะคบหาเพื่อนต่างเพศ ซึ่งผู้ใหญ่จะกีดกันเพราะไม่เข้าใจ ทำให้เกิดแรงกดดัน เนื่องจากในระยะนี้ต่อม

¹³⁸ เพ็ญแข ประจันปัจฉินัก, เอกสารประกอบการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่นและการอบรมหน่วยที่ 9 - 10 , พิมพ์ครั้งที่ 4, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิทยา, 2537), หน้า 76.

ต่าง ๆ ภายในร่างกายกำลังทำงานเต็มที่ โดยเฉพาะต่อมเพศที่ผลิตฮอร์โมนออกมาเพื่อควบคุม การถึงวุฒิภาวะทางเพศ

2. ความต้องการได้รับอิสระ ในวัยเด็กพ่อแม่มีความใกล้ชิดและห่วงแหนลูกของตน คอยพิทักษ์รักษาไม่ยอมให้ทำอะไรถ้าฟังจะไม่มีปัญหาอะไร แต่พอถึงวัยรุ่นเด็กจะพยายามแสวงหาความจริงและพยายามยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งตนเอง พ่อแม่จึงควรรู้จักผ่อนปรน ปล่อยให้ลูก เป็นตัวของตัวเองบ้าง เป็นผลดีทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง การพยายามกีดกันวัยรุ่น การ ทำเฉพาะในสิ่งที่พ่อแม่ชอบ มีผลทำให้วัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองไม่ได้

3. ความต้องการที่จะหาเลี้ยงตนเอง วัยรุ่นเริ่มที่มีความคิดที่จะหาเลี้ยงตนเองแทนที่ จะต้องอาศัยพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะคิดว่าการหาเงินได้ด้วยตนเองทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจการใช้ เงินในการจับจ่ายสิ่งต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างสบายใจโดยไม่ต้องเกรงและเป็นการพิสูจน์ให้ผู้ปกครอง ของตนเห็นว่าตนนั้นโตแล้วควรจะมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นแทนที่จะต้องถูกควบคุมเหมือนแต่ ก่อน

4. ความต้องการที่จะได้รับการนับถือจากสังคม วัยรุ่นต้องการให้สังคมยอมรับนับถือ ว่าตนเป็นผู้ใหญ่แล้ว โดยพยายามทำตนเลียนแบบผู้ใหญ่ วัยรุ่นชายบางคนพยายามตีหมัดหรือสูบบุหรี่ เพื่ออวดความเป็นผู้ใหญ่ของตน ส่วนผู้หญิงมักพยายามแต่งหน้า ใส่รองเท้านุ่งสูง ทาปาก เขียนคิ้ว เป็นต้น

5. ความต้องการในปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ วัยรุ่นจะถามเรื่องราวที่ตนอยากรู้อย่างมี เหตุผล จนกว่าจะได้คำตอบที่ตนพอใจ โดยไม่ยอมล้มเลิกความสงสัยง่าย ๆ ดังนั้นสถานศึกษา จะต้องส่งเสริมเด็กให้มีปรัชญาชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพของสังคมและควรรู้จัก วิธีการแนะนำส่วนบุคคลด้วยเพื่อช่วยให้เด็กได้รู้จักสร้างมาตรฐานของศีลธรรมให้แก่ตนเองได้

6. ความต้องการมีประสบการณ์แปลกใหม่ ๆ เกลียดความจำเจซ้ำซาก ชอบทดลอง ยิ่งเป็นสิ่งต้องห้ามยิ่งอยากลอง วัยรุ่นจึงชอบฝ่าฝืนกฎระเบียบและความต้องการนี้เป็นสาเหตุ ประการหนึ่งที่เป็นสิ่งเร้าให้เสพยาเสพติด ประพฤติผิดทางเพศ ต่อต้านกฎเกณฑ์ของสถาบันและ สังคม

สรุป ความต้องการของวัยรุ่น เป็นความต้องการที่ผลักดันให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมไปสู่ ความต้องการนั้น เป็นความสนใจที่ส่วนใหญ่มาจากค่านิยมของกลุ่มการแสดงออกในพฤติกรรม บางอย่างเพราะต้องการอิสระและการยอมรับจากผู้ใหญ่ว่าตนเป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบตนเองได้แล้ว

พ่อแม่ไม่ควรบังคับมากเพราะจะทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และในขณะที่เดียวกันควรเอาใจใส่ดูแลด้วยความรัก

7) ความสนใจของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมากมายแต่ไม่ลึกซึ้ง วัยรุ่นจะสนใจสิ่งใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมรอบตัว บุคลิกภาพ หรือบุคคลที่นิยมชมชอบ เป็นต้น สิ่งที่ยุ่รุ่นส่วนใหญ่สนใจ ได้แก่

1. สนใจการศึกษา สภาพเศรษฐกิจสังคมสมัยปัจจุบันเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเข้าใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งมีผลกับอาชีพ ความสนใจการศึกษาไม่น้อยเพียงใดจะแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคมของครอบครัวและการ “พบตน” ของวัยรุ่น

2. สนใจช่วยเหลือบุคคลอื่น วัยรุ่นมักสนใจช่วยเหลือคนอื่นที่เขาเห็นว่าได้รับความลำบากและไม่ได้รับความยุติธรรมเพราะบ่อยครั้งเคยรู้สึกว่าเขาเองก็อยู่ในฐานะเช่นนั้น จึงเข้าใจถึงอารมณ์แบบเดียวกันของบุคคลอื่นได้ง่าย

3. สนใจกิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมที่เป็นของใหม่และมีประโยชน์ ช่วยระบายความเครียดคลายอารมณ์ วัยรุ่นมักให้ความร่วมมือกิจกรรมสร้างสรรค์อาจเป็นทั้งแง่ส่วนตัวและแง่สังคม

4. สนใจวัฒนธรรมประเพณี วัยรุ่นสามารถเข้าใจและสามารถมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีว่ามีความสำคัญต่อบุคคลและต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร การให้ความรู้ ความเข้าใจ และชักจูงวัยรุ่นให้สนใจอย่างถูกต้องจะทำให้วัยรุ่นเห็นคุณค่าและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยได้

5. สนใจศาสนา ปรัชญา อุดมคติ วัยรุ่นกำลังแสวงหาหลักในการแก้ทุกข์และต้องการดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่ จึงให้ความสำคัญแก่ศาสนา ปรัชญา อุดมคติ และค่านิยมต่าง ๆ แต่จะประทับใจวัยรุ่นแค่ไหน ขึ้นอยู่กับว่าศาสนาและปรัชญาอุดมคตินั้น ๆ ให้ความกระจ่างแก่จิตใจอย่างสมเหตุสมผลแก่เขาได้ดีเพียงไรบ้าง อีกทั้งสิ่งแวดล้อม กลุ่มเพื่อนและผู้ใหญ่ที่เด็คนิยมชมชอบ ได้มีอิทธิพลต่อตัวเขาแก่วัยรุ่นเช่นเดียวกัน

6. สนใจมีเพื่อนสนิทต่างเพศ ความสนใจนี้สืบมาจากทางกายบรรลุนิติภาวะทางเพศ ซึ่งเริ่มในวัยแรกรุ่นและความต้องการดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่สรุปความสนใจของวัยรุ่นจะเป็นไปทางด้านการพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาด้านจริยธรรม ความสนใจของวัยรุ่นจะอยู่ในระดับใดขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัว คือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว กลุ่มเพื่อนและบุคคลที่ตนเองชื่นชอบ ตลอดจนรูปแบบในการอบรมเลี้ยงดู

8) การค้นหาตนเองและการเข้าใจตน

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการค้นหาตนเอง การรู้จักตนเองของวัยรุ่นจะทำให้วัยรุ่นรู้ว่าตนเป็นคนเช่นไรและมีความสามารถอย่างไร เพื่อจะได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต ถ้าวัยรุ่นสามารถพัฒนาตนเองผ่านขั้นนี้ไปได้จะทำให้เกิดการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

การค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองของวัยรุ่นเป็นเรื่องยุ่งยาก วัยรุ่นบางคนกว่าจะพบตนเอง ต้องประสบภาวะสับสนทางอารมณ์ไม่น้อยหรืออาจต้องภาวะหลงตนเอง หรือการดูถูกตนเอง อิริสัน (Erik H. Erikson) นักจิตวิทยาเจ้าของทฤษฎีจิตสังคม ได้ให้ความสำคัญของวัยรุ่นช่วงอายุ 17 ปี เป็นวัยที่มีความสำคัญที่มีการพัฒนาการมี “เอกลักษณ์แห่งตน” หรือ “การค้นหาตัวเอง” วัยรุ่นจึงแสวงหาบุคคลที่ตนเองชื่นชอบเพื่อเลียนแบบ¹³⁹ ส่วนใหญ่จะเป็นเพศตรงข้ามที่มีลักษณะที่ตนต้องการ นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกที่ตนต้องการ การที่วัยรุ่นจะค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองได้นั้นสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัววัยรุ่นมีอิทธิพลต่อการพัฒนา วัยรุ่นที่ค้น “พบตน” จึงนับว่าโชคดีที่สามารถผ่านพ้นวิกฤตวัยรุ่นและเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีตัวตนอันมั่นคง การที่วัยรุ่นจะค้น “พบตน” นั้นมีผลต่อเนื่องมาจากการพัฒนาการตั้งแต่ทารกและได้รับการประทับประคองจากผู้ใหญ่รอบด้านที่เข้าใจ

การพัฒนาตามขั้นตอนจากวัยทารก ถึงวัยรุ่นเป็นการสะสมความรู้สึกลงและสร้างมโนภาพในใจตนเองมาตลอด การสร้างมโนภาพแห่งตน (self concept) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นสร้างเอกลักษณ์ให้ตน มโนภาพแห่งตนหรือตัวตน (self concept) คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับตนเองว่าเป็นใคร เป็นอะไร การที่บุคคลจะรู้จักตนเองนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1. ตนตามอัตภาพ (Actual self) ได้แก่ ตัวตนที่บุคคลรับรู้ว่าเป็นคนชนิดใด มีความนึกคิดในการดำรงชีวิตอย่างไรมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างไร 2. ตนตามอุดมคติ (Ideal self) ได้แก่ ตัวตนที่ปรารถนาจะเป็น หรือตัวตนที่ควรจะเป็น เป็นตัวตนที่มีคุณธรรมจริยธรรม 3. ตนตามความต้องการของสังคม (public self) คือตัวตนที่คนอื่นหรือสังคมต้องการให้เป็น วัยรุ่นคนใดมีมโนภาพแห่งตนทั้ง 3 ไกล่เคียงกันวัยรุ่นจะมีเอกลักษณ์ของตน “พบตน” คือ ความรู้ความสามารถของตน รู้ข้อจำกัดของตน และสามารถมองเห็นคุณค่าของตน วัยรุ่นคนนั้นจะไม่มีปัญหาบุคลิกภาพ แต่ถ้ามีมโนภาพทั้งสามแตกต่างกันอาจทำให้เกิดปัญหาด้านบุคลิกภาพและมีความขัดแย้งในบทบาทของตน ซึ่งการค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองของวัยรุ่นนั้นมีความยุ่งยากและมีปัญหาด้วยวัยรุ่นไม่รู้วิธีการที่จะค้นหาตนเองและเข้าใจตนเอง ทำให้ค้นหาตนเองไม่พบหรือไม่

¹³⁹ พรพิมล จันทร์พลับ, **พัฒนาการวัยรุ่น**, พระนครศรีอยุธยา : วัฒนาพร ,2538, หน้า 327.

พบตนเองที่แท้จริง เป็นการพบตนเองในรูปแบบที่เพื่อนคาดหวัง วัยรุ่นอาจมีมโนภาพเกี่ยวกับตนเองที่ลึบสน และด้อยศักดิ์ศรี น้อยเนื้อต่ำใจ และสิ่งแวดล้อมรอบด้านไม่ช่วยให้วัยรุ่นค้นหาตนเอง

ดังนั้นวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องพัฒนาการค้นหาตน เพื่อให้ “พบตน” การพบตนมีความสำคัญขนาดของวัยรุ่นทั้งชีวิต มีผลทำให้พัฒนาการด้านอื่น ๆ ได้สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคง วัยรุ่นคนไหนที่ไม่สามารถพัฒนาการค้นหาตนเองพบ จะทำให้เกิดความขัดแย้งในตนเอง ทำให้ผู้อื่นชักจูงได้ง่ายและที่สุดอาจกลายเป็นอาชญากรได้ พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมให้วัยรุ่นค้นหาตนเองให้พบและควรมีการปฏิบัติที่ดีงามเพื่อเป็นตัวอย่างให้วัยรุ่นเลียนแบบ

9) คุณมคติของวัยรุ่น

คุณมคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดคิวิตของมนุษย์ ที่คิดวางมาตรฐานของตนเองไว้เพื่อจุดประสงค์ จุดปรารถนาของชีวิต เปียร์เจ อธิบายไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่สามารถมีความคิดในระดับนามธรรม (Abstract Level) ซึ่งได้พัฒนาการมาจากรูปธรรมในวัยเด็ก¹⁴⁰ คุณมคติของวัยรุ่นอาจยึดถือตามตัวอย่างของบุคคลหรือวีรบุรุษที่วัยรุ่นนับถือและยกย่องอยู่และเลียนแบบพฤติกรรมยึดถือมาปฏิบัติ คุณมคติของวัยรุ่นแต่ละคนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความนึกคิดที่จะปฏิบัติและประสบการณ์ที่ได้รับจากสังคม เช่น ได้รับการปฏิบัติที่เลื่อมล้ำต่อกัน เพราะตัวเองฐานะยากจนอาจตั้งคุณมคติไว้ว่าเมื่อเป็นผู้ใหญ่และมีฐานะจะไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้อื่น ด้วยการเอาฐานะเป็นเกณฑ์วัด หรือบางคนอาจตั้งตนตามคุณมคติ (ideal self) ซึ่งหมายถึง ตัวตนที่ปรารถนาจะเป็นหรือตัวตนที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นคุณมคติที่ตนยึดมั่นในคุณงามความดีมีคุณธรรมจริยธรรม คุณมคติแบบนี้เกิดจากการได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่และครู

การพัฒนาทางด้านสติปัญญาและพัฒนาการด้านจริยธรรม ทำให้วัยรุ่นคิดถึงสิ่งที่เป็นคุณมคติที่ได้รับการเรียนรู้มาจากวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยตรง ซึ่งเด็กเกิดความสงสัย ความข้องใจต้องการที่จะสอบสวนด้วยตนเอง ความข้องใจหรือบังเกิดความไม่พอใจในสิ่งที่ผู้ใหญ่กระทำ ในการแสวงหาคุณมคติวัยรุ่นจะต้องเรียนรู้การกระทำที่มีทางเลือกหลาย ๆ ทางและคิดถึงวิธีการที่จะแก้ปัญหาทั้งในด้านส่วนตัวและด้านสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ความลึบสนของสังคมนี้อาจค้นหาชีวิตที่เป็นคุณมคติจากศาสนาและปรัชญา

¹⁴⁰ พรพิมล จันทรพิลล, พัฒนาการวัยรุ่น ,หน้า 327

เห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่อยากรู้ อยากเห็น และพร้อมที่จะเลียนแบบ การสอนสิ่งที่เป็นอุดมคติให้แก่วัยรุ่นจะง่ายกว่าวัยอื่น ถ้าไม่มีการสอนให้มีการสร้างอุดมคติวัยรุ่น (Adolescent idealism) ไปในทางด้านจริยธรรม สังคมจะประสบปัญหาและไม่สามารถพัฒนาไปในทางที่พึงประสงค์ได้ วัยรุ่นที่เลียนแบบพฤติกรรมผิด ๆ ของผู้ใหญ่ อาจทำให้การตั้งอุดมคติไปในทางที่ผิดได้ เป็นการเห็นคุณค่าของเงินมีมากกว่าคุณค่าของความคิด

10) ปัญหาการพัฒนาการต่าง ๆ ของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีการพัฒนาการทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญา และทางจริยธรรม แต่ไม่ใช่ว่าวัยรุ่นทุกคนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้สมบูรณ์ ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่น คือ

1. ขาดความเข้าใจตนเอง ไม่ทราบเอกลักษณ์ของตน จึงเป็นเหตุให้ปัญหาด้านการปรับตัวและพัฒนาตนเองเป็นไปในทางสะสมปัญหาให้ตนเองเพิ่มขึ้น

2. ขาดความเข้าใจ ความรัก และความอบอุ่นจากบิดา มารดา ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และผู้ใหญ่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้พฤติกรรมที่เป็นไปตามขั้นตอนการพัฒนาโดยปกติบางอย่างถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งทำให้เกิดปัญหาและช่องว่างระหว่างวัยมากขึ้น

3. ระบบสังคมและการปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้วัยรุ่นเกิดความสับสนในการสร้างความเชื่อของตนเกี่ยวกับความดีงามและความถูกต้อง

4. วัยรุ่นต้องการที่จะใฝ่หาปรัชญาชีวิต ปรัชญาทางศาสนาและอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ แต่สถาบันทางสังคมและการศึกษายังไม่ได้ให้สิ่งเหล่านี้แก่เยาวชนอย่างถูกต้องเหมาะสม และอย่างเพียงพอ จึงมีส่วนผลักดันให้วัยรุ่นสับสนมากยิ่งขึ้น

5. จากการวิจัยพบว่า วัยรุ่นส่วนใหญ่มีแรงจูงใจและกำลังที่จะทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำแต่มีโอกาสน้อยที่จะได้งานหรือมีกิจกรรมโครงการดังกล่าว

6. วัยรุ่นส่วนใหญ่ยังขาดการพัฒนาความสนใจด้านกีฬา และศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ในรูปของงานอดิเรก

7. วัยรุ่นมีค่านิยมทางศาสนาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สาเหตุที่สำคัญเป็นผลเนื่องมาจากกรอบรมสั่งสอนในครอบครัวที่บิดามารดาไม่สนใจเรื่องศาสนา รวมทั้งสถาบันการศึกษาและสังคมเมืองปัจจุบันไม่ได้ให้ความสนใจด้านนี้เพียงพอ

8. การเข้ากลุ่มเพื่อนร่วมวัยเป็นขั้นตอนการพัฒนาทางสังคมที่สำคัญของวัยรุ่นและเป็นกระบวนการสำคัญที่สุดสำหรับวัยรุ่น ในการเรียนรู้และสร้างบุคลิกภาพที่มั่นคงรวมทั้งความ

เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เมื่อบิดามารดาหรือครูอาจารย์ที่ไม่เข้าใจธรรมชาติของวัยรุ่นจะเกิดการต่อต้านพฤติกรรมของผู้ใหญ่ อันเป็นเหตุผลักดันให้วัยรุ่นยิ่งเกาะกลุ่มแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นและอาจต่อต้านด้วยอารมณ์แทนที่จะนำประสบการณ์เหล่านั้นมาเสริมสร้างความคิดที่มีเหตุผลและลึกซึ้งทั้งด้านสังคมและการเมือง

9. การมีช่องว่างระหว่างวัยกับกลุ่มบุคคลอื่น วัยรุ่นจะให้คุณค่าสูง ด้านความรัก อิศรภาพ เสรีภาพ เสริมภาค ความเป็นตัวของตัวเอง ความสุขในครอบครัว การมีเพื่อน การปรับตัวให้เข้ากับโอกาสและสิ่งแวดล้อม การมีใครสักคนและให้คุณค่าน้อยในเรื่องความอ่อนน้อม เชื่อฟังผู้ใหญ่ การมีหลักธรรมศาสนาเป็นที่พึ่งและการให้อภัย ค่านิยมของวัยรุ่นดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งกับบุคคลกลุ่มอื่น เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์และผู้ใหญ่คนอื่นได้ หากไม่มีการทำความเข้าใจซึ่งกันและกันอาจนำไปสู่การหักล้างทำลายกันอย่างรุนแรง

10. สภาพทางสังคมโดยเฉพาะกฎเกณฑ์ทางด้านสังคมจริยธรรม กระบวนการความ ถูกผิด ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ คุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในภาวะที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและเด่นชัดหรือการปฏิบัติและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ควรจะเป็นล้วนแต่ขึ้นอยู่กับอำนาจและสถานการณ์ของบุคคล สิ่งเหล่านี้นักเรียนวัยรุ่นได้รับรู้ เรียนรู้ และทำให้เกิดความขัดแย้งในใจขึ้น

11) สาเหตุที่มีผลต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่น

การที่จะให้วัยรุ่นพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้ดี ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง สรุปได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทที่จะเลี้ยงดูสมาชิกให้เป็นคนดีของสังคม การอบรมเลี้ยงดูและเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก มีความเข้าใจในธรรมชาติของวัย ตลอดจนสนใจและความอบอุ่นทางด้านจิตใจ จะช่วยทำให้วัยรุ่นมีพัฒนาการทุก ๆ ด้านได้ดี จากสถิติและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นจะพบว่าวัยรุ่นไม่ได้ต้องการวัตถุสิ่งของมากกว่าการเอาใจใส่ ความเข้าใจจากพ่อแม่

2. กลุ่มเพื่อน วัยรุ่นเป็นวัยค้นหาตน การ “พบตน” ของวัยรุ่น ด้วยการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน การรวมกลุ่มทำให้วัยรุ่นได้รับการยอมรับเป็นการตอบสนองความต้องการทางสังคมขั้นพื้นฐาน เริ่มมีการคบเพื่อนที่เป็นเพศตรงข้ามที่มีลักษณะที่ตนเองอยากเป็น ทำให้ “พบตน” ได้ นอกจากนี้วัยรุ่นเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ จะพัฒนาการด้านจริยธรรมได้ดี

3. สถานการณ์การศึกษา มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะวัยรุ่นใช้ชีวิตอยู่ในสถานศึกษามากกว่าบ้าน ทำให้วัยรุ่นต้องปรับตัวหลายด้าน เช่น ปรับตัวให้เข้ากับครู เพื่อน และระเบียบกฎเกณฑ์ของสถานศึกษา

ครูมีบทบาทต่อชีวิตของวัยรุ่น และเป็นแบบอย่างให้กับวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรม ดังนั้นครูจึงควรมีจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างให้กับวัยรุ่น เพื่อวัยรุ่นจะได้ยอมรับฟังการอบรมและมีวุฒิภาวะมณั้ ตลอดจนควรมีความรู้ด้านจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อจะได้ช่วยเหลือวัยรุ่นเมื่อมีปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนได้เต็มที่

กฎและระเบียบต่าง ๆ ของสถานศึกษาไม่ควรเคร่งครัดมากเกินไป เมื่อวัยรุ่นรู้สึกว่าคุณบังคับจำกัดเสรีภาพ วัยรุ่นจะฝ่าฝืนและอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนอาจทำให้การต่อต้าน สถานศึกษาควรจัดชมรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เช่น โครงการเยาวชนสัมพันธ์ ศูนย์เยาวชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน ซึ่งอาจจะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มที่มีโอกาสและกลุ่มที่ด้อยโอกาส ส่งเสริมให้จัดตั้งองค์กร เช่น องค์กรนิสิต เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ฝึกความรับผิดชอบและความคิดสร้างสรรค์

1. สถาบันศาสนา ควรมีบทบาทร่วมกับสถาบันต่าง ๆ ในการปลูกอบรมปลูกฝังจริยธรรมให้แก่วัยรุ่น โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน

2. ความต้องการของสถาบันสังคม สังคมได้กำหนดลักษณะของวัยรุ่นตามที่สังคมต้องการไว้ด้วย ดังที่ปรากฏในนโยบายแห่งชาติและพัฒนาเด็ก พ.ศ. 2545 – 2554 ไว้ว่าวัยรุ่นที่ชาติต้องการต้องมีคุณสมบัติ วิเคราะห์ข้อมูล มีความคิด ความรับผิดชอบ และกล้าตัดสินใจด้วยเหตุผล คุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นวัยรุ่นต้องพัฒนาตนเองตามให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมคาดหวัง เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมอีกด้วย

การที่จะได้วัยรุ่นตามที่รัฐคาดหวังไว้จึงต้องมีการอบรมไปในทิศทางเดียวกัน เริ่มจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา โดยเฉพาะสื่อสารมวลชนทุกประเภทต้องนำเสนอสารคดีหรือบันเทิงไปในทิศทางเดียวกันจึงจะมีผลต่อการพัฒนาการของวัยรุ่น การนำเสนอสื่อที่ขัดแย้งกับการคาดหวังจะมีผลทำให้วัยรุ่นสับสนเพราะไม่รู้จะเลือกปฏิบัติทางไหนดี

2.3.5 สรุป

วัยรุ่นเป็นวัยอายุ 12 - 25 ปี แบ่งออกเป็น 3 ช่วงวัย คือ วัยรุ่นตอนต้นอายุ 12 - 14 ปี วัยรุ่นตอนกลางอายุ 15 - 17 ปี วัยรุ่นตอนปลายอายุ 18 - 25 ปี เป็นวัยที่เปรียบได้กับสะพานเชื่อมต่อระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ ปัจจุบันนักจิตวิทยาวัยรุ่นได้ยึดอายุวัยรุ่นถึง 25 ปี เพราะยังส่วนใหญ่ยังเป็นวัยที่อยู่ในสถานศึกษา วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางร่างกายอย่างรวดเร็วมาก จนวัยรุ่นเกิดความสับสน เครียด ทำให้เกิดอารมณ์ที่แปรปรวนอย่างรวดเร็ว ในช่วงวัยรุ่นอายุ 17 – 18 ปี จะมีการพัฒนาความคิดเป็นรูปแบบที่ชัด วัยรุ่นที่ไม่เข้าใจ

พัฒนาการในวัยตนเอง จะทำให้เกิดความวิตกกังวลและความเครียด มีผลทำให้การพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ไม่ดีพอ

วัยรุ่นเป็นวัยที่เลียนแบบ ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ต้องการอิสระ เมื่อเชื้อสิ่งใดจะเชื้ออย่างปักใจ อากาการติดพ่อแม่จะหายไปแต่ยังต้องการความรักจากพ่อแม่อยู่ เพื่อนมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก วัยรุ่นจะยอมทำทุกวิธีที่จะให้เพื่อนยอมรับ หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพัฒนาการในวัยรุ่นคือการค้นหาตนเองให้พบ หรือการ “พบตน” ดังนั้นการ “พบตน” จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความหมายต่อชีวิตในอนาคตของวัยรุ่น ที่จะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาการด้านต่าง ๆ แต่การ “พบตน” ไม่ใช่เรื่องง่ายมีความยุ่งยาก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสังคม และที่สำคัญผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น รวมถึงตัววัยรุ่นด้วยควรมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อลดการขัดแย้ง และช่องว่างระหว่างวัยทำให้เกิดความเข้าใจ อันจะนำมาซึ่งความเห็นใจ ให้อภัย รวมถึงความรัก และความเมตตาที่มีต่อกัน จะทำสังคมไทยได้วัยรุ่นที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และพัฒนาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 ในต่างประเทศ

เรด (Reid, Ramon R, 1965) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศีลธรรมและการพัฒนาจิต : สอนดีหรือไม่?” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทัศนคติของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ครูโรงเรียนมัธยมศึกษามีความเห็นว่าการสอนในห้องเรียน ควรเน้นเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม วิธีการในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ สัมภาษณ์ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในซานดิเอโก ด้วยการสุ่มตัวอย่างจากครูที่ปฏิบัติการสอนทุกวิชาในหมวดต่าง ๆ จำนวน 105 คน สัมภาษณ์ถามความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมครูมีความคิดเห็นว่าการสอนศีลธรรมและจริยธรรมในห้องเรียน โดยแทรกการสอนไว้ในวิชาที่ตนสอน และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมานาน มีความคิดเห็นว่าการสอนศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการสอนในห้องเรียน ส่วนครูที่มีประสบการณ์ในการสอนน้อย ไม่เห็นด้วยกับการสอนวิชาศีลธรรมจริยธรรมในห้องเรียน¹⁴¹

¹⁴¹ Reid, Ramon R. “Moral and Spiritual Values : To Teach or Not to Teach,” *Journal of Secondary Education* 40(2) , (February 1965), pp. 22–24.

อาร์.อาร์ มอร์เร (Moor, Milton R ,1968) ได้ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงค่านิยมของนิสิตในมหาวิทยาลัยฟลอริดา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นสองกลุ่ม คือ นิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำและนิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำชอบพูดถึงเรื่องศีลธรรม ศาสนา คุณธรรมและมีความ เชื่อเพื่อเผื่อแผ่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนกลุ่มนิสิตที่มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูงจะไม่ชอบพูดถึงความไม่ดีของผู้อื่น ในภาพรวมทั้งสองกลุ่มมีค่านิยมทางความถนัดทางการเรียน อุปนิสัยทางการเรียน บุคลิกภาพและการเลือกคบเพื่อนไม่แตกต่างกัน¹⁴²

ฮิลตัน (Hilton.1978 อ้างในสุเทพ ยงยุทธ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ The relationship between the level of moral judgment of high school student and their levels of interpersonal trust, socioeconomic status, and intelligence” โดยศึกษาความสัมพันธ์ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับระดับความเชื่อต่อระหว่างบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและสติปัญญาต่างกัน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนเกรด 11 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ เดนเวอร์ จำนวน 195 คน โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนตัว ประชากรซึ่งประกอบด้วยชื่อ ที่อยู่ อาชีพ รายได้ การศึกษาของบิดามารดาหรือผู้ปกครองแล้วนำมาคิดคะแนนเป็นสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง ใช้ข้อมูลจากระเบียบสะสมมาวัดคะแนนของระดับสติปัญญาของนักเรียนแต่ละคน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร คือ การตัดสินใจทางจริยธรรมและตัวแปรอิสระ ที่สามารถทำนายผลในการตัดสินใจทางจริยธรรมได้ดีที่สุด ผลการวิจัย สรุปได้ว่า

1. มีความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมและระดับสติปัญญา
2. มีสหสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมกับสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม
3. ตัวแปรอิสระทั้งสอง คือ ระดับสติปัญญาและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถทำนายตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจทางจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.001
4. ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างระดับการตัดสินใจทางจริยธรรมกับระดับความเชื่อระหว่างบุคคล

¹⁴² Moore, Milton R, “Value Change among Junior College Students”, The technical article in Florida university, 29 (January 1968), pp. 126.

5. มีสหสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างระดับสติปัญญา สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และระหว่างระดับสติปัญญากับความเชื่อระหว่างบุคคล¹⁴³

จอห์น เอ็ดเวิร์ด โรมิโอ (John Edward Romeo , 1987) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Effects of cognitive Moral Development Instruction on Moral Development Scores of Parochial High School Students โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจผลการสอบการศึกษาการพัฒนาความรู้ทางจริยธรรม จากคะแนนแบบทดสอบการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกัน ตลอดจนองค์ประกอบภูมิหลังของนักเรียนด้านเพศ อายุ ชั้นเรียน คะแนนสะสม การศึกษาของบิดามารดา และจำนวนปีการศึกษาในท้องถิ่น ได้มีความสัมพันธ์กับระดับชั้น และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹⁴⁴

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

ศิริพร สิริวิพันธ์ ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างมาจากนักเรียน 2 โรงเรียน จำนวน 333 คน วัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาระดับความเชื่อของนักเรียนแบ่งตาม เพศชายและเพศหญิง และระดับชั้นเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเรื่องศีล 5 ไม่เคร่งครัด โดยเฉพาะข้อที่ 1 และข้อที่ 4 ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนส่วนใหญ่ทำบุญ ตักบาตรและบริจาคสิ่งของอยู่เสมอ การสวดมนต์ไหว้พระนั้น นักเรียนหญิงจะปฏิบัติมากกว่านักเรียนชาย ในภาพรวมนักเรียนส่วนใหญ่สนใจการอ่าน การฟัง และการสนทนาธรรม น้อยมาก ความรู้ทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้รับจากโรงเรียน นักเรียนมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อในพระพุทธศาสนา

¹⁴³ สุเทพ ยงยุทธ์, ศึกษาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ เขตการศึกษา 4 สังกัดกรมอาชีวศึกษา, *ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต*, (วิชาเอกการบริหารการศึกษา :มหาวิทยาลัยทักษิณ), หน้า

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” เป็นการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. เชิงคุณภาพ (Qualitative) ใช้วิธีการวิจัยแบบบรรยาย (Descriptive Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา (Text) หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เชิงปริมาณ (Quantitative) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล การสร้างเครื่องมือ การหาคุณภาพของเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา จำนวน 2,590 คน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งได้ดำเนินการสุ่มตัวอย่างดังนี้

- 1) แบ่งนักเรียนออกเป็นแต่ละระดับชั้นเรียน ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
- 2) สุ่มแต่ละระดับชั้นเรียนด้วยวิธีการเลือกการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random

Sampling) ด้วยวิธีการจับสลากมาจำนวนระดับชั้นเรียนละ 2 ห้องเรียน ผลการสุ่มได้จำนวนนักเรียน 430 คน¹ แยกตามระดับชั้นเรียนได้ดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ และระดับชั้นเรียน

ระดับชั้นเรียน	จำนวนนักเรียน		รวม
	ชาย	หญิง	
1. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	37	46	83
2. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	32	46	78
3. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	30	30	60
4. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	51	34	85
5. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	35	36	71
6. ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	24	29	53
รวม	209	221	430

3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครอง
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรมและด้านมโนกรรม

¹ ตารางการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากประชากร 2,600 คน ของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcirand Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง 335 คน. รวีวรรณ ชินะตระกูล , การทำวิจัยทางการศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด , 2542) , หน้า 111.

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ของนักเรียนโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (Cheek-Lists) ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรมและด้านมโนกรรม การสร้างเครื่องมือโดยวิธีการของลิเคอร์ท (LiKert)² ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยเรียงจากมากที่สุด มากปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

3.4 การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย เรื่องการศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องกรรม จิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดตัวแปรต้นและตัวแปรตาม
2. กำหนดเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดประเด็นของตัวแปรตาม คือ กรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรม
3. กำหนดน้ำหนักความสำคัญของกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรม เท่า ๆ กัน รวมคำถามที่ตั้งมี จำนวน 30 ข้อ ซึ่งในการตั้งคำถามผู้วิจัยคำนึงถึงภาษาที่ใช้ให้เหมาะสมกับระดับของผู้ตอบคำถามที่มีความแตกต่างกัน คือ ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

² พวงรัตน์ ทวีรัตน์ , *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543), หน้า 107 – 108 .

4. สร้างแบบสอบถามเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้องเพื่อให้แบบสอบถามครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) และตรงตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

5. หาความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถาม ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถาม จำนวน 8 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา แล้วนำมาแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง เสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

6. หาความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้กับประชากร (Try – Out) ที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มทดลองและเก็บแบบสอบถามภายใน 1 วัน มีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 10 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ถึงนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวนชั้นละ 8 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 50 คน แล้วนำแบบสอบถามที่นักเรียนตอบมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) โดยวิธีการของครอนบาช (Cronbach)³ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92

7. ปรับปรุงแบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดกระทำข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อออกหนังสือขออนุญาตในการเก็บข้อมูลถึงผู้อำนวยการโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี
2. ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย เสนอต่อโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี เพื่อขออนุญาตในการเก็บข้อมูล
3. ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ระยะเวลาในการดำเนินการ 3 วัน แจกแบบสอบถามจำนวน 430 ชุด และสามารถเก็บรวบรวมแบบสอบถามได้ครบ และมีความสมบูรณ์ทั้ง 430 ชุด

³ เรืองเดียวกัน. หน้า 125 - 126.

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมารวบรวมข้อมูลทั้งหมดจัดเพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPss for Window 11.5 (Statistical Package for Social Sciences) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ
2. วิเคราะห์ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี โดยคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและนำค่าเฉลี่ย มาตัดสินตามเกณฑ์ที่กำหนด ไว้ดังนี้⁴

ค่าเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง	มีระดับความเชื่อมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง	มีระดับความเชื่อมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง	มีระดับความเชื่อปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง	มีระดับความเชื่อน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.50	หมายถึง	มีระดับความเชื่อน้อยที่สุด

3. เปรียบเทียบความแตกต่าง ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ในกรณีที่ตัวแปรที่ต้องการศึกษา 2 กลุ่ม ได้แก่ เพศ ระดับชั้นเรียน ใช้ค่าทดสอบค่าที (t - test) ในกรณีที่จำแนกตัวแปรที่ต้องการศึกษามากกว่า 2 กลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (F - test) ได้แก่ ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง ในกรณีที่พบความแตกต่างจะทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีของเซฟเฟ (Scheffe Method) เพื่อพิจารณาผลการศึกษาค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

⁴ บุญชม ศรีสะอาด , การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , 2535), หน้า 100.

กรรมและกรรม 12

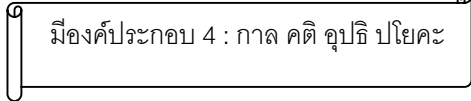
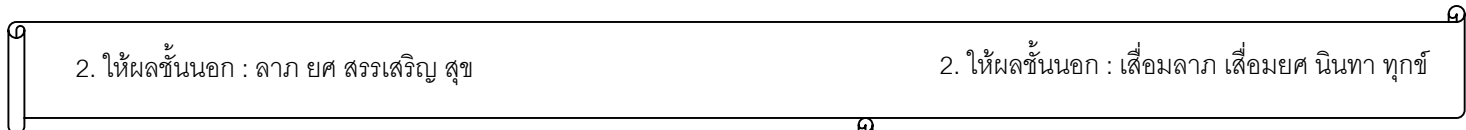
- 1. การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา
- 2. การกระทำของคนที่ยังมีกิเลส
- 3. การกระทำที่ยังมีการให้ผล

กรรมดี (ให้ผล)

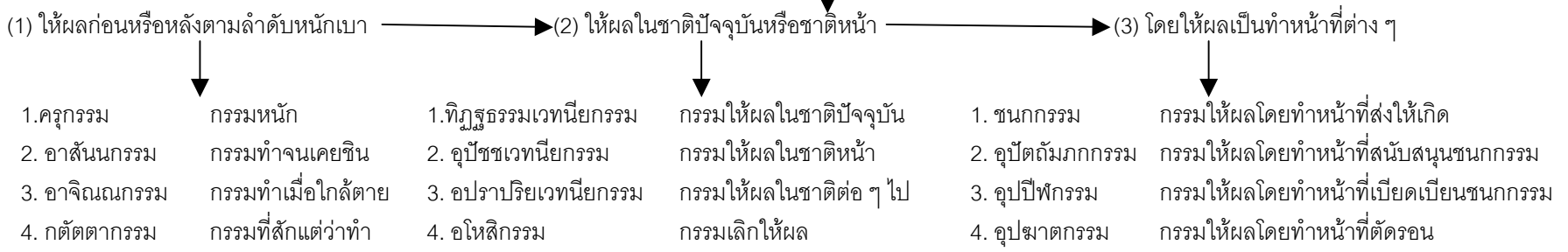
- 1. ให้ผลชั้นใน : ความดี

กรรมชั่ว (ให้ผล)

- 1. ให้ผลชั้นใน : ความชั่ว

กรรม 12
(ดี+ชั่ว)

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การเสนอผลการศึกษาค้นคว้าและผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	ขนาดหรือจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง
\bar{x}	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนน
SD	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าที่ใช้ในการทดสอบค่าที
F	แทน	ค่าที่ใช้ในการทดสอบค่าเอฟ
Df	แทน	ค่าชั้นแห่งความอิสระ
Source	แทน	แหล่งความแปรปรวน
SS	แทน	ผลบวกยกกำลังสองของคะแนน
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลบวกยกกำลังสองของคะแนน
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05
**	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

4.2 การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับ 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างของความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี โดยจำแนกตาม
เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม ข้อมูล
ทั่วไป คือ เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของ
ผู้ปกครอง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปรต้น	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	199	46.30
หญิง	231	53.70
2. ปัจจุบันกำลังเรียนอยู่ระดับชั้น		
มัธยมศึกษาตอนต้น	221	51.40
มัธยมศึกษาตอนปลาย	209	48.60
3. ระดับผลการเรียน		
ระดับคะแนนเฉลี่ยไม่เกิน 2.00	53	12.30
ระดับคะแนนเฉลี่ย 2.01 – 2.99	225	52.30
ระดับคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.00 ขึ้นไป	152	35.30
4. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง		
ระดับประถมศึกษา	212	49.30
ระดับมัธยมศึกษา	97	22.60
ระดับอาชีวศึกษา	71	16.50
ระดับอุดมศึกษา	50	11.60
5. อาชีพของผู้ปกครอง		
รับราชการ	58	13.50
นักธุรกิจ/พนักงานของรัฐวิสาหกิจ	27	6.30
ลูกจ้างหรือพนักงานรัฐ	27	6.30
ค้าขาย	119	27.70
เกษตกรรวม	22	5.10
รับจ้าง	177	41.10

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย จำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 46.30 และเพศหญิงจำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 53.70 เมื่อแยกตามระดับชั้นเรียน พบว่า นักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 221 คน คิดเป็นร้อยละ 51.40 นักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 209 คน คิดเป็นร้อยละ 48.60 เมื่อแยกตามระดับผลการเรียน พบว่า นักเรียนที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยไม่เกิน 2.00 จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 12.30 ระดับคะแนนเฉลี่ย ระหว่าง 2.01 – 2.99 จำนวน 225 คน คิดเป็นร้อยละ 52.30 ระดับคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.00 ขึ้นไป จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 35.30 เมื่อแยกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง พบว่า ระดับประถมศึกษา จำนวน 212 คน คิดเป็นร้อยละ 49.30 ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 22.60 ระดับอาชีวศึกษา จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 16.50 คน ระดับอุดมศึกษา จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 11.60 เมื่อแยกตามอาชีพผู้ปกครองพบว่า ผู้ปกครองที่มีอาชีพรับราชการ จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 13.50 อาชีพนักธุรกิจ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 6.30 อาชีพลูกจ้าง/พนักงานของรัฐ จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 6.30 อาชีพค้าขาย จำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 27.70 อาชีพเกษตรกรมีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 5.10 อาชีพรับจ้าง จำนวน 177 คน คิดเป็นร้อยละ 41.10

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับ ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมและจำแนกตาม เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครองเป็นดังนี้

1. โดยภาพรวม

ผลการวิเคราะห์ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนโดยภาพรวม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยภาพรวม

ความเชื่อเรื่องกรรม	ค่าความเชื่อเรื่องกรรม (n = 430)		
	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.73	.56	มาก
2. ด้านวจีกรรม	3.94	.55	มาก
3. ดำเนินกรรม	3.92	.48	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.86	.45	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่านักเรียนมีความเชื่อในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรมอยู่ในระดับมาก

2. เพศ

ผลการวิเคราะห์ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำแนกตามเพศ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศ

ความเชื่อเรื่องกรรม	เพศชาย (n = 199)			เพศหญิง (n = 231)		
	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.66	.55	มาก	3.79	.56	มาก
2. ด้านวจีกรรม	3.86	.55	มาก	4.00	.54	มาก
3. ด้านมโนกรรม	3.88	.50	มาก	4.00	.45	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.78	.45	มาก	3.93	.43	มาก

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งคู่ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรมและด้านมโนกรรม อยู่ในระดับมาก

3. ระดับชั้นเรียน

ผลการวิเคราะห์ ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับชั้นเรียน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับชั้นเรียน

ความเชื่อเรื่องกรรม	มัธยมศึกษาตอนต้น (n = 221)			มัธยมศึกษาตอนปลาย (n = 209)		
	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.79	.58	มาก	3.66	.52	มาก
2. ด้านวจีกรรม	3.99	.57	มาก	3.88	.53	มาก
3. ด้านมโนกรรม	3.90	.47	มาก	3.94	.48	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.89	.46	มาก	3.83	.43	มาก

จากตารางที่ 5 พบว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งคู่ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ได้
แก่ ด้านกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม พบว่านักเรียนทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับ
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรมและด้านมโนกรรม อยู่ใน
ระดับมาก

4. ระดับผลการเรียน

ผลการวิเคราะห์ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน

ความเชื่อเรื่องกรรม	ระดับผลการเรียน			ระดับผลการเรียน			ระดับผลการเรียน		
	3.00 - 4.00 (n = 152)			2.01 - 2.99 (n = 225)			ไม่เกิน 2.00 (n = 53)		
	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.92	.53	มาก	3.62	.54	มาก	3.61	.77	มาก
2. ด้านวจีกรรม	4.06	.52	มาก	3.90	.54	มาก	3.76	.64	มาก
3. ด้านมโนกรรม	4.10	.41	มาก	3.84	.49	มาก	3.73	.44	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	4.03	.41	มาก	3.79	.43	มาก	3.70	.46	มาก

จากตารางที่ 6 พบว่านักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 – 4.00 ระดับผลการเรียน 2.01 – 2.99 และ ระดับผลการเรียนไม่เกิน 2.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งหมด และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 – 4.00 ระดับผลการเรียน 2.01 – 2.99 และ ระดับผลการเรียนไม่เกิน 2.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมใน ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรมและด้านมโนกรรม อยู่ในระดับมาก

5. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

ผลการวิเคราะห์ ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 7

จากตารางที่ 7 พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งหมดและเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรม ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรม อยู่ในระดับมาก

6. อาชีพของผู้ปกครอง

ผลการวิเคราะห์ ระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 8

จากตารางที่ 8 พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพ รับราชการ นักธุรกิจ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ลูกจ้าง พนักงานของรัฐ ค้าขาย เกษตรกรรมและรับจ้าง มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งหมดและเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรม ด้านกายกรรม วาจกรรมและมโนกรรมอยู่ในระดับมาก

ตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบความแตกต่างเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

เปรียบเทียบความแตกต่างเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตาม เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง เป็นดังนี้

1. เพศ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
จำแนกตามเพศ

ความเชื่อเรื่องกรรม	ชาย (n = 199)		หญิง (n = 231)		t
	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	
	1. ด้านกายกรรม	3.66	.55	3.79	
2. ด้านวจีกรรม	3.86	.55	4.00	.54	-2.61**
3. ด้านมโนกรรม	3.83	.50	4.00	.45	-3.66**
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.78	.45	3.93	.43	-3.40**

**p < .01

จากตารางที่ 9 พบว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่นักเรียนชายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศานาน้อยกว่า นักเรียนหญิงทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน

2. ระดับชั้นเรียน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำแนกตามระดับชั้นเรียน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับชั้นเรียน

ความเชื่อเรื่องกรรม	มัธยมศึกษาตอนต้น (n = 221)		มัธยมศึกษาตอนปลาย (n = 209)		t
	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	
1. ด้านกายกรรม	3.79	.58	3.66	.52	2.57*
2. ด้านวจีกรรม	3.99	.57	3.88	.53	2.11*
3. ด้านมโนกรรม	3.90	.47	3.94	.48	-.97
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.89	.46	3.83	.43	1.57

*p < .05

จากตารางที่ 9 พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ความเชื่อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในด้านกายกรรมและด้านวจีกรรม สำหรับด้านมโนกรรม มีความเชื่อไม่แตกต่างกัน โดยที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

3. ระดับผลการเรียน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำแนกตามระดับผลการเรียน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน

ความเชื่อเรื่องกรรม	แหล่งแปรปรวน	df	SS	MS	F
ด้านกายกรรม	ระหว่างกลุ่ม	2	8.75	4.37	14.73**
	ภายในกลุ่ม	427	126.85	.29	
	รวม	429	135.60		
ด้านวจีกรรม	ระหว่างกลุ่ม	2	4.23	2.11	7.00**
	ภายในกลุ่ม	427	129.12	.30	
	รวม	429	133.35		
ด้านมโนกรรม	ระหว่างกลุ่ม	2	8.40	4.20	19.54**
	ภายในกลุ่ม	427	9.79	.21	
	รวม	429	100.20		
รวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	2	6.76	3.38	17.84**
	ภายในกลุ่ม	427	80.84	.18	
	รวม	429	87.61		

**p < .01

ตามตารางที่ 11 พบว่าความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำแนกตามระดับผลการเรียน โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เพื่อให้ทราบความแตกต่างเป็นรายคู่ จึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheff Method) ผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 12 – 14

ตารางที่ 12 ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียนโดยภาพรวม

ระดับผลการเรียน	ระดับผลการเรียน			
	\bar{x}	3.00 - 4.00	2.01 - 2.99	ไม่เกิน 2
		4.03	3.79	3.70
3.00 - 4.00	4.03	-	0.24*	0.33*
2.01 - 2.99	3.79		-	0.09
ไม่เกิน 2.00	3.70			-

*p < .05

จากตารางที่ 12 พบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวม แตกต่างจากนักเรียนที่ระดับผลการเรียน 2.01 – 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อมากกว่า ส่วนนักเรียนที่ระดับผลการเรียน 2.01 – 2.99 กับไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 13 ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรมใน
พระพุทธรูปศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน ด้าน
กายกรรม

ระดับผลการเรียน	3.00 - 4.00		2.01 - 2.99		ไม่เกิน 2	
	\bar{x}	3.92	3.62	3.61		
3.00 - 4.00	3.92	-	30*	0.31*		
2.01 - 2.99	3.62		-	0.01		
ไม่เกิน 2.00	3.61			-		

*p < .05

จากตารางที่ 13 พบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านกายกรรมแตกต่างจากนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 ส่วนนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 กับไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านกายกรรม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 14 ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรมใน พระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน ด้านวจีกรรม

ระดับผลการเรียน	ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรมใน พระพุทธศาสนา			
	\bar{x}	3.00 - 4.00	2.01 - 2.99	ไม่เกิน 2
		4.06	3.90	3.76
3.00 - 4.00	4.06	-	0.16*	.30*
2.01 - 2.99	3.92		-	.13
ไม่เกิน 2.00	3.76			-

*p < .05

จากตารางที่ 14 พบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านวจีกรรมแตกต่างจากนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อมากกว่า ส่วนนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 กับไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านกายกรรม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 15 ผลการทดสอบความแตกต่างรายคู่ ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรมใน พระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับผลการเรียน ด้านมโนกรรม

ระดับผลการเรียน	ระหว่างคะแนนของระดับความเชื่อเรื่องกรรมใน พระพุทธศาสนา			
	\bar{x}	3.00 - 4.00	2.01 - 2.99	ไม่เกิน 2
		4.10	3.84	3.73
3.00 - 4.00	4.10	-	0.26*	.37*
2.01 - 2.99	3.84		-	.11
ไม่เกิน 2.00	3.73			-

*p < .05

จากตารางที่ 15 พบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านมโนกรรม แตกต่างจากนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อมากกว่า ส่วนนักเรียนที่ได้ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 กับไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมด้านมโนกรรม ไม่แตกต่างกัน

4. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 16

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ นักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

ความเชื่อเรื่องกรรม	แหล่งแปรปรวน	df	SS	MS	F
ด้านกายกรรม	ระหว่างกลุ่ม	3	.59	.19	.62
	ภายในกลุ่ม	426	135.01	.31	
	รวม	429	135.60		
ด้านวจีกรรม	ระหว่างกลุ่ม	3	1.99	.66	2.15
	ภายในกลุ่ม	426	131.36	.30	
	รวม	429	133.35		
ด้านมโนกรรม	ระหว่างกลุ่ม	3	.26	.08	.37
	ภายในกลุ่ม	426	99.93	.23	
	รวม	429	100.20		
รวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	3	.39	.13	.63
	ภายในกลุ่ม	426	87.22	.20	
	รวม	429	87.61		

จากตารางที่ 16 พบว่า นักเรียนที่มีผู้ปกครองระดับการศึกษา แตกต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรมไม่แตกต่างกัน

5. อาชีพของผู้ปกครอง

ผลการวิเคราะห์ เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 16

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง

ความเชื่อเรื่องกรรม	แหล่งแปรปรวน	df	SS	MS	F
ด้านกายกรรม	ระหว่างกลุ่ม	5	.92	.18	.58
	ภายในกลุ่ม	424	134.68	.31	
	รวม	429	135.60		
ด้านวจีกรรม	ระหว่างกลุ่ม	5	.69	.13	.44
	ภายในกลุ่ม	424	132.66	.31	
	รวม	429	133.35		
ด้านมโนกรรม	ระหว่างกลุ่ม	5	1.07	.21	.91
	ภายในกลุ่ม	424	99.13	.23	
	รวม	429	100.20		
รวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	5	.64	.13	.63
	ภายในกลุ่ม	424	86.96	.20	
	รวม	429	87.61		

จากตารางที่ 17 พบว่า นักเรียนที่มีผู้ปกครองที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

ความเชื่อเรื่องกรรม	ประถมศึกษา (n = 212)			มัธยมศึกษา (n = 97)			อาชีวศึกษา (n = 71)			อุดมศึกษา (n = 50)		
	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	X	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.70	.56	มาก	3.76	.56	มาก	3.69	.62	มาก	3.80	.47	มาก
2. ด้านวจีกรรม	3.94	.52	มาก	4.03	.52	มาก	4.92	.66	มาก	3.79	.55	มาก
3. ด้านโมหกรรม	3.93	.46	มาก	3.94	.45	มาก	3.88	.55	มาก	3.87	.53	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.86	.43	มาก	3.91	.43	มาก	3.83	.51	มาก	3.82	.46	มาก

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง

ความเชื่อเรื่องกรรม	รับราชการ (n = 58)			นักธุรกิจ / รัฐวิสาหกิจ (n = 27)			ลูกจ้าง / พนักงานของรัฐ (n = 27)			ค้าขาย (n = 119)			เกษตรกร (n = 22)			รับจ้าง (n = 117)		
	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ	\bar{x}	SD	ระดับ
1. ด้านกายกรรม	3.70	.48	มาก	3.88	.52	มาก	3.66	.62	มาก	3.73	.60	มาก	3.78	.55	มาก	3.71	.55	มาก
2. ด้านวจีกรรม	3.85	.51	มาก	4.00	.55	มาก	3.97	.71	มาก	3.93	.58	มาก	3.96	.53	มาก	3.96	.53	มาก
3. ด้านโมหกรรม	3.86	.51	มาก	4.04	.60	มาก	3.79	.43	มาก	3.94	.48	มาก	3.94	.52	มาก	3.92	.44	มาก
รวมเฉลี่ยทุกด้าน	3.80	.42	มาก	3.97	.51	มาก	3.80	.52	มาก	3.86	.45	มาก	3.89	.45	มาก	3.86	.45	มาก

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา และระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรีตลอดจน เปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งได้ดำเนินการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) มาจำนวนระดับชั้นเรียนละ 2 ห้องเรียน ได้จำนวนนักเรียน กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 430 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลค้างนี้มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างด้วยตนเอง

นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าที (t - test) วิเคราะห์ความแปรปรวน (F - test) และใช้ทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีของเซฟเฟ (Scheffe Method) ในกรณีนี้ที่ตัวแปรที่ต้องการศึกษามากกว่า ๒ กลุ่ม มีความเชื่อในเรื่องกรรม แตกต่างกัน

5.1 สรุป

5.1.1 กรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ทำด้วยเจตนา อันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย วาจา ทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำกรรม สาเหตุแห่งกรรมเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่ามโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำกรรมต่อทางกายเรียกว่ากายกรรม และทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใดเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วให้พิจารณาจากสาเหตุแห่งการทำความกรรมว่ามีผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือ ทั้งตนเองและผู้อื่นหรือไม่ การให้ผลของกรรมมี ๒ ระดับ คือ ผลชั้นในและผลชั้นนอก ซึ่งการให้ผลของกรรมจัดเป็นกฎธรรมชาติและกฎศีลธรรมที่มีการให้ผลที่แน่นอนและตายตัว มนุษย์ทุกคนจึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน การดับกรรมทางพระพุทธศาสนาต้องดับที่สาเหตุคือผัสสะ การละกรรม ดีและกรรมชั่วเพื่อไปสู่การสิ้นกรรมต้องปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ และพัฒนาตนเองด้วยหลักไตรสิกขาจึงจะสามารถพัฒนากรรมของตนหลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นกรรมหรือดับกรรม การกระทำที่ไม่มีกิเลส ไม่จัดเป็นกรรมเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จึงไม่มีวิบากให้รับผลทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือหลุดพ้นจากวัฏฏะ ๓ คือ กิเลส กรรม วิบากเพื่อบรรลुพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

5.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี จำนวน 430 คน เป็นเพศชายจำนวน 199 คิดเป็นร้อยละ 46.30 และเป็นเพศหญิง จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 53.70 เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 221 คน คิดเป็นร้อยละ 51.40 เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 209 คน คิดเป็นร้อยละ 48.60 ตัวแปรต้นที่ใช้ทั้งหมด มี 5 ตัว คือ เพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

5.1.2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของ โดยภาพรวม และในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครอง พบว่า

- 1) นักเรียนหญิงกับนักเรียนชายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก
- 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมและในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก

3) นักเรียนที่มีระดับผลการเรียนทุกระดับมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งหมด และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 ระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และระดับผลการเรียนไม่เกิน 2.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนภาพอยู่ในระดับมาก

4) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมและในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก

5) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพแตกต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมและในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก

5.2.4 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี จำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง พบว่า

1) นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรม โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่นักเรียนชายมีความเชื่อเรื่องกรรมน้อยกว่านักเรียนหญิงทั้งโดยภาพรวมและในแต่ละด้านทุกด้าน

2) นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนแตกต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ในด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทั้ง 2 ด้าน

3) นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรม โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างจากนักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อมากกว่า ส่วนนักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 กับไม่เกิน 2 มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมและในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน

4) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม ไม่แตกต่างกัน

5) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรม โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม ไม่แตกต่างกัน

5.2 อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียน โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรสวัสดิ์ เพชรแดง เรื่อง “ความเชื่อเรื่อง บุญ – บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร” ที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่ออยู่ในระดับสูง¹ ในทำนองเดียวกับงานวิจัยของพระมหาสมคิด เหลลาฉลาด เรื่อง “ความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร” ที่ผลพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่อง บุญ – บาป อยู่ในระดับสูง² และสอดคล้องกับผลการวิจัยของไพฑูรย์ พวงยอด เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่านักเรียนมีความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ อยู่ในระดับมาก³

สาเหตุที่นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากนักเรียนทุกคนนับถือพระพุทธศาสนา มีครอบครัวเป็นชาวพุทธ และมีที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 41.10) และ ค้าขาย (27.70) ซึ่งเป็นอาชีพอิสระ ที่กำหนดเวลาทำงานของตนเองได้ จึงสามารถพานักเรียนเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทางพระพุทธศาสนาทำให้นักเรียนได้รับการปลูกฝัง และหล่อหลอมให้มีการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ อันมีความเชื่อเรื่องกรรมเป็นพื้น

¹ พรสวัสดิ์ เพชรแดง, “ความเชื่อเรื่อง บุญ – บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร”, 2528, หน้า 116.

² พระมหาสมคิด เหลลาฉลาด, เรื่อง “ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร”, 2542, หน้า 97.

³ ไพฑูรย์ พวงยอด, เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด” 2545, หน้า 172.

ฐานในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเขตวัดเขาบางทรายซึ่งทางโรงเรียนได้ร่วมกับทางวัดจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ประกอบพิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและศาสนพิธีต่าง ๆ ตลอดจนมีการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตในโรงเรียนซึ่งเรียกว่าโรงเรียนวิถีพุทธ มีโครงการปฏิบัติธรรมให้มีสติ สมาธิและโยนิโสมนสิการ เพื่อพร้อมที่จะเรียนในวิชาต่าง ๆ และมีกิจกรรมที่เป็นงานกลุ่มให้นักเรียนได้มีการปฏิบัติร่วมกัน อันเป็นการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียนในด้านจริยธรรม ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้วยหลักสูตรต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในการเรียนและการดำเนินชีวิตประจำวัน และเมื่อพบนักเรียนที่มีปัญหาทางอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ประจำรายวิชา ตลอดจนฝ่ายปกครอง ได้ร่วมมือกับผู้ปกครอง เพื่อการดูแลและแก้ไขปัญหอย่างใกล้ชิด

5.2.2 นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ในภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศิริพร ศิริวิพันธ์ เรื่อง “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี” ที่ผลพบว่านักเรียนหญิงมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย⁴ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรสวรรค์ เพชรแดง ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่เป็นเพศหญิงมีความเชื่อสูงกว่าเพศชาย⁵ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงนาถ สถาวโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชาและสุนิสา ศิริวิพันธ์ เรื่อง “ความเชื่อในพระพุทธศาสนา (หลักสูตร) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” พบว่า นักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย⁶ และผลการวิจัยของ ไพฑูรย์ พวงยอด เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล

⁴ ศิริพร ศิริวิพันธ์, “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี, ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527, หน้า 150.

⁵ พรสวรรค์ เพชรแดง, “ความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร”, 2528, หน้า 117.

⁶ นงนาถ สถาวโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชาและสุนิสา ศิริวิพันธ์ เรื่อง “ความเชื่อในพระพุทธศาสนา (หลักสูตร) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”, 2530, หน้า 76.

ยอด เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า นักเรียนหญิงมีความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ มากกว่านักเรียนชาย⁷

สาเหตุที่นักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนามากกว่านักเรียนชาย อาจเนื่องมาจาก สถาบันครอบครัวของสังคมไทย จะมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้แก่ผู้หญิง เป็นผู้ดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตร และรับผิดชอบความเรียบร้อยภายในครัว ผู้ชายจะทำหน้าที่ในด้านการปกป้องดูแลให้ความคุ้มครองและรับผิดชอบทางด้านการหาเลี้ยงชีพ แม้ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้าน แต่ค่านิยมนี้ยังได้รับการยอมรับจากสังคมไทยอยู่ ดังนั้นลูกสาวจึงใกล้ชิดแม่ เพื่อช่วยเหลือแม่ทำงานบ้าน จัดเตรียมอาหารสำหรับครอบครัว และทำบุญตักบาตร จึงซึมซับรับการปลูกฝังทางประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อเรื่องกรรมทางในพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัวซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการทางจริยธรรม⁸ ได้กล่าวไว้โดยสรุปว่า เด็กจะเลียนแบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ และพฤติกรรมต่าง ๆ จากครอบครัวของเด็กเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดที่สุดและจะเลียนแบบความเชื่อตลอดจนการกระทำที่บุคคลเหล่านั้นได้กระทำ จนในที่สุดความเชื่อและการกระทำนั้นฝังแน่นในตัวเอง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ และแม่จะมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมากที่สุด วัยรุ่นหญิงใกล้ชิดแม่จึงมีพฤติกรรมเลียนแบบแม่และการเลียนแบบพฤติกรรมของแม่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง⁹ ในทำนองเดียวกับทฤษฎีซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ที่กล่าวว่าไว้ว่า เด็กจะเลียนแบบโดยการทำตามอย่างพฤติกรรมของพ่อแม่เพศเดียวกับตน เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อและเด็กหญิงจะเลียนแบบพฤติกรรมของแม่¹⁰ และแม่จะมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมากที่สุด ฌ็องส์ ปีอาเจต์ (Jean Piaget) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางสติของมนุษย์มี 4 ขั้น พัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่น อยู่ในขั้นที่ 4

⁷ ไพฑูรย์ พวงยอด , เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด” 2545, หน้า 173.

⁸ พิญญา ประจวบจักษ์, เอกสารการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่น และการอบรม หน่วยที่ 9 - 10, พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 59 - 60.

⁹ นภาจรี นำเบญจพล, จิตวิทยาศาสนา , (กรุงเทพมหานคร : กองทุน บี. ทราเวน.), หน้า 10.

¹⁰ สมร ทองดี, พฤติกรรมวัยรุ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 132.

ความคิดแบบมีเหตุผลในเชิงนามธรรมได้¹¹ วัยรุ่นเพศหญิงจะมีพัฒนาการเร็วกว่าวัยรุ่นเพศชาย 2 ปี¹² จึงอาจทำให้เพศหญิงมีความคิด ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรมได้มากกว่า วัยรุ่นเพศชายที่อยู่ในอายุระดับเดียวกัน

5.2.3 นักเรียนที่อยู่ระดับชั้นเรียนต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านกายกรรมและด้านวจีกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรม ด้านกายกรรม และด้านวจีกรรม มากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และในด้านมโนกรรมมีความเชื่อไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยของศิริพร ศิริวิพันธ์ เรื่อง “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5 มัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาเรื่องกรรม ไม่แตกต่างกัน¹³ และสอดคล้องกับการวิจัยของพระมหาสินสมุทร พลพันธ์ เรื่อง “บุญ – บาปในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจังหวัดเลย” พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อเรื่องบาปในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

สาเหตุที่นักเรียนที่อยู่ระดับชั้นเรียนต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากนักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่มาจากครอบครัวที่มีการดำเนินชีวิตในวิถีพุทธจึงมีการอบรม ปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและค่านิยม ให้กับนักเรียนตลอดจนโรงเรียนได้มีการจัดการเรียนการสอนแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ 1 จึงเป็นผลให้นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมและด้านมโนกรรมไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาด้านกายกรรมและด้านวจีกรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อาจเนื่องมาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่ มีอายุ 15 - 17 ปี เป็นวัยรุ่นตอนกลางซึ่งมีการยึดกลุ่ม

¹¹ สมร ทองดี, พุทธจริมวัยรุ่น, หน้า 7 - 8.

¹² ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ, เล่ม 2, หน้า 340.

¹³ ศิริพร ศิริวิพันธ์, “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี”, 2527, หน้า 150.

เพื่อนเป็นหลักและมีความสนใจเพศตรงข้ามแบบคู่รัก จึงอาจมีการกระทำผิดทางด้านกายกรรม และวจีกรรม เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อนที่ตนเป็นสมาชิก หรือเพศตรงข้ามที่ตนสนใจอยู่ ทั้งนี้ทฤษฎีการพัฒนาทางศีลธรรมและจริยธรรมของโคลเบอร์ก ได้กล่าวไว้ว่า วัยรุ่นมีพัฒนาการทางศีลธรรมและธรรมเนียม อยู่ในขั้นตอนที่ 2 ขั้นที่ 3 คือ ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะอยากเป็นเด็กดี หรืออยากได้รับความนิยมหรือขั้นที่ 4 ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคมเพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ปกติสุข เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก¹⁴ ได้อธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นว่าอยู่ในขั้นที่ 3 คือ ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะอยากได้รับการยอมรับจากกลุ่มพวกของตนและพร้อมที่จะปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทของตนในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนหนึ่งของสังคม ยังไม่ได้มีสำนึกอย่างแท้จริงที่จะทำการเพื่อเป็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว หรืออาจเนื่องมาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพบเห็นการกระทำของผู้ใหญ่ที่ทำผิดทางด้านกายกรรม และด้านวจีกรรม อยู่บ่อย ๆ จากสังคมรอบด้านและจากสื่อมวลชนเป็นประจำ และไม่ได้รับผลแห่งการกระทำ ทำให้เกิดความเคยชินเห็นเป็นเรื่องธรรมดาและเกิดพฤติกรรมการเลียนแบบขึ้น

5.2.4 นักเรียนที่มีระดับผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวม และในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยนักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรม ต่างจากนักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่เกิน 2.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 กล่าวคือนักเรียนที่มีผลการเรียน 3.00 - 4.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมโดยภาพรวมและในแต่ละด้านมากกว่านักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 2.01 - 2.99 และไม่ถึง 2.00 ส่วนนักเรียนที่มีระดับผลการเรียน 2.00 - 2.99 และไม่เกิน 2.00 มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้านไม่ต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยินดี อิศระโชติ เรื่อง “รายงานการวิจัย เรื่อง ความรู้สึก ความเชื่อและการปฏิบัติของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ต่อศีลและวินัยทางพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยต่อต้านภัยเฮดส์ จังหวัดสงขลา”¹⁵ พบว่าบุคคลจะเข้าถึงปัญหาหนึ่งได้ในลักษณะที่ต่างกันไปตามระดับสติปัญญา ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีความเชื่อที่ต่างกันซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยิลตัน

¹⁴ เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก, เอกสารการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่นและการอบรม หน่วยที่ 9 - 10, หน้า 76.

¹⁵ ยินดี อิศระโชติ, “รายงานการวิจัย เรื่อง ความรู้สึก ความเชื่อและการปฏิบัติ ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ต่อศีลและวินัยทางพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยต่อต้านภัยเฮดส์ จังหวัดสงขลา” 2538, หน้า 8.

(Hilton.๑๙๗๘ อ้างในสุเทพ ยงยุทธ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ The relationship between the level of moral judgment of high school students and their levels of interpersonal trust, socioeconomic status, and intelligence”¹⁶ พบว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์ระหว่างกับระดับสติปัญญาและซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยินดี อิศระโชติ เรื่อง “รายงานการวิจัย เรื่อง ความรู้สึก ความเชื่อและการปฏิบัติของกลุ่มนักเรียน นักศึกษาต่อศีลและวินัยทางพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยต่อต้านภัยเอดส์ จังหวัดสงขลา”¹⁷ พบว่าบุคคลจะเข้าถึงปัญหาหนึ่งได้ในลักษณะที่ต่างกันไปตามระดับสติปัญญา ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีความเชื่อที่ต่างกันและผลการวิจัยของ ไพฑูรย์ พวงยอด เรื่อง “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด”¹⁸ พบว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนสูงมีความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการ มากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ

สาเหตุที่นักเรียนที่มีระดับผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ซึ่งนักเรียนที่มีผลการเรียนสูงจะมีความเชื่อมากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนปานกลาง และต่ำ อาจเนื่องมาจากผู้ที่มีระดับสติปัญญาสูงสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ สามารถเข้าใจและรับรู้ระเบียบ กฎเกณฑ์และค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมรวมถึงความสามารถที่จะพิจารณาหาเหตุผลว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด หรือสิ่งใดถูกควรหรือไม่ถูกควรและเมื่อมีการตัดสินใจในการทำสิ่งใดต้องทำด้วยเหตุผล จะมีข้อมูลประกอบในการตัดสินใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลทำให้ผู้มีสติปัญญาสูงเป็นผู้มีจริยธรรมสูงด้วย ส่วนผู้ที่มีสติปัญญาต่ำหรือผู้ไม่ฉลาดมีความสามารถจะมีความสามารถเข้าใจและรับรู้ระเบียบ กฎเกณฑ์และค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมรวมถึงความสามารถที่จะพิจารณาหาเหตุผลว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดน้อยกว่า¹⁹ ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องศาสนาและปรัชญา มีลักษณะเป็นนามธรรมที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนไปสู่อุดมคติ วิทยุณที่มีสติปัญญาสูงจึงสามารถเข้าใจและมีความเชื่อได้มากกว่าวิทยุณที่มีสติปัญญาต่ำกว่า

¹⁶ สุเทพ ยงยุทธ, “ ศึกษาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ เขตการศึกษา ๔ สังกัดกรมอาชีวศึกษา ”, 2544, หน้า 40 - 41.

¹⁸ ไพฑูรย์ พวงยอด , เรื่อง “ ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องมงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด “ 2545, หน้า 173.

¹⁹ เพ็ญแข ประจันปัจฉินัก, เอกสารการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่น และการอบรมหน่วยที่ 9 – 10, หน้า 72 - 73 .

5.2.5 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บัญชร แก้วส่อง เรื่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นในสังคมเมืองและสังคมชนบท ที่มีการอบรมเลี้ยงดูและแบบความคิดแตกต่างกัน” พบว่า เด็กวัยรุ่นที่บิดามารดามีระดับการศึกษาต่างกันมีพัฒนาการทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน²⁰ และสอดคล้องกับการวิจัย ภัทรา บุญสุยา เรื่อง “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญบาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกัน มีความเชื่อเรื่องบุญ-บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกัน²¹

สาเหตุที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกันอาจเนื่องมาจาก ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง เป็นเพียงเครื่องมือในการประกอบอาชีพหารายได้ให้กับครอบครัว ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่างกันยังคงให้การอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นด้วยเหตุผลและปลูกฝังวิถีการดำเนินชีวิตแบบพุทธ โดยมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและนอกจากนี้ ปัจจุบันผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตั้งแต่เด็กเล็ก ย่อมได้รับการอบรมและปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาไปในทิศทางเดียวกัน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกันจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกัน

5.2.6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรสวรรค์ เพชรแดง เรื่อง “ความเชื่อเรื่อง บุญ-บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครอง

²⁰ บัญชร แก้วส่อง เรื่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นในสังคมเมืองและสังคมชนบท ที่มีการอบรมเลี้ยงดูและแบบความคิดแตกต่างกัน” **ปริญญาณีพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522, หน้า 64-66.

²¹ ภัทรา บุญสุยา, “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ-บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”, ๒๕๔๕, หน้า 119.

ครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมไม่ต่างกัน²² ผลการวิจัย ของ ภัทรา บุญสุยา เรื่อง “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญบาปตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป ตามกฎแห่งกรรม ในพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกัน²³

สาเหตุที่นักเรียนมีผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน อาจเนื่องมาจากปัจจุบันการประกอบอาชีพของผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบกิจการที่บ้าน แม้แต่อาชีพค้าขายก็ตาม การที่ผู้ปกครองไม่ได้มีการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับบุตรหลานเพื่อเป็นการสานต่ออาชีพของครอบครัวเหมือนดังเช่นก่อน ทำให้ไม่ได้ปลูกฝังจริยธรรมในอาชีพของตนให้กับบุตรหลาน หน้าที่ในการส่งเสริมและปลูกฝังในการเลือกอาชีพจึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา คือครู และกลุ่มเพื่อน หน้าที่ในการส่งเสริมและปลูกฝังค่านิยมในการเลือกอาชีพจึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา คือ ครู และกลุ่มเพื่อน ตลอดจนภาวะเศรษฐกิจที่ผู้ปกครองต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้ให้กับครอบครัวทั้งพ่อและแม่ รวมถึงค่านิยมที่ส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตั้งแต่เล็ก ๆ ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมปลูกฝังความศรัทธา ค่านิยมและความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาจากสถาบันการศึกษาในทิศทางเดียวกันและเท่าเทียมกัน จากกลุ่มเพื่อนที่มีแนวทัศนคติแบบเดียวกัน รวมถึงอิทธิพลของสื่อสารมวลชนที่วัยรุ่นได้รับทุกวัน จึงทำให้นักเรียนมีโอกาสได้รับความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาที่เท่าเทียมกัน การที่นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน จึงทำให้มีความเชื่อเรื่องกรรมไม่แตกต่างกัน

²² พรสวรรค์ เพชรแดง ความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร, 2528, หน้า117.

²³ ภัทรา บุญสุยา , “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”, 2545 ,หน้า 120.

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ในการจัดการเรียนการสอนที่เป็นระบบวิถีพุทธ โรงเรียนควรเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ไม่ใช่เป็นแค่วิชาหนึ่งในหลักสูตร แต่ควรมองในภาพพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ครูผู้สอนทุกคนควรมีทัศนคติที่ดีมีศรัทธา ความเชื่อและมีความรู้ในพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะสามารถนำมาบูรณาการกับการสอนในวิชาที่ตนรับผิดชอบได้ ตลอดจนครูควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีให้นักเรียนสามารถเลียนแบบพฤติกรรมที่ดีได้

2. ควรจัดกิจกรรมการฝึกสมาธิตามแนวสติปัฏฐานสี่ เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมจริยธรรม ตลอดจนปลูกฝังให้นักเรียนมีศรัทธาและความเชื่อเรื่องกรรมและมีความรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องทุกระดับชั้น เมื่อนักเรียนได้นำความเชื่อเรื่องกรรม อันเป็นความเชื่อพื้นฐานทางศีลธรรม ไปใช้ในดำเนินชีวิตประจำวันได้ แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีจิตใจยอมรับและเข้าใจหลักธรรมแล้ว พัฒนาการทางศาสนาจะเป็นไปได้ดี เป็นการลดปัญหาของวัยรุ่นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

3. ครูและผู้บริหารควรร่วมมือกันพัฒนาการยกระดับจริยธรรมของนักเรียนที่ยังมีระดับต่ำ โดยทางครูทำหน้าที่ยกระดับจริยธรรมของนักเรียนเมื่อพบว่านักเรียนมีระดับจริยธรรมต่ำด้วยการมีพฤติกรรมที่กระทำผิดบ่อย ด้วยการปลูกฝังการใช้เหตุผลและผู้บริหารมีหน้าที่ปลูกฝังคุณลักษณะที่เอื้อต่อจริยธรรม เช่น การมุ่งอนาคต ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความสามารถในการแก้ปัญหา ฯลฯ ให้นักเรียน ซึ่งทั้งนี้จะเป็นการแก้ปัญหาระยะยาวที่ทำให้นักเรียนมีจริยธรรมอยู่ในใจและคงทนตลอดไป

4. ผู้ปกครองและครูควรมีความรู้เรื่องจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่น รู้สาเหตุการเกิดปัญหา การป้องกันและการแก้ไขปัญหาวัยรุ่น ตลอดจน

ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่น และให้วัยรุ่นได้รู้จักตนเอง ลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครองและครู ซึ่งจะเป็นการลดปัญหาวัยรุ่นให้น้อยลง

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในกลุ่มประชากรอื่น ๆ ในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ และประชาชน เพื่อนำผลในภาพรวม มาปรับเป็นนโยบายในการปลูกฝังจริยธรรมของจังหวัด
2. ควรมีการวิจัยความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนากับตัวแปรอื่น ๆ บ้าง เช่น อายุ การอบรมเลี้ยงดู ลักษณะครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย
3. ควรทำวิจัยเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้ เช่น ศรัทธา 4 ไตรลักษณ์และฆราวาสธรรม อันเป็นหลักธรรมที่เป็นค่านิยมพื้นฐาน 4 ประการ ของคนไทย

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ :

กรมการศาสนา. รายงานกรมการศาสนา ประจำปีการศึกษา 2542. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2542.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานครองค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546.

กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร จำกัด, 2546.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

จรรยา สุวรรณทัต. พัฒนาการทางสติปัญญาและความสามารถของวัยรุ่น. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี : สุขุทัยธรรมาธิราช, 2538.

ชัยพร วิชาวุธ. พฤติกรรมจริยธรรม ในสังคมไทยปัจจุบันศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด, 2534

ทัศนีย์ ลิ้มมั่นคง. จิตวิทยาวัยรุ่น. กรุงเทพมหานคร : รามคำแหง, 2535.

ธันน์ อนุมานราชธน. การวิจัยเชิงปริมาณทางสังคมศาสตร์. เชียงใหม่ : เชียงใหม่พิมพ์สวย, 2544.

นภาจารี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน์ จันท์เพ็ญสว่าง. **จิตวิทยาศาสนา และความเชื่อ ความจริง**. กรุงเทพมหานคร : กองทุน ปී. ทราเวน, 2537.

บรรจบ บรรณรุจิ. **จิต มโน วิทยาญาณ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

_____ . **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

_____ . **ปฏิจสมุปปาท**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, 2538.

บุญชม ศรีสะอาด . **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาสน์, 2535.

บุญมี เมธางกูร . **ความมหัศจรรย์ของจิต**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง. 2545.

ปัญญานันทะภิกขุ. **กรรมและอำนาจแห่งกรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2539.

ปิ่น มุทุกันต์. **พุทธศาสตร์ ภาค 1**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

_____ . **พุทธศาสตร์ ภาค** . กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น., 2546.

พร รัตนสุวรรณ. **คำบรรยายพุทธปรัชญา เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, 2523.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมวิสุทธิกวี. (พิจิตร วิฑวณโณ) . **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร

: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด , 2545.

_____ . **การพัฒนาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, 2538.

_____ . **เชือกกรรม รั้วกรรม แก้วกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก-จำกัด, 2545.

- _____ .ไตรลักษณ์ พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, 2539.
- _____ .นรก – สวรรค์ ในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, 2545.
- _____ .ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะอยู่ที่ไหน พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดีจำกัด, 2545.
- _____ .พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____ .พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____ .พุทธศาสนาจะวิกฤต ต้องคิดให้ไกล รู้ให้ทัน . กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2545.
- _____ .ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด , 2539.
- _____ .สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด , 2539.
- พระพรหมโมลี. (วิลาส ญาณวโร). กรรมที่ปณี เล่ม 1 . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า , 2545.
- _____ .กรรมที่ปณี เล่ม 2 . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า , 2545.
- พระเทพโสภณ. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ทิศทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระราชวรมนี. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). วิทยาศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด , 2540.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กู๊พ จำกัด, 2535.

พระราชสุทธินิยามมงคล. (จรัญ ลีดิษฐ์โม). **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม 10.**
กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, 2539.

เพ็ญแข ประจันปัจฉนีก. **เอกสารประกอบการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่นและการอบรม
หน่วยที่ 9 - 10 .** พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช,
2537.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2541.

พุทธทาสภิกขุ. **กรรมและการอยู่เหนือกรรม.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2539

_____ .**ท่านพุทธทาสกับการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2545.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **ความเชื่อ.** พระนคร : มงคลการพิมพ์, 2522.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 2 วิภังค์ ภาคที่ 2 และอรรถกถา.**
กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาฎการพิมพ์, 2527.

วีรวรรณ ชินะตระกูล . **การทำวิจัยทางการศึกษา .** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด ,
2542.

วศิน อินทสระ. **สวรรค์ นรก บุญ บาป ในพระพุทธศาสนา .** พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย จำกัด, 2544.

_____ .**สัจจะอันประเสริฐ .** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : คอนเซ็ปต์ไลน์ จำกัด, 2545.

_____ .**โอบาปภาฎิโมกข์ .** กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินดิง เฮาส์ จำกัด. 2545.

_____ .**หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด.** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร
: เคล็ดไทย จำกัด, 2545.

ว. วชิรเมธี, (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี). **DNA ทางวิญญาณ.** กรุงเทพมหานคร เนชั่น
มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด . (มหาชน) , 2545.

วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **หนังสือเรียนรายวิชา ส 019 พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.** กรุงเทพมหานคร : ไทยร่มเกล้า, 2533.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ เล่ม 2 .**
พิมพ์ครั้งที่ 8 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม**. กรุงเทพมหานคร :
 ห้างหุ้นส่วนจำกัด หอรัตนชัยการพิมพ์, 2544.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ความเข้าใจเรื่องกรรม**.
 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

_____ **ชีวิตนี้สำคัญนัก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
 2543.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 6
 .กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.

_____ **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 38. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
 วิทยาลัย, 2537.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสนมหาเถร). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ 4 . กรุงเทพฯ
 มหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, 2546.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : พุทธชาด, 2535.

_____ **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2540.

_____ **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สมร ทองดี. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา พฤติกรรมวัยรุ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี :
 สุโขทัยธรรมวิราช, 2534.

สุรางค์ จันท์เอม. **จิตวิทยาพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2515.

สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาพัฒนาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 4 . กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
 2545.

สุพัตรา สุภาพ. **ปัญหาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 18 . กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.

สุเทพ เชาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542.

สุโท เจริญสุข. **จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2520

สุนทร ณ รังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2543.

สุภาพวรรณ ฌ บางช้าง. **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540.

แสง จันทร์งาม. **ประทีปธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : อีระการพิมพ์, 2544.

_____. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : อีระการพิมพ์, 2545.

หลวงพ่อดุสิต สุวานิชโย . **กรรมกับผลแห่งวิบากกรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 3539.

หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต . **กรรมกับการชนะกิเลสमार** .กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.3539.

อโณทัย อาตมา. **รู้นิพพานประจำชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : เอมี เทวดิ่ง , 2544.

(2) บทความ

จรัส สุวรรณเวลา. “ความเครียดกำลังทำลายสังคมไทย?” **การประชุมวิชาการครั้งที่ 2 วิถุถ ความเครียด ของสังคมไทย**. 29 พฤศจิกายน 2545 : หน้า 6 – 7.

ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์. “ประเทศไทยไม่ใช่ของเรา ฆาตกรเด็ก ผลผลิตจากทุนนิยมชาตาน” **อะ เดย์ วิคัลลีย์** . ปีที่ 1 (25 มิถุนายน - 1 กรกฎาคม 2547) : หน้า 13–17.

(3) เอกสารอัดสำเนา

วัชระ งามจิตรเจริญ. **พุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545 (อัดสำเนา).

บรรจบ บรรณรุจิ .**เอกสารประกอบการสอนวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ 1**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545 (อัดสำเนา).

สถิตินันท์สูงสุต 5 อันดับแรกที่ขึ้นสู่การพิจารณาในคดีแพ่งและอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 - 2544” . 2545 (อัดสำเนา).

(4) วิทยานิพนธ์และเอกสารวิจัยอื่น ๆ

นงนาถ สถาวโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชา และสนิสา สิริวิวัฒน์. **การศึกษาความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา (หลักกรรม)**. ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี .2528 , ม.ป.ท..

นัฏกร อาชะวะบูล “ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เฉพาะกรณีเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธรูปศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

บัญญัติ แก้วส่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นสังคมเมืองและสังคมชนบทที่มีการอบรมเลี้ยงดูและแบบความคิดแตกต่างกัน” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 2522.

ไพฑูรย์ พวงยอด “ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธรูปศาสนา เรื่อง มงคล 38 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดร้อยเอ็ด **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต** .สาขาจิตวิทยาการศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , 2544.

ยินดี อิศระ รายงานการวิจัย เรื่อง ความรู้สึก ความเชื่อ และการปฏิบัติของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ต่อศีลและวินัยทางพระพุทธรูปศาสนาเป็นปัจจัยต่อต้านโลกเอดส์ จังหวัดสงขลา 2538, ม.ป.ท..

พรสวรรค์ เพชรแดง “ความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ในพระพุทธรูปศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาศึกษาศาสตร์ - การสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528.

พระวันชัย ธนวิไล (กัณโฑกัญจนะ) “การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2543.

พระมหาสมคิด เหลาฉลาด. “ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

พระมหาสินสมุทร พลจันทร์. “ความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** สาขาจิตวิทยาการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , 2544.

พระอุทัย จิรวัฒน์. “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาปรัชญาบัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2534.

ภัทรา บุญสุยา. “การศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.

ศิริพร สิริวิวัฒน์. “ ความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี ” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, จังหวัดอุบลราชธานี , 2527

สุจินดา เขียวระยับ. " การศึกษาจริยธรรมของนักเรียน ปวช. 1 วิทยาลัยเทคนิคสิงห์บุรี ปีการศึกษา 2542". งานวิจัยเสนอต่อวิทยาลัยเทคนิคสิงห์บุรี , 2542.

สุเทพ ยงยุทธ์. “ การศึกษาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ เขตการศึกษา 4 สังกัดกรมอาชีวศึกษา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. เอกบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.

(5) สัมภาษณ์

บรรจบ บรรณรุจิ. 20 พฤษภาคม 2547.

พิเชษฐ กฤษณะพันธ์. ผู้อำนวยการ สำนักงานประจำศาลจังหวัดชลบุรี แผนกคดีเยาวชน
และครอบครัว. 9 มิถุนายน 2546.

(6) สื่อโทรทัศน์

ศิริชัย จันทร์สว่าง. รองอธิบดีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ . รายการ “ ถึงลูก
ถึงคน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 . วันที่ 18 มิถุนายน 2547.เวลา
23.00 - 24.00 น.

วิชา มหาคุณ ประธานศาลอุทธรณ์ รายการ “ ถึงลูกถึงคน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์
ช่อง 9 . วันที่ 18 มิถุนายน 2547.เวลา 23.00 - 24.00 น.

2. ภาษาอังกฤษ

(1) Books.

Carter V. Good. *Dictionary of Education*. New York : the maple, 1971.

L. Kohlberg. *Moral Development and Behavior*. New York : Holt Rinehart and
winston, 1976.

Payutto. P.A. *Good Evil and Beyond: Karma in the Buddha's Teaching*. Bangkok :
Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1993.

Nyanatiloka. *Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*. Kandy
: Buddhist Publieation Society, 1980 .

(2) Articles.

Moore. Milton R. “Value Change among Junior College Students”, *The teachical
article in Floride university*. 29 (January 1968) : p. 126.

Rommeo. John Edward . “The Effects of cognitive Moral Development Instruction on
Moral Development Scores of Parochial High School Students”. .
Dissertation abstracts International. 49. No. 9 . (March. 1989) : 2595 A.

Reid, Ramon R. "Moral and Speritual Values : To Teach or Not to Teach",**Journal of Secondary Education** 40 (2) . (February 1965):. p. 22–24.

ภาคผนวก ก

ตารางที่ 18 ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี จำแนกเป็นรายข้อ และโดยภาพรวม

ข้อ	แบบสอบถาม	กลุ่มตัวอย่าง (n = 430)		
		\bar{x}	SD	ระดับความเชื่อ
1.	การฆ่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อเป็นอาหาร จัดเป็นบาป	3.19	.97	มาก
2.	การทำร้ายร่างกาย รังแกเพื่อน หรือสัตว์ ให้ได้รับความเจ็บปวด จัดเป็นบาป	4.27	1.07	มาก
3.	การลอกการบ้านเพื่อน การแอบดูข้อสอบของผู้อื่น หรือทำการทุจริต ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนน จัดเป็นบาป	3.58	1.00	มาก
4.	การยืมสิ่งของ หรือเงินจากเพื่อนแล้วไม่คืน จัดเป็นบาป	3.65	.95	มาก
5.	การหยิบขวยสิ่งของผู้อื่นมา จะมีใครเห็นหรือไม่ก็ตาม จัดเป็นบาป	4.20	.91	มาก
6.	การดื่มสุรา เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด หรือการติดอบายมุข ด้วยการใช้จ่ายเงินของตนเอง จัดเป็นบาป	3.73	1.22	มาก
7.	การหนีเรียนจัดเป็นบาป	3.61	1.06	มาก
8.	การที่นักเรียนประพฤติลักลอบได้เสียกัน ด้วยความเต็มใจทั้งสองฝ่าย แม้ไม่ได้ผิดสามีหรือภรรยาผู้อื่น จัดเป็นบาป	3.50	1.17	ปานกลาง
9.	การที่หญิงหรือชายขายตัวเพื่อแลกเปลี่ยนกับ เงินทอง หรือวัตถุ สิ่งของที่ตนเองต้องการ จัดเป็นบาป	3.74	1.16	มาก
10.	การประกอบอาชีพเพื่อต้องการความร่ำรวย ทำให้กระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะร้ายหรือเปรียบหรือทุจริต จัดเป็นบาป	3.85	1.23	มาก

ข้อ	แบบสอบถาม	กลุ่มตัวอย่าง (n = 430)		
		\bar{x}	SD	ระดับความเชื่อ
11.	การพูดโกหก เพื่อเอาตัวรอด จัดเป็นบาป	3.74	1.08	มาก
12.	การนินทาให้ร้ายผู้อื่น หรือการการพูดให้ผู้อื่นแตกความสามัคคี จัดเป็นบาป	4.01	1.09	มาก
13.	การเป็นพยานเท็จ เพื่อช่วยให้ผู้อื่นพ้นผิด จัดเป็นบาป	4.02	1.09	มาก
14.	การพูดตำหนิติเตียนพระสงฆ์ โดยที่เราไม่รู้ข้อเท็จจริง จัดเป็นบาป	4.29	1.04	มาก
15.	การดื้อรั้น หรือพูดจากระโชกโฮกฮาก ต่ำพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณจัดเป็นบาป	4.65	.75	มาก
16.	การพูดประชดประชัน ส่อเสียด หรือนินทาครูอาจารย์ จัดเป็นบาป	4.39	.86	มาก
17.	การทำธุรกิจมีการโฆษณาสินค้าด้วยการพรรณาสรรพคุณของสินค้าเกินความเป็นจริง เพื่อให้คนหลงเชื่อ จัดเป็นบาป	3.52	.91	ปานกลาง
18.	การพูดอวดอ้างคุณสมบัติของตนเองให้ผู้อื่นหลงเชื่อ ทั้งที่ตนไม่มีคุณสมบัติเหล่านั้น จัดเป็นบาป	3.42	.93	ปานกลาง
19.	การพูดคุยกับเพื่อนเพื่อแสดงถึงความสนิทสนมด้วยการพูดคำหยาบ พูดคำด่าคนหรือสบถไปด้วย จัดเป็นบาป	3.45	.98	มาก
20.	การสั่งหรือว่าจ้างให้ผู้อื่นปลอมแปลงเอกสาร หรือทำหลักฐานปลอมเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง จัดเป็นบาป	3.94	1.11	มาก
21.	ตามกฎแห่งกรรม ผู้ที่ทำดีย่อมได้รับผลดีผู้ที่ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว	4.57	.79	มาก
22.	บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นผู้มีพระคุณแก่เราจริง	4.73	.67	มาก
23.	ผู้ที่ทำบาป ตายไปย่อมตกนรก ผู้ที่ทำบุญตายไปย่อมขึ้นสวรรค์	4.17	.88	มาก

ข้อ	แบบสอบถาม	กลุ่มตัวอย่าง (n = 430)		
		\bar{x}	SD	ระดับ ความเชื่อ
24.	สิ่งดีหรือร้ายที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนเรานั้น ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เกิดจากผลของบุญหรือบาป	3.30	.93	ปานกลาง
25.	ผู้ที่มีความคิดพึงพอใจอยากได้ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ถึงยังไม่ได้ลงมือกระทำ จัดเป็นบาป	3.37	.94	ปานกลาง
26.	นรก สวรรค์ ชาตินี้หน้ามีจริง	3.63	1.05	มาก
27.	ผู้ที่มีจิตขุ่นมัว เศร้าหมอง อิจฉา ริษยา จัดเป็นบาป	3.97	.95	มาก
28.	การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้นักเรียนคิดแก้ไขปรับปรุงตนเอง และยอมรับผล ของกรรมที่เกิดขึ้น	3.20	1.11	ปานกลาง
29.	คนที่มีจิตคิดพยาบาท จะสาปแช่งผู้ที่ตนพยาบาทให้ได้รับความพินาศย่อยยับ จัดเป็นบาป	3.81	1.11	ปานกลาง
30.	ผู้ที่มีจิตใจไม่คิดตอบแทนคุณใคร แม้แต่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ จัดเป็นบาป	4.47	.95	มาก
	เฉลี่ยรวม	3.86	.45	มาก

ตารางที่ 19 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (r) ของแบบวัดความเชื่อเรื่องกรรมทั้ง 3 ด้าน ด้าน
กายกรรม ด้านวจีกรรม ด้านมโนกรรม

ข้อ	ด้านกายภาพ	ข้อ	ด้านวจีภาพ	ข้อ	ด้านมโนภาพ
1	.38	11	.65	21	.57
2	.41	12	.75	22	.29
3	.71	13	.71	23	.64
4	.39	14	.52	24	.47
5	.63	15	.44	25	.34
6	.31	16	.41	26	.32
7	.73	17	.42	27	.62
8	.38	18	.45	28	.36
9	.66	19	.38	29	.41
10	.86	20	.85	30	.59

ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับ = .92

ตารางที่ 20 ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถาม

	แบบสอบถาม	ค่าอาร์
1.	ด้านกายกรรม	.84
2.	ด้านวจีกรรม	.86
3.	ด้านมโนกรรม	.81

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัด = .92

ภาคผนวก ข.

ภาคผนวก ก.

ตารางที่ 19 ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามความเชื่อเรื่องกรรม รายข้อ

ข้อ	ด้านกายภาพ	ข้อ	ด้านวจีภาพ	ข้อ	ด้านมโนภาพ
1	.38	11	.65	21	.57
2	.41	12	.75	22	.29
3	.71	13	.71	23	.64
4	.39	14	.52	24	.47
5	.63	15	.44	25	.34
6	.31	16	.41	26	.32
7	.73	17	.42	27	.62
8	.38	18	.45	28	.36
9	.66	19	.38	29	.41
10	.86	20	.85	30	.59

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดทั้งฉบับ = .92

ตารางที่ 20 ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามความเชื่อเรื่องกรรมในแต่ละด้านและรวมทั้งฉบับ
รายด้านและรวมทั้งฉบับ

	แบบสอบถาม	ค่าอาร์
1.	ด้านกายกรรม	.84
2.	ด้านวจีกรรม	.86
3.	ด้านมโนกรรม	.81

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัด = .92

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม

เรื่อง

การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา :
ศึกษารรณิโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาระดับความเชื่อเรื่องกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาดุติกรรมของนักเรียนในความเชื่อเรื่องกรรมที่สาเหตุ

แบบสอบถามนี้มี 2 ตอน ขอให้นักเรียนตอบคำถามตามความเป็นจริงและตอบทุกข้อทุกตอนโดยไม่ต้องลงชื่อตัวเอง คำตอบเหล่านี้ไม่มีข้อผิดพลาดหรือถูก และจะไม่มีผลใดๆ ต่อคะแนนของ นักเรียน ผู้วิจัยจะถือคำตอบของนักเรียนเป็นความลับ และจะนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะภาพรวมมิใช่รายบุคคล

ผู้วิจัยหวังอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากนักเรียนทุกคนเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ

(นางชะบา อ่อนนาค)

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1
แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของนักเรียน

คำชี้แจง โปรดอ่านแบบสอบถามแล้วทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับสถานการณ์ที่เป็นจริงของนักเรียน

1. เพศ

1. ชาย
2. หญิง

2. ปัจจุบันกำลังเรียนอยู่ชั้น

1. มัธยมศึกษาตอนต้น
2. มัธยมศึกษาตอนปลาย

3. ผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๖

1. คะแนนเฉลี่ยไม่เกิน ๒.๐๐
2. คะแนนเฉลี่ยอยู่ในช่วง ๒.๐๑ - ๒.๙๙
3. คะแนนเฉลี่ยอยู่ในช่วง ๓.๐๐ ขึ้นไป.

4. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

1. ระดับประถมศึกษา
2. ระดับมัธยมศึกษา
3. ระดับอาชีวศึกษา
4. ระดับอุดมศึกษา

5. อาชีพของผู้ปกครอง

1. รับราชการ
2. นักธุรกิจ/ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
3. ลูกจ้าง หรือพนักงานของรัฐ
4. ค้าขาย
5. เกษตรกรรม
6. รับจ้าง

ตอนที่ 2

ความเชื่อเรื่องกรรมทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม

.....

คำชี้แจง คำถามต่อไปนี้ไม่มีข้อถูกและข้อผิด โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง
 ในช่องที่คิดว่าตรงกับความรู้สึกของนักเรียนมากที่สุดเพียงข้อเดียว

ข้อที่ 1 - 10 เป็นความเชื่อเรื่องกรรมทางกายกรรม

ข้อที่ 11 - 20 เป็นความเชื่อเรื่องกรรมทางวจีกรรม

ข้อที่ 21 - 30 เป็นความเชื่อเรื่องกรรมทางมโนกรรม

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความเชื่อ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.	การฆ่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อเป็นอาหาร จัดเป็นบาป					
2.	การทำร้ายร่างกาย รังแกเพื่อน หรือสัตว์ ให้ได้รับความเจ็บปวดจัดเป็นบาป					
3.	การลอกการบ้านเพื่อน การแอบดูข้อสอบของผู้อื่น หรือการทำทุจริต ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนน จัดเป็นบาป					
4.	การยืมสิ่งของ หรือเงินจากเพื่อนแล้วไม่คืน จัดเป็นบาป					
5.	การหยิบฉวยสิ่งของของผู้อื่นมา จะมีใครเห็นหรือไม่ก็ตามจัดเป็นบาป					
6.	การดื่มสุรา เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด หรือการติดอบายมุข ด้วยการใช้จ่ายเงินของตนเอง จัดเป็นบาป					

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความเชื่อ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7.	การหนีเรียนจัดเป็นบาป					
8.	การที่นักเรียนประพฤติลักลอบได้เสียกัน ด้วยความเต็มใจทั้งสองฝ่าย แม้ไม่ได้ผิดสามีหรือภรรยาผู้อื่นจัดเป็นบาป					
9.	การที่หญิงหรือชายขายตัวเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินทอง หรือวัตถุ สิ่งของที่ตนเองต้องการ จัดเป็นบาป					
10.	การประกอบอาชีพเพื่อต้องการความร่ำรวย ทำให้กระทำทุกอย่าง ไม่ว่าเอาไรต์เอาเบรียบหรือทุจริตจัดเป็นบาป					
11.	การพูดโกหก เพื่อเอาตัวรอด จัดเป็นบาป					
12.	การนินทาให้ร้ายผู้อื่น หรือการพูดให้ผู้อื่นแตกความสามัคคี จัดเป็นบาป					
13.	การเป็นพยานเท็จ เพื่อช่วยให้ผู้อื่นพ้นผิด จัดเป็นบาป					
14.	การพูดตำหนิติเตียนพระสงฆ์ โดยที่เราไม่รู้ข้อเท็จจริง จัดเป็นบาป					
15.	การดื้อรั้น หรือพูดจากระโชกโฮกฮาก ต่ำพ่อแม่ หรือผู้มีพระคุณจัดเป็นบาป					
16.	การพูดประชดประชัน ส่อเสียด หรือนินทา ครูอาจารย์ จัดเป็นบาป					
17.	การทำธุรกิจมีการโฆษณาสินค้าด้วยการพรรณนาสรรพคุณของสินค้าเกิดความเป็นจริง เพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อ จัดเป็นบาป					
18.	การพูดอวดอ้างคุณสมบัติของตนเองให้ผู้อื่นหลงเชื่อทั้งที่ตนไม่มีคุณสมบัติเหล่านั้น จัดเป็นบาป					

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความเชื่อ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
19.	การพูดคุยกับเพื่อนเพื่อแสดงถึงความสนิทสนมด้วย การพูดคำหยาบ พูดคำด่าคนหรือสบถไปด้วยจัดเป็นบาป					
20.	การสั่งหรือว่าจ้างให้ผู้อื่นปลอมแปลงเอกสารหรือทำหลักฐานปลอมเพื่อประโยชน์แก่ตนเองจัดเป็นบาป					
21.	ตามกฎหมายแห่งกรรม ผู้ที่ทำดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ที่ทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว					
22.	บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นผู้ที่มีพระคุณแก่เราจริง					
23.	ผู้ที่ทำบาป ตายไปย่อมตกนรก ผู้ที่ทำบุญตายไป ย่อมขึ้นสวรรค์					
24.	สิ่งดีหรือร้ายที่เกิดขึ้นในชีวิตคนเรานั้นไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เกิดจากผลของบุญหรือบาป					
25.	ผู้ที่มีความคิดพึงพอใจอยากได้ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ถึงยังไม่ได้ลงมือทำ จัดเป็นบาป					
26.	นรก สวรรค์ ชาติน้ำมีจริง					
27.	ผู้ที่มีจิตขุ่นมัว เศร้าหมอง อิจฉา ริษยา จัดเป็นบาป					
28.	การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้นักเรียนคิดแก้ไขปรับปรุงตนเองและยอมรับผลของกรรมที่เกิดขึ้น					
29.	คนที่มีจิตคิดพยาบาท จะสาปแช่งผู้ที่ตนพยาบาท ให้ได้รับความพินาศย่อยยับ จัดเป็นบาป					
30.	ผู้ที่มีจิตใจไม่คิดตอบแทนคุณใคร แม้แต่บิดา มารดา และผู้มีพระคุณ จัดเป็นบาป					

ภาคผนวก ค

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางชะบา อ่อนนาค
เกิด	วันศุกร์ที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2502
สถานที่เกิด	จังหวัดชลบุรี
การศึกษา	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน สาขาการศึกษาระดับบัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2525 เข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545
ปัจจุบัน	รับราชการครู ตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 7 หมวดวิชาสังคมศึกษา สอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” อ.เมือง จ.ชลบุรี